

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

Serap GEYİK

**ENFLASYONUN FİNANSAL TABLOLAR
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE BU ETKİLERİ
GİDERİCİ BİR TEDBİR OLARAK
ENFLASYON MUHASEBESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Yöneticisi
Prof.Dr. Yunus KİSHALI**

ERZURUM-1998

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENFLASYONUN FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE BU ETKİLERİ GİDERİCİ BİR TEDBİR OLARAK ENFLASYON MUHASEBESİ

Serap GEYİK

Danışman : Prof. Dr. Yunus KİSHALI

1998, Sayfa: 126

J ü r i : Prof. Dr. Yunus KİSHALI

.....

.....

Özellikle son yıllarda şiddetini gittikçe artıran enflasyon, diğer ekonomik birimleri olduğu gibi, işletme birimlerini de büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, enflasyonun işletmeler üzerinde oluşturduğu etkinin yakından izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması zorunludur. Bunun için de işletmeyle ilgili birimlere, işletme hakkında ihtiyaç duydukları bilgileri vermek zorunda olan muhasebenin bu amacı gerçekleştirecek nitelikte olması gerekir. Oysa geleneksel muhasebe değerlemede maliyet ilkesinden hareket etmekte ve para değerinin değişmez olduğu varsayımı altında işlemlerini sürdürmektedir. Bu ise, enflasyon ortamında muhasebenin işlevlerini tam olarak yerine getirememesine ve işletme ilgililerinin gereksinimlerine yanıt verememesine yol açmaktadır.

Enflasyon olayı günlük yaşamımızın bir parçası haline gelmiş olduğundan, firmaların enflasyon içerisinde faaliyetlerini normal bir biçimde sürdürmelerine olanak verecek yeni bir muhasebe sistemine gereksinme vardır. Bu gereksinmeye yanıt verecek muhasebe sistemi ise, enflasyon muhasebesidir.

Bu çalışmanın konusu, fiyat hareketlerinin işletme yönetiminin temel veri kaynağı olan muhasebe ve onun ürettiği finansal tablolar üzerindeki etkilerini ve etkileri giderebilecek enflasyon muhasebesi yöntemlerini incelemek ve Türkiye'de uygulanabilirliğini araştırmaktır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, finansal tablolar ile ilgili genel bilgiler açıklanmıştır. İkinci bölümde enflasyon kavramı ve enflasyonun temel finansal tablolar üzerindeki etkileri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, tarihi maliyetlere dayalı muhasebenin enflasyon karşısındaki yetersizliği ve enflasyon muhasebesi yöntemlerinden genel fiyat düzeyi muhasebesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca ülkemizde enflasyon muhasebesiyle ilgili yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EFFECTS OF INFLATION ON THE FINANCIAL STATEMENTS AND INFLATION ACCOUNTING AS A MEASURE FOR REMEDYING THESE EFFECTS

Serap GEYİK

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Yunus KİSHALI
1998, Page: 126

Jury : Assoc. Prof. Dr. Yunus KİSHALI
:.....
:.....

Inflation which increased intensity especially last years, has affected all other economics units as business units. Therefore, it must be necessary to follow the effect of inflation on business closely, and the proper steps must be taken. For this reason, accounting that has to give necessary information to related business units should have enough qualification to realize this purpose. But, traditional accounting use cost basis in appreciation and works under the hypothesis that money value cannot change. This leads to accounting not to having its own functions and meeting business needs properly.

Inflation phenomenon, a part of our daily life, requires a new accounting system which provides some conditions for firms to continue its normal business. This is inflation accounting that response to the needs.

The subject of this study is to examine accounting which is the main source of data of price movements and business management, the effect of inflation on and accounting methods to get rid of this effect from financial statements produced by accounting and the applicability of this methods in Turkey.

This study consists of three chapter. In the first, the general information about financial statements are given. In the second, inflation concept and its effect on financial statements are outlined. Finally, the inefficiency of historical cost accounting against inflation and general price level accounting which is one of the inflation accounting systems are evaluated. Furthermore, the legal arrangements about inflation accounting in Turkey is given.

ÖNSÖZ

Serbest piyasa mekanizmasının işlediği ekonomilerde, işletmeler şüphesiz iktisadi hayatın en önemli unsurlarıdır. Bunların para değerindeki değişimler sebebiyle karşılaştıkları problemlerin incelenmesi bu bakımdan büyük önem arz etmektedir. Bugünkü mevcut klasik muhasebe prensiplerinin uygulanması suretiyle tutulan kayıtlar ve düzenlenen finansal tabloların bu yeni değişik duruma kendilerini uydurdukları söylenemez. Böyle olunca, yönetimin ve işletme ile ilgili grupların alacakları kararlara esas teşkil eden finansal tablolara olan güven de sarsılmış olmaktadır.

Bu güvensizliğin ortadan kaldırılması ve finansal tablolardan beklenen yararın sağlanabilmesi ancak, fiyat hareketlerinin işletme sonuçları üzerindeki olumsuz etkisinin giderilmesi ve finansal tabloların fiyat hareketlerine göre yeniden düzenlenmesiyle mümkündür.

Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkileri ve bu etkileri giderici bir tedbir olarak enflasyon muhasebesinin değerlendirildiği bu çalışmam sırasında bilgi ve tecrübesinden yararlandığım tez danışmanım ve kıymetli hocam Prof. Dr. Yunus Kışalı'ya ve tezimin yazılması sırasında çok büyük yardımlarını gördüğüm Gürbüz Bıyıklı ve Latif Seçer'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1) FİNANSAL TABLOLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	3
1.1. Finansal Tablo Kavramı.....	3
1.2. Finansal Tabloların Önemi.....	4
1.3. Finansal Tabloların Düzenlenme Amaçları	5
1.4. Finansal Tabloların Kullanıcıları.....	6
1.4.1. Yöneticiler.....	6
1.4.2. Yatırımcılar.....	7
1.4.3. Kredi Kurumları.....	7
1.4.4. İşçi ve İşçi Kuruluşları.....	8
1.4.5. Devlet.....	8
1.4.6. Finansal Analistler.....	9
1.4.7. Denetçiler.....	9
1.5. Finansal Tablolarda Bulunması Gereken Genel Nitelikler.....	9
1.5.1. Anlaşılabilir Olma (Anlaşılabilirlik).....	10
1.5.2. Uyumlu Olma Özelliği (İhtiyaca Uygun olma).....	10
1.5.3. Doğrulanabilir Olma Özelliği (Doğrulanabilirlik).....	11
1.5.4. Tarafsız Olma Özelliği (Tarafsızlık).....	11
1.5.5. Zamanında Sunulma Özelliği (Zamanlılık).....	12
1.5.6. Karşılaştırılabilir Olma Özelliği (Karşılaştırılabilirlik).....	12
1.5.7. Tam Olma Özelliği	13
1.6. Finansal Tabloların Sınırları.....	14
1.7. Finansal Tablo Çeşitleri.....	14
1.7.1. Temel Finansal Tablolar.....	15
1.7.1.1. Bilanço (Balance Sheet).....	15

1.7.1.1.1. Bilançonun Tanımı ve Nitelikleri.....	1 5
1.7.1.1.2. Bilançonun Düzenlenmesi ile İlgili İlkeler.....	1 8
1.7.1.1.3. Bilançonun Biçimsel Yapısı.....	2 1
1.7.1.1.4. Bilançonun Düzenlenme Şekilleri.....	2 2
1.7.1.2. Gelir Tablosu (Income Statement).....	2 5
1.7.1.2.1. Gelir Tablosunun Tanımı ve Nitelikleri.....	2 5
1.7.1.2.2. Gelir Tablosunun Düzenlenmesi ile İlgili İlkeler.....	2 6
1.7.1.2.3. Gelir Tablosunun Biçimsel Yapısı.....	2 8
1.7.1.2.4. Gelir Tablosunun Düzenlenme Şekilleri.....	2 8
1.7.2. Ek Finansal Tablolar Hakkında Genel Bilgiler.....	3 0
1.7.2.1. Satışların Maliyeti Tablosu.....	3 1
1.7.2.2. Fon Akım Tablosu.....	3 2
1.7.2.3. Nakit Akım Tablosu.....	3 6
1.7.2.4. Kâr Dağıtım Tablosu.....	3 8
1.7.2.5. Özkaynaklar Değişim Tablosu.....	4 1

İKİNCİ BÖLÜM

2) ENFLASYON VE FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	42
2.1. ENFLASYON HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	42
2.1.1. Enflasyonun Tanımı.....	42
2.1.2. Enflasyonun Nedenleri.....	44
2.1.3. Enflasyonun Çeşitleri.....	47
2.1.3.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri.....	47
2.1.3.1.1. Talep Enflasyonu.....	47
2.1.3.1.2. Maliyet Enflasyonu.....	48
2.1.3.1.3. Durgunluk İçinde Enflasyon (Stagflasyon).....	4 9
2.1.3.2. Fiyat Artışlarına Oranlarına Göre Enflasyon Çeşitleri.....	5 0
2.1.3.2.1. Sürünen Enflasyon.....	5 0
2.1.3.2.2. Kronik veya Sürekli Enflasyon.....	5 0
2.1.3.2.3. Hiper Enflasyon.....	5 0
2.1.4. Enflasyonun Ölçülmesi.....	5 2
2.1.4.1. Toptan Eşya Fiyat İndeksleri.....	5 4
2.1.4.2. Tüketici Fiyat İndeksleri.....	5 5
2.2. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN FİNANSAL TABLOLARINA ETKİLERİ.....	5 6
2.2.1. Enflasyonun Muhasebe Teorisindeki Yeri.....	5 6

VI

2.2.2. Enflasyonun Muhasebe Kayıtları Üzerindeki Genel Etkileri.....	5 8
2.2.3. Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkileri.....	5 9
2.2.3.1. Enflasyonun Bilanço Üzerindeki Etkileri.....	5 9
2.2.3.1.1. Enflasyonun Varlık Yapısına Etkileri.....	6 0
2.2.3.1.1.1. Enflasyonun Parasal Olmayan Varlıklara Etkileri.....	6 0
2.2.3.1.1.2. Enflasyonun Parasal Varlıklara Etkileri.....	6 9
2.2.3.1.2. Enflasyonun Kaynak Yapısına Etkileri.....	7 1
2.2.3.1.2.1. Enflasyonun Parasal Kaynak Unsurlarına Etkileri.....	7 1
2.2.3.1.2.2. Enflasyonun Parasal Olmayan Kaynak Unsurlarına Etkileri.....	7 1
2.2.3.2. Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerindeki Etkileri.....	7 5
2.2.3.2.1. Enflasyonun Gelir Unsurlarına Etkileri.....	7 6
2.2.3.2.2. Enflasyonun Gider Unsurlarına Etkileri.....	7 7
2.2.4.. Enflasyonun İşletme Sonuçlarına Etkisi.....	7 8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3) ENFLASYONİST ORTAMDA TARİHİ MALİYETLERE DAYALI MUHASEBENİN YETERSİZLİĞİNİN GİDERİLMESİ AÇISINDAN GENEL FİYAT DÜZEYİ MUHASEBESİ.....	8 0
3.1. Tarihi Maliyet Muhasebesinin Enflasyonist Ortamlarda Yetersizliği.....	80
3.2. Alternatif Muhasebe Modellerine Bakış.....	83
3.3. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi.....	8 5
3.3.1. Yöntemin Özelliği.....	85
3.3.2. İndekslerin Seçilmesi.....	85
3.3.3. Parasal ve Parasal Olmayan Kalemlerin Sınıflandırılması.....	87
3.3.4. Genel Fiyat Düzeyi Kazanç ve Kayıpları.....	88
3.3.5. Genel Fiyat Düzeyi Kazanç ve Kayıplarının Hesaplanması.....	89
3.3.6. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Kazanç ve Kayıpların Finansal Tablolarda Gösterilmesi.....	91
3.3.7. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Finansal Tablolar Düzenlenirken İzlenecek Yollar.....	9 2
3.3.8. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesine Göre Bilançoların Düzenlenmesi..	9 4

3.3.8.1. Parasal Kalemlerin Düzeltilmesi.....	94
3.3.8.2. Parasal Olmayan Kalemlerin Düzeltilmesi.....	9 4
3.3.8.3. Öz Kaynakların Düzeltilmesi.....	94
3.3.9. Genel Fiyat Düzeyine Göre Gelir Tablolarının Düzenlenmesi.....	95
3.3.9.1. Dönem İçinde Ortaya Çıkan İşlemlerin Düzeltilmesi.....	9 5
3.3.9.2. Satılan Malın Maliyeti Kalemi İle İlişkili Olan Dönem Başı ve Dönem Sonu Stok Kalemlerinin Düzeltilmesi.....	9 6
3.3.9.3. Döneme İlişkin Amortisman veb İtfa Paylarının Düzeltilmesi.....	9 6
3.3.9.4. Parasal Olmayan Kalemlerin Satışından Sağlanan Kâr ve Zararların Düzeltilmesi.....	9 7
3.3.10. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Finansal Tabloların Sunuluşu..	9 7
3.3.11. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Değerlendirilmesi.....	9 8
3.3.11.1. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Üstünlükleri....	9 8
3.3.11.2. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Sakıncaları....	1 0 0
3.3.12. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinin Ülkemizde Uygulanabilirliği..	101
3.4. Ülkemizde Enflasyon Muhasebesi ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	1 0 4
3.4.1. Yeniden Değerleme.....	1 0 5
3.4.2. Azalan Bakiyeler Yöntemine Göre Amortisman Ayırımı.....	1 0 7
3.4.3. Duran Varlık Yenileme Fonu.....	1 0 8
3.4.4. Alacak ve Borç Senetlerinin Reeskontu.....	1 0 9
3.4.5. Finansman Fonu.....	111
3.4.6. Gayrimenkul ve İştirak Satışlarından Doğan Kârın Sermayeye Eklenmesinde Vergi İstisnası.....	112
3.4.7. Maliyet Bedeli Artırımı.....	1 1 4
3.4.8. Stokların Değerlendirilmesinde LİFO Yöntemi.....	1 1 5
3.4.9. Araştırma ve Geliştirme Fonu.....	1 1 7
3.4.10. Yatırım İndiriminde Yeniden Değerleme (İndeksleme).....	1 1 7
SONUÇ.....	1 1 8
KAYNAKLAR.....	1 2 3
ÖZGEÇMİŞ.....	1 2 9

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1.1: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Özet Bilanço Tipi...23-24	
Tablo 1.2: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Özet Gelir Tablosu Tipi.....	3 0
Tablo 1.3: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Satışların Maliyeti Tablosu.....	3 2
Tablo 1.4: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Fon Akım Tablosu..35-36	
Tablo 1.5: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Nakit Akım Tablosu.....	3 7 - 3 8
Tablo 1.6: Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliğine Göre Kâr Dağıtım Tablosu.....	4 0
Tablo 2.1: Toptan Eşya Fiyat İndeksleri.....	5 5
Tablo 2.2: Tüketici Fiyatları İndeksi.....	5 6
Tablo 2.3: 2 Nolu Türkiye Muhasebe Standardına Göre Parasal ve Parasal Olmayan Kalemlerin Listesi.....	7 3 - 7 5
Tablo 3.1: Nolu Türkiye Muhasebe Standardına Göre Parasal Kalemlerin Neden Olduğu Satınalma Gücü Kazanç ve Kayıplarının Hesaplanması.....	9 0 - 9 1

GİRİŞ

Günümüzün en çok tartışılan konularından biri fiyatlardaki istikrarsızlıklar ve bunun doğurduğu para değerindeki değişimlerdir. 1970'lere kadar fiyatlarda meydana gelen yükselmeler, arızı bir durum olarak görülmekteyken, daha sonraki yıllarda enflasyonun hız kazanması ve giderek yaygınlaşması üstesinden gelinmesi çok güç bir olgu olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır.

Gerek klasik muhasebenin fonksiyonlarını yerine getirmesini önemli ölçüde engelleyen, gerekse ekonomik ve sosyal hayatı olduğu kadar, işletmelerin tüm işleyişini de aksatan enflasyon yakın bir gelecekte sona ermeyeceğine göre; bir yandan enflasyonu önleme çareleri araştırılırken, diğer yandan da enflasyonla birlikte nasıl yaşanabileceği ve zararlı etkilerinin nasıl asgariye indirileceğinin de incelenmesi gerekmektedir.

Fiyatların değiştiği ekonomik koşullarda tarihi maliyetlere dayalı geleneksel muhasebenin ürettiği bilgiler ve sunduğu finansal tablolar ekonomik önemlerini yitirmektedirler. Bu geleneksel muhasebe sisteminin, değer ölçüsü olarak kullandığı paranın satın alma gücünün zaman içerisinde aynı kaldığını varsaymasının ve değişen para değerini dikkate almamasının bir sonucudur. Bu nedenle fiyatların değiştiği koşullarda genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri yetersiz kalmaktadır. Nitekim, fiyatların değiştiği ekonomik bir ortamda paranın nominal değeri aynı kalmakla beraber, satınalma gücü azalmaktadır. Ölçü birimi olarak farklı satınalma güçlerine sahip, eşdeğer olmayan para birimlerinin kullanılması ise muhasebe bilgilerinin homojenliğini bozmakta, işletme ilgililerini yanıltan bilgilerin sunulmasına neden olmaktadır. Bu bilgilere dayanılarak alınan kararlar ve katlanılacak maliyetler nedeniyle işletmelerin devamlılığı tehlikeye sokulmaktadır.

Diğer taraftan geleneksel muhasebe, varlıkların değerlemesinde tarihi maliyetleri esas almakta ve hesaplamaları bu değer üzerinden yürütmektedir. Önemli fiyat değişmelerinin olmadığı durumlarda bu yöntemin kullanılması, amacı gerçekleştirebilir. Ancak fiyatların hızla değiştiği ve ekonomik yaşamın dinamik olduğu dönemlerde, maliyet esasına göre değerlendirmeyi sürdürmek; yanlış sonuçlar elde edilmesine neden olmaktadır. Gerçekten fiyatların yükselmesi halinde, bu fiyat değişikliğinin finansal tablolar üzerindeki etkisi dikkate alınmazsa; görüntü (fiktif) kârların dağıtımına, dönen varlıkların tükenmesine, işletmenin üretim gücünün azalmasına ve bunların doğal sonucu olarak da erken tasfiyeye yol açılmış olacaktır.

Enflasyonun süreklilik kazandığı günümüz koşullarında, geleneksel muhasebenin yerine geçecek yeni bir muhasebe sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sözkonusu yeni muhasebe sistemine göre tutulan kayıtlar, işletmelerin belirli bir andaki gerçek durumunu ortaya koymaya yardımcı olacak, faaliyetlerini rasyonel bir biçimde devam ettirebilmesi ve gelişmesini sürdürebilmesi için gerekli olan planların hazırlanmasını sağlayacaktır.

Son zamanlarda enflasyon oranının üç haneli rakamlara ulaştığı ülkemizde doğru bilgilerin elde edilmesi açısından, fiyat hareketlerinin işletme değerlerine etkilerini gösteren bir muhasebe sisteminin uygulamaya konulması büyük bir önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkileri ve bu etkileri giderici köklü bir tedbir olarak enflasyon muhasebesi yöntemlerinden genel fiyat düzeyi muhasebesinin işleyişi ile ilgili teorik açıklamalar oluşturmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde genel olarak finansal tabloların önemi, düzenlenme amaçları, finansal tablo kullanıcıları, finansal tablolarda bulunması gereken genel nitelikler ve finansal tablo çeşitleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm, iki alt başlıktan oluşmuştur. Birinci alt başlıkta enflasyon kavramı teferruatlı olarak açıklanmış; sebepleri ve çeşitleri ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. İkinci alt başlıkta ise, işletmelerin temel finansal tabloları olan bilanço ve gelir tablolarının enflasyon karşısındaki durumu incelenmiştir. Bu bölümde finansal tablolardaki kalemler incelenirken özellik arzeden kalemler ele alınmış, paranın değerindeki değişmelerle birlikte ortaya çıkan gerçeği aksettirmeyen durumlar ve hesaplar gösterilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, enflasyonist ortamlarda tarihi maliyetlere dayalı muhasebenin yetersizliği ve genel fiyat düzeyi muhasebesi üzerinde durulmuş, ayrıca ülkemizde enflasyon muhasebesi ile ilgili yasal düzenlemelere değinilmiştir.

I.BÖLÜM

1. FİNANSAL TABLOLAR İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Finansal Tablo Kavramı

Finansal tablo kavramını ortaya koymak için muhasebenin tanımını hatırlamak gerekir. Muhasebe; "işletmenin varlıklarında ve kaynaklarında değişme yaratan tamamen veya kısmen mali nitelikteki ve para ile ifade edilebilen işlemlere ait bilgilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğrulukların saptanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, elde edilen sonuçların rapor halinde ilgili kişilere sunulması ve bu bilgilerin analiz edilip yorumlanmasıdır.¹

Bu tanımdan yola çıkarak muhasebenin yerine getirdiği raporlama işlemi sonucu finansal tablo kavramı ortaya çıkmıştır.

Muhasebede beklenen en önemli görevlerden biri, işletmenin finansal durumu ile ilgili bilgileri belirli dönem aralıklarıyla işletme sahiplerine, kredi verenlere ve diğer ilgililere aktarmaktır.

Muhasebe bu işlemi yerine getirirken finansal tablolardan yararlanmaktadır.

Bu nedenle "finansal tablolar; muhasebe dizgisi içinde kaydedilen ve toplanan bilgilerin, zaman aralıklarıyla bu bilgileri kullanacak olanlara iletilmesini sağlayan araçlardır" şeklinde tanımlanmaktadır.²

Finansal tablolar, bir işletmede cereyan eden olayların çeşitli yönleri hakkında çok geniş hacimde biriktirilen, analiz edilen ve raporlanan bilgilerin son ürünüdür.³

Finansal tablolar, genellikle iki tür bilgiyi rapor ederler:

-Finansal durum: İşletmenin belirli bir andaki finansal durumunu rapor etme işlevini bilanço yerine getirir.

-Finansal durumdaki değişme: Finansal durumdaki değişmeyi rapor etmeyi amaçlayan tablolar çeşitlidir. Bunlar gelir tablosu, kâr dağıtım tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, net çalışma sermayesi tablosu vb.dir.⁴

¹ Nihat Küçüksavaş, Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, (Genişletilmiş 6.Baskı) İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1997, s.5.

² Nalan Akdoğan, Nejat Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, (Genişletilmiş 5.Baskı) İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., 1997, s.3-4.

³ Atilla Gönenli, Finansal Tablolar Analiz ve Yorum, (Genişletilmiş 2.Baskı), İstanbul, Sermet Matbaası, 1979, s.25

⁴ Atilla Gönenli, İşletmelerde Finansal Yönetim (5.Baskı), İstanbul, Venüs Ofset Matbaası, 1985, s.42.

Finansal tabloların temel amacının, muhasebe kayıt ve sınıflandırma yoluyla topladığı işletme ile ilgili bilgilerin, ilgililer tarafından çeşitli karar süreçlerinde rasyonel olarak kullanımı olduğunu kabul edecek olursak, ekonomideki gelişmelere paralel olarak gelecekte daha değişik finansal tablolarla karşılaşmak mümkündür. Çünkü finansal tablolardaki bu değişikliklere işletmelerin faaliyet alanlarının farklılıkları sebep olmaktadır ve olacaktır.⁵

1.2.Finansal Tabloların Önemi

Bugün bir işletmenin belli bir dönemdeki faaliyetleri ve finansal durumu ile gelecekte finansal durumda meydana gelmesi muhtemel gelişme ve değişimleri göstermek amacıyla düzenlenen finansal tablolara verilen önem gittikçe artmaktadır. Yüzyılımızın ekonomik hayatında ki bir takım temel değişikliklerin bir sonucu olarak finansal tablolara gösterilen ilgi de artmış ve sözkonusu tablolar geniş ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Bu temel değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz:

- İşletmelerin hızla büyümesi,
- Tek kişilik şirketlerin sermayenin yoğunluk kazandığı sermaye şirketlerine dönüşmesinin bir sonucu olarak işletme ve işletme sahipliğinin birbirinden ayrılması ve yönetim mesleğinin gelişmesi,
- İşletme faaliyetleri ile ilgili yöntemlerin karar ve uygulamalarının işletme sahipleri tarafından denetlenmesinin gereksinmesi,
- Sürekli değişen ve gelişen bir dünyada işletmelerin sürekliliğini ve gelişip büyümelerini sağlayacak planlara ihtiyaç duyulması,
- Gelişen teknoloji ile büyük boyutlardaki üretim ve bunun yarattığı istihdam kapasitesi sonucunda işletmelerin topluma karşı olan sorumluluğunun artması.

Böylece toplumun dikkatlerini üzerine çeken işletmeler, finansal durumlarını ayrıntılı bir biçimde açıklamak zorunda kalmışlardır. Kuşkusuz bu zorunluluk finansal tabloların değişmesinde olumlu bir etki yapmaktadır. Bununla birlikte, işletme hayatının sınırsız kabul edilmesi, işletmenin belirli bir tarihteki finansal durumu ile ilgilenen gruplara bilgi verilmesi zorunluluğunu da doğurarak finansal tabloların kullanım alanını genişletmiştir.⁶

Temel finansal tablolardan biri olan bilanço, işletmenin belirli bir andaki varlıklarını ve bu varlıkların finans kaynaklarını göstermesi bakımından özellikle

⁵Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.11.

⁶Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.4.

işletme sahip ve hissedarlarıyla yöneticileri ve alacaklılar için büyük bir öneme sahiptir.

Gelir tablosu bir taraftan işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen gelir ve bu gelirin elde edilmesi için katlanılan giderleri açıkça belirtmekte, diğer taraftan yöneticilerin etkinliklerinin devamı için verecekleri kararlar kadar, işletmeye yatırım yapmış olanlar için ne kadar kâr ya da zarar edildiğini ortaya koyan ikinci önemli rapordur. Ayrıca, bilanço ve gelir tablosunun temel alınması suretiyle düzenlenen fon akım tablosu, nakit akım tablosu gibi ek finansal tabloların önemi de tartışılmaz.⁷

Yukarıda belirtilen finansal tablolar işletmelerin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını göstermekte kullanılmaktadır. Ancak, bu tablolardaki bilgiler, mali sonuç çıkarma açısından ham bilgi şeklindedir. Bir işletmenin mali yapısının ve faaliyet sonuçlarının tam manası ile anlaşılabilmesi ve finansal tablolardaki verilerin ilgili tarafların ihtiyaçlarına cevap verecek anlamlı bilgiler haline gelmesi için, analiz edilip yorumlanması gerekir. Bunun sağlanması için de finansal tabloların analize uygun biçimde düzenlenmesi ya da bu biçime dönüştürülmesi gerekmektedir.⁸

1.3. Finansal Tabloların Düzenlenme Amaçları

Finansal tabloların temel amacı bilgi vermek olduğuna göre, bu bilgileri kullanacakları açıklamak gerekli olacaktır.

Bu durumda finansal tablolar belirli bir kitleye mi yoksa tüm topluma mı hitap etmelidir?

Sorun bu şekilde belirlendiğinde finansal tabloların kullanıcılarının saptanması için bu tabloların amacının açık bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir.

Finansal tablolar şu amaçlar için hazırlanmalıdır.

-Ülke ekonomisini ilgilendiren kararların alınmasını sağlayacak bilgi vermek,

-Yöneticilerin, işletmenin öncelikle hedeflerini gerçekleştirme ve işletme kaynaklarını etkin olarak kullanma yeteneklerini ölçmek için gerekli bilgiler sağlamak,

-İşletmenin kazanç gücünün tahmini, karşılaştırılması ve değerlendirilmesinde yararlı bilgiler sağlamak,

⁷ Nejat Akıncı, Müjdat Ünler, Mali Tablolar Analizi, İzmir, Bilgehan Basımevi, 1985, s.45.

⁸ Ümit Gücenme, Mali Tablolar Analizi, Bursa, Marmara Kitabevi Yayınları, 1996, s.4.

- İşletme yöneticilerinin geleceğe yönelik kararlar almasına yardımcı olmak,
 - Potansiyel yatırımcılara ve kredi verenlere alternatif yatırım alanlarında yatırımlarını değerlendirmede ve muhtemel nakit akımlarını tahmin etmede yardımcı olacak bilgiler sağlamak,
 - Devletin alacağı olan verginin belirlenmesini sağlamak,
 - Ortaklara işletmenin parasal gücündeki artışı (azalışı) ve yeterli kâr dağıtımı yapıldığına ilişkin bilgi vermek,
 - İşgören ve temsilcilerinin taleplerine esas oluşturmak
 - İşletmenin denetlenmesini sağlayacak bilgiler sunmak,
 - Makro ekonomik kararlara yardımcı olacak istatistiksel bilgi vermek.⁹
- Tebliğde bu amaçlar üç noktada toplanmıştır.¹⁰
- 1-Yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada yararlı bilgiler sağlamak,
 - 2-Gelecekteki nakit akımlarını değerlendirmede yararlı bilgiler sağlamak,
 - 3-Varlıklar, kaynaklar ve bunlardaki değişiklikler ile işletme faaliyet sonuçları hakkında bilgi sağlamaktır.

1.4. Finansal Tabloların Kullanıcıları

Finansal tablolar farklı amaçlar doğrultusunda çeşitli birey ve kurumlar tarafından kullanılmaktadır. Finansal tablo kullanıcıları şu şekilde sıralanabilir:¹¹

- Yöneticiler
- Yatırımcılar
- Kredi kurumları
- İşçi ve işçi kuruluşları
- Devlet
- Finansal analistler
- Denetçiler.

1.4.1.Yöneticiler

Yöneticiler, finansal tabloların kullanıcıları arasında en önemli grubu oluşturur.

⁹ Nejat Akıncı, Necmettin Erdoğan, Finansal Tablolar Analizi, (Güncelleştirilmiş 3. Baskı) İzmir, Ege Üniv. Basımevi, 1994, s.6.

¹⁰ 26 Aralık 1992 tarih ve 21447 sayılı Resmi Gazete'de Yayınlanan 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

¹¹ Akdoğan ,Tenker, a.g.e., s.20.

Finansal tablolar, bir taraftan yöneticilere işletme ile ilgili ileriye dönük kararlar almasında ve bu kararların sonuçlarını değerlendirmesinde yararlı bilgiler sağlarken, diğer taraftan işletme ile ilgili aldığı kararlardan dolayı işletme sahip ve ortaklarına karşı yüklendiği sorumluluğun belirlenmesine imkân vermektedir.

1.4.2.Yatırımcılar

Finansal tabloların en önemli kullanıcılardan birisi de yatırımcılardır.

Büyük işletmelerin ihtiyaç duyduğu sermayenin küçük tasarruf sahiplerinden karşılanabilmesi yatırımcılar grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu oluşum hem yatırımcıları korumak, hem de potansiyel yatırımcıları işletmeye çekebilmek için işletme sonuçları ile ilgili daha fazla bilgi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Böylece finansal tablolar, yatırımcılar için yatırım alanları arasında tercih yapmada ve diğer alternatif yatırım alanlarından elde edecekleri getiriyi karşılaştırmada çok önemli bir bilgi kaynağı olurken, tasarrufların etkin alanlarda değerlendirilmesinde de etkili olmaktadır.¹²

Bir işletmeye yatırım yapıp yapmama yönünde karar verme durumunda olan potansiyel yatırımcılar için karar kriteri işletmenin kârlılığıdır. Yatırımcılar bu bilgiyi finansal tablolardan elde etmektedirler.

Ayrıca, sermaye piyasasındaki gelişmelerden sonra finansal tabloların yatırımcılar nezdindeki işlerliği çok daha fazla artmıştır.¹³

1.4.3. Kredi Kurumları

Finansal tabloların tüm özel ve tüzel kişi ve kurumlara hizmet ettiğini bilmekteyiz. Bu açıdan finansal tablolar yatırımcılar için bir bilgi kaynağı olduğu kadar, işletmeye kredi sağlayan kuruluşlar açısından da önemli bir yere sahiptir.

Finansal tabloların analizi ile elde edilen işletme sonuçları, kredi kurumları tarafından verilen kredilerin geriye dönüş tahminleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Kredi kurumları, geniş bir müşteri potansiyeline sahiptir. Bunun için, verdikleri kredilerin geri dönüşünü sağlama almak amacıyla kredi açmadan önce talepte bulunan işletmenin finansal tablolarını incelemeye alırlar. İncelemeye alınan finansal tablolar çeşitli faktörler gözönünde bulundurularak analiz edilir. Yapılan bu

¹² Robert F. Meigs, Walter B. Meigs, Accounting: The Basis for Business Decisions, Ninth Edition, New York, McGraw -Hill Inc., 1993, s.28-30.

¹³ Gücenme, a.g.e., s.3

inceleme ve analizler sonucunda kredi talebinde bulunan işletme, kredi kurumlarınca güvenli görülmez ise kredi talebi geri çevrilmiştir. Aksi takdirde, yani kredi talebinde bulunan firma güvenilir bulunur ise istenilen kredi açılabilir. ¹⁴

1.4.4. İşçi ve İşçi Kuruluşları

İşgören veya temsilcileri ile finansal tablolar arasında önemli bir ilişki vardır. Bir hizmet akdi ile işletmeye bağlı işçiler veya işçileri temsil edenler, finansal tabloları incelemek suretiyle ücret artış taleplerinin karşılanabilme imkanı hakkında bir fikre sahip olabilirler.

Bu incelemeler, ücret artışı ile ilgili çalışmalar yanında çalışılan işletmenin geleceğe ilişkin durumunun tesbitinde de kullanılmaktadır. Böylece çalışanın geleceğe güvenle bakabilmesi, yani geleceğinden emin olması açısından finansal tablolar yararlı olmaktadır. ¹⁵

1.4.5. Devlet

Finansal tablo kullanıcıları arasında hiç kuşkusuz devlet de bulunmaktadır. Devlet açısından finansal tablolar vergi miktarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. ¹⁶

Bunun dışında devlet, ülkenin ekonomik politikasının saptanmasında kullanılacak istatistiksel bilgilerin elde edilmesinde, işletmelerin tekelleri eğilimlerinin kontrol edilmesinde ve potansiyel yatırımcıları aldatacak davranışların saptanmasında da finansal tablolardan yararlanmaktadır.

Fakat burada önemli olan husus, finansal tabloların doğruluğunun sağlanmasıdır. Aksi takdirde, ekonomi politikalarının belirlenmesinde kullanılan istatistiksel bilgilerin yanlış yorumlanmalarına sebep olması kuşkusuzdur. Gerçeği yansıtmayan tablolara bakarak belirlenecek ekonomik politikaların başarı şansı yüksek olmayacaktır. Bunun için hazırlanacak finansal tabloların gerçeği yansıtmaması, eksiksiz ve yanlışsız olarak düzenlenmesi önkoşuldur. ¹⁷

¹⁴Öztin Akgüç, Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, (Genişletilmiş 5.Baskı), İstanbul, Avcıol Basım-Yayın, 1991, s.177.

¹⁵Steward Yarwood McMullen, Financial Statements Form, Analysis and Interpretation, Seventh Edition, Illinois, Richard D. Irwin Inc., 1979, s.6.

¹⁶Jerry J. Weygandt, Donald E.Kieso, Financial Accounting, New York, John Wiley & Sons, Inc., 1995, s.5.

¹⁷Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.24.

1.4.6. Finansal Analistler

Finansal analistler, finansal tabloların üst bilgi seviyesindeki kullanıcılarıdır.

Finansal analistler, finansal tablolardan istenecek bilgileri en doğru biçimde elde eden, muhasebe, finansman ve ekonomi alanlarında yeterli bilgisi olan ve bu bilgileri olaylara uygulayabilme yeteneği ve uzmanlığının olduğu kanıtlanmış kişilerdir.

Finansal analistler, genel bilgi seviyesindeki kişilerin aydınlatılmasında önemli bir görev yerine getirmektedirler.¹⁸

1.4.7. Denetçiler

Finansal tablo kullanıcıları arasında denetçilerde bulunmaktadır. Denetçiler genel olarak üç gruba ayrılmaktadır:

-Bağımsız denetçiler: Müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan ve tek başına çalışan uzman kişiler ile bir denetim işletmesinde görevli kişilerdir. Bağımsız denetçiler, finansal tabloların denetimi, uygunluk denetimleri ve faaliyet denetimleri yaparlar.

Bağımsız denetçiler, yayınlanmış finansal tabloların bir bütün olarak finansal durumu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumdaki değişimleri genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ışığında, dürüst bir şekilde yansıtmakta olduğu hususunda bir yargıya ulaşır ve bunu açıklar.

-İç Denetçiler: Bulundukları işletmede iç denetim hizmeti yapan kurmay görevi üstlenmiş kişilerdir.

-Kamu Denetçileri: Kamusal örgütlere bağlı olarak çalışan denetçilerdir. Bunlar, kamu ve özel işletmelerin yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomik politikasına ve kamu yararına bağlılık derecesini izler ve denetlerler.

Denetçiler, muhasebe verilerinin kaynağından işletme dışındaki kullanıcılara ulaştırılmasında aracı bir rol oynamaktadır.¹⁹

1.5. Finansal Tablolarda Bulunması Gereken Genel Nitelikler

Finansal tablolar kullanıcılarına kullanım amaçları doğrultusunda işletmeyi tanımalarına, değerlendirmelerine ve işletme hakkında bir yargıya varmalarına yardımcı olacak bilgiler vermektedir.

¹⁸ Akgüç, a.g.e, s.11.

¹⁹ Ersin Güredin, Denetim, (6.Baskı), İstanbul, Beta Basım-Yayın Dağıtım A.Ş., 1994, s.9-12.

Bir işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında ilgililere bilgi vermede araç olarak kullanılan finansal tabloların; kapsadığı bilgilerin, kullanıcılar açısından yararlı olabilmesi için bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir.

Finansal tablolarda yer alan bilgilerin, herşeyden önce anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir, tarafsız, karşılaştırılabilir olması ve zamanında düzenlenmesi gerekir.²⁰

1.5.1. Anlaşılabilir Olma (Anlaşılabilirlik)

Finansal tablolardaki bilgilerin, bu bilgileri kullananlara yararlı olması için, anlaşılabilir bir nitelik taşıması gerekmektedir. Çünkü, sunulan bilgilerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi bilginin yararını ortadan kaldırmaktadır.

Finansal tablolardan elde edilen bilgiler, iş ve ekonomik faaliyetleri makul ölçülerde anlayabilen ve bu bilgileri makul özenle incelemeye istekli olanların kavrayabilecekleri şekilde olmalıdır.

Fakat finansal tabloların anlaşılabilir olma özelliği, bu tabloların hiçbir zaman basit bir şekilde düzenlenmesi olarak anlaşılmamalıdır. Finansal tablo kullanıcılarının belirli ölçüde muhasebe terminolojisi ve ekonomik hayat hakkında bilgi sahibi olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle hiçbir zaman anlaşılabilir olma özelliği çok basite indirgeme olarak düşünülmemelidir.

Kısaca, finansal tabloların anlaşılabilir olma özelliği bu tablolardaki bilgilerin kullanıcılarının anlayacağı bir finansal sunuş şeklini gerekli kıldığını ifade etmektedir.²¹

1.5.2. Uyumlu Olma Özelliği (İhtiyaca Uygun Olma)

Uyumlu olma özelliği, finansal tablolarda bulunması gereken en önemli özelliklerden birisidir.

Finansal tabloların ihtiyaca uygun olma özelliği, finansal bilgilerin kullanıcılarının kararları ve istekleri ile uyumluluk içerisinde olmasını ifade etmektedir.

Uyumlu olma özelliğini sağlayabilmek için, finansal tablo kullanıcılarının ortak özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra da finansal tablolardaki bilgiler ile bu ortak özellikler arasında uyum sağlanmalıdır.

²⁰ Ahmet Demir, Mali Tablolar ve Uygulaması, (Genişletilmiş 2.Baskı), İstanbul, Çağdaş Müşavirlik Pazarlama ve Tic. Ltd.Şti., 1996, s.5

²¹ Nalan Akdoğan, Hamdi Aydın, Muhasebe Teorileri, Ankara, Ankara Üniv. Basımevi, 1987, s.273.

Finansal tablolarda yer alan bilgilerin; yatırımcıların, kredi verenlerin ve diğer kullanıcıların çeşitli konularda verecekleri kararlara ışık tutması gerekmektedir. Bunun için uyumlu olma özelliği, finansal tabloların özel amaçlı değil, genel amaçlı olmalarını anlatmaktadır.²²

1.5.3. Doğrulanabilir Olma Özelliği (Doğrulanabilirlik)

Finansal tablolardaki bilgilerin doğrulanabilir olması, bu bilgilere güvenilmesini sağlamaktadır.

Doğrulanabilir olma özelliği, finansal tabloların farklı analistler tarafından ayrı yöntemler ile analiz edildiği takdirde de benzer veya aynı sonuçlara varılmasını ifade etmektedir. Başka bir deyişle, finansal tablolardaki bilgilerin, işletmede meydana gelen işlem ve olayların ön yargıdan uzak, gerçek durumu yansıtacak biçimde muhasebe ölçümlerinin yapılarak işlem ve olayları doğru temsil etmelerinin sağlanmasıdır.²³

Fakat, değerlendirme insan faktörü kullanılarak yapıldığı için, yapılan analizlerin subjektif fikir ve yargılardan arındırılması zordur. Bu nedenle finansal bilgileri objektif gerçeklik temeli üzerine yerleştirmenin güç olduğu belirtilmektedir. Bu güçlüğü ortadan aldirmek için objektif belgelere dayandırılan mali analiz standartlarının saptanması ve bu standartlar doğrultusunda yapılan analizlerin doğrulanabilir olma niteliğine uygunluğunun tam olarak sağlanması gerekmektedir. Çünkü finansal bilgiler doğrulanabilir ve kanıtlanabilirse yararlı olacaktır.²⁴

1.5.4. Tarafsız Olma Özelliği (Tarafsızlık)

Finansal tablolarda yer alan bilgilerin, daha önceden belirlenmiş bazı amaçlara ulaşmaya yarayan çeşitli ön yargılardan uzak olması gerekmektedir. Çünkü istenen bir sonucun önceden belirlenmesi ve bu sonuca ulaştıracak bilginin seçimi, muhasebede tarafsızlığın gözardı edilmesine yol açacaktır.

Tarafsız olma özelliği, muhasebe bilgilerinin ekonomik faaliyetleri mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde, insan davranışlarını belirli bir yönde etkilemeyi amaçlamaksızın sunulmasını ifade etmektedir.²⁵

²² Weygandt, Kieso, a.g.e., s.230.

²³ A.Sait Sevgener, Rüstem Hacırüstemoğlu, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerine Göre Yönetim Muhasebesi, (Güncelleştirilmiş 5.Baskı), İstanbul, Alfa Basım-Yayın Dağıtım, 1998, s.27.

²⁴ Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.30.

²⁵ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s.286.

Tarafsızlık ilkesi, belirsizlik durumlarında bir karara varabilmede temkinli olmayı da gerektirmektedir. Finansal tablolar genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak işletmenin durumunu tarafsız bir gözle topluma yansıtacak bir şekilde hazırlanmalıdır.²⁶

Hazırlanan finansal tablolar sadece belli gruplara değil, tüm kullanıcılara hitap etmektedir. Eğer, finansal tablolar belirli bir kesimin çıkarlarını gözönünde tutup diğer kullanıcıların aleyhine olacak şekilde hazırlanmışsa, bu tablolar tarafsızlık özelliğini kaybetmiş demektir.²⁷

1.5.5. Zamanında Sunulma Özelliği (Zamanlılık)

Finansal tabloların zamanında sunulması, uyumlu olma özelliğine yardımcı bir özelliktir. Zamanında sunulma özelliği, finansal tablolardan elde edilen bilgilerin işletme ile ilgili veya ekonomiye ait kararları etkileme kapasitesini yitirmeden önce sunulması gereğini ifade etmektedir.

Finansal tablolar alınacak ekonomik kararlara yardımcı olabilecek bir süre öncesinden kullanıcılara ulaşmalıdır. Aksi halde, gecikmiş olarak sunulan finansal tablolardaki bilgiler geçerliliğini kaybedeceği için beklenen yararı sağlayabilme imkanı azalacaktır.²⁸

1.5.6. Karşılaştırılabilir Olma Özelliği (Karşılaştırılabilirlik)

Finansal tablolarda yer alan bilgilerin kullanıcılarına yararlı olması için, karşılaştırılabilir olma özelliğine sahip olması gerekir.

Karşılaştırılabilir olma özelliği, farklı dönemlere ait finansal tablolardaki bilgilerin birbirleri ile karşılaştırılarak benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konulabilmesini ifade etmektedir. Burada sözkonusu olan birbirini izleyen dönemlerde tutarlılığın sağlanabilmesidir.

Bir işletmenin farklı dönemlerine ilişkin finansal tabloları birbirleri ile karşılaştırılabilir oldukları gibi, aynı sektörde çalışan farklı işletmelerin aynı dönemlerine ait finansal tabloları da birbirleri ile karşılaştırılabilmektedir.

Finansal tabloların karşılaştırılabilme özelliğine sahip olabilmeleri için, finansal tablolar ile ilgili değerlendirme ve muhasebe yöntemlerinin birbirini izleyen dönemlerde aynı biçimde yani, değiştirilmeden uygulanması gerekir. Böylece finansal

²⁶ Weygandt, Kieso, a.g.e., s.270.

²⁷ Sevgener, Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.27.

²⁸ Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.29.

tablolar için tutarlı bir çerçeve oluşturularak karşılaştırılabilir olma niteliği güvence altına alınır.²⁹

Bir işletmenin değişik dönemlerine ait finansal tablolarını inceleyerek farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konulabilmesi için tablonun aşağıdaki özellikleri taşıması gereklidir:

-Finansal tabloların hazırlanışında bir örneklik sağlanmış olmalıdır.

-Eşit para ile ifade edilmelidir (Enflasyonun etkisi giderilmiş olmalıdır).

-Finansal tablolarda yer alan kalemler aynı bölüm başlıkları altında toplanmalıdır.

-Uygulanmakta olan muhasebe ilkeleri imkanlar ölçüsünde değiştirilmemelidir.

Yukarıda belirtilen koşullar yerine getirildiği takdirde finansal tabloların karşılaştırılabilir olma özelliği sağlanmış olacaktır.³⁰

1.5.7. Tam Olma Özelliği

Tam olma özelliği, finansal tablolarda bulunması gereken ve yukarıda açıklamaya çalıştığımız diğer özelliklerin bir bütün olarak düzenlenecek finansal tablolarda bulunmasını anlatmaktadır.³¹

Finansal tablolardaki bilgilerin tam olup olmaması, bu bilgilere güvenilirlik niteliğini kazandırır. Tam olma özelliği, hem değerlendirme yapan kişinin, hem de değerlendirme yönteminin ön yargıdan uzak olmasını, olay ve koşulların doğru olarak temsil edilebilmesi için gereken önemli hiçbir şeyin finansal tablolardaki bilgilerin dışında bırakılmamasını ifade etmektedir.

Tam olma özelliği, finansal tablolardaki bilgilerin yararlı olabilmesi için hem güvenilirlik hem de ihtiyaca uygun olması açısından gerekmektedir.³²

Finansal tabloların tam olma özelliğine göre hazırlanıp sunulması özellikle ülkemiz ekonomik şartlarında büyük önem arz etmektedir. Çünkü, enflasyonist ortamlarda paranın satın alma gücündeki düşüşler, finansal tabloların dönemler itibarıyla karşılaştırılabilirlik özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Böyle olunca finansal tablolardan beklenen yararın tam manası ile sağlanabilmesi mümkün olmamaktadır.³³

²⁹ Weygandt, Kiebso, a.g.e, s.231.

³⁰ Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.31-32.

³¹ Gönenli, Finansal Tablolar Analiz ve Yorum, s.24.

³² Akdoğan, Aydın, a.g.e., s.284.

³³ Gönenli, Finansal Tablolar Analiz ve Yorum, s.24.

1.6. Finansal Tabloların Sınırları

Finansal tablolar, işletmelerin finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında çok değerli bilgiler vermektedir. Ancak, bu tabloların da bir takım eksiklik ve sınırlamaları olduğunu unutmamak gerekir. Bu sınırlamalar şöyle sıralanabilir:

-Finansal tablolar, belirli bir dönemin durumunu göstermek amacıyla düzenlendikleri için, faaliyetlerini sürdürmekte olan işletmeler için kesin bir nitelik taşımazlar. Bir işletmenin gerçek ekonomik ve finansal durumunun işletme satılmadıkça veya tasfiye edilmedikçe saptanması mümkün değildir. Bu yüzden elde edilen sonuçlar kesin olarak kabul edilemez.

-Bellî bir döneme ilişkin kâr veya zararın hesaplanması subjektiftir. Çünkü, dönem kârı veya zararı bazı varsayımlara ve değerleme yöntemlerine göre hesaplanmaktadır. Kullanılan farklı yöntem ve varsayımlar farklı sonuçlar vermektedir. Örneğin, dönem sonundaki stokları değerleme yöntemi, seçilen amortisman yöntemi, karşılıkların ayrılmasında izlenen yol dönem kârını büyük ölçüde etkiler.

-Finansal tablolarda yer alan değerler mutlak olarak doğru ve kesin değildir. Örneğin, bilanço işletmenin sahip olduğu varlıkların içinde bulunan zamandaki değerlerini veya işletmenin tasfiyesi halinde bunların satışından elde edilecek nakit miktarını göstermez. Çünkü, bilanço işletme faaliyetlerinin sürekli olduğu varsayımına dayanılarak düzenlenir.

-Finansal tablolar, farklı tarihlerde farklı para değerleri üzerinden yapılan işlemlerin sonuçlarını yansıtır.

-Paranın birim değerinin sabit olduğu, yani, zaman içinde hiç değişmediği varsayılır. Halbuki, içinde bulunduğumuz yüzyılda paranın değerinde düşme yönünde büyük gelişmeler görülmektedir.

-Finansal tablolar, bir işletmenin finansal durumunu etkileyen bütün faktörleri kapsamamaktadırlar. Finansal yapıyı etkileyen fakat para ile ifade edilmeyen yöneticilerin ve personelin yeterliliği, işletmenin itibarı, hammadde-malzeme temin imkânları gibi faktörler finansal tablolarda gösterilememektedir.³⁴

1.7. Finansal Tablo Çeşitleri

Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliği'nde finansal tablolar; temel finansal tablolar ve ek finansal tablolar olarak iki bölümde incelenmiştir. Günümüzde finansal tablolar genel olarak aşağıdaki tabloları içermektedir.

³⁴ McMullen, a.g.e., s.27.

- Bilanço
- Gelir Tablosu
- Satışların Maliyeti Tablosu
- Fon Akım Tablosu
- Nakit Akım Tablosu
- Kâr Dağıtım Tablosu
- Öz Kaynaklar Değişim Tablosu

Bu tablolardan, bilanço ve gelir tablosu dipnotları ve ekleri ile birlikte temel finansal tabloları, diğerleri ise, ek finansal tabloları oluşturmaktadır.³⁵

1.7.1. Temel Finansal Tablolar

Temel finansal tablolar Tekdüzen Muhasebe Sistemi yürürlüğe girmeden öncede Vergi Usul Kanunu'nca düzenlenmesi zorunlu olan ve beyanname ile birlikte vergi dairelerine ve diğer ilgili kurumlara bildirilmesi zorunlu olan tablolarıdır.

Bu başlık altında temel finansal tabloları oluşturan bilanço ve gelir tablosu fazla ayrıntıya girilmeden genel hatları ile işlenecektir.

1.7.1.1. Bilanço (Balance Sheet)

1.7.1.1.1. Bilançonun Tanımı ve Nitelikleri

Bilanço, finansal tablolar içerisinde işletmelerde düzenlenme çokluğu ve uygulamadaki fonksiyonları açısından en yaygın olan finansal tablodur.

Bilanço sözcüğü, yabancı kökenli bir kelime olmasına karşın Türk muhasebe literatüründe olduğu gibi, yabancı muhasebe literatüründe de çok az farklılıklarla ya da aynen kullanılmaktadır. Bilanço kelimesinin kaynağı konusunda çeşitli görüşler olduğu bilinmektedir.³⁶

Kelime yapısı açısından incelendiğinde bilançonun latince "Bilanx" kelimesinden türediği görülmektedir. Latince kökenli bu kelime, aslında biri "bi" yani "çiftyanlı" ve diğeri "Lanx" yani "terazi gözü ya da kefe" anlamına gelmektedir. Bu sözcük İtalyanca'da aynı anlama gelen "Bilancio" biçimine dönüşmüş ve buradan yayılmıştır. Bugün birçok ulusun dilinde bu sözcük benzer biçimlerde kullanılmaktadır. Örneğin, Fransızca'da "Bilan", İngilizce'de "Balance Sheet", Almanca'da "Bilanz" gibi. Bu sözcük Türkçe'de "Bilanço" olarak kullanılmaktadır.

³⁵ Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, (TÜRMOB), Muhasebenin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı, Ankara, TÜRMOB Yayınları No:18, Ümit Yayıncılık Basımevi, 1995, s.14.

³⁶Akıncı, Erdoğan, a.g.e., s.16.

Türkçe'de bilançonun kelime anlamı "eşitlik, aynı ağırlık, denge" şeklinde ifade edilmektedir.³⁷

Bilanço, bugüne kadar değişik bakımlardan ele alınmış ve tanımlanmıştır.

Bilanço, bir işletmenin belli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren bir finansal tablodur.³⁸

Bilanço, bir işletmenin belirli bir andaki ekonomik ve finansal durumunu göstermek üzere düzenlenen ve bir yanında "aktif" mevcutlar, alacaklar ve varsa zararın, diğer yanında "pasif" sermaye, borçlar ve varsa kârın gösterildiği bir finansal durum tablosudur.³⁹

Bilanço, muhasebe prensiplerine göre tutulan defterlerdeki hesapların belirli bir tarihte fiilen veya kuramsal olarak kapatılmasıyla saptanan ve gelecek döneme devredilen borç ve alacak bakiyelerinin bir listesi veya özetidir.⁴⁰

Bilanço, bir işletmenin belirli bir andaki varlıklarını ve varlıklar üzerindeki hakları gösteren bir tablodur. Başka bir ifade ile bilanço, işletme tarafından kullanılan faaliyet araçlarının değerleri ile (aktif taraf) bu araçların elde edilmesi için yararlanılan kaynakları (pasif taraf) gösteren temel bir finansal durum raporudur.⁴¹

Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nda "Bilanço, envanterde gösterilen kıymetlerin tasnifli ve karşılıklı olarak değerleri itibariyle tertiplenmiş hülasasıdır" şeklinde tanımlanmaktadır.⁴²

Bir durum tablosu olan bilanço, çıkış noktası itibariyle doğrudan doğruya muhasebe tekniği içerisinde gelişip yerleşmiş bir belge niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan bir taraftan işletmede cereyan eden kıymet hareketlerinin hesaplar aracılığı ile günü gününe izlenmesi, diğer taraftan da dönem sonlarında yapılan çalışmalar dolayısıyla fiziki envanter sırasında tesbit edilen sapmalarla, değer düşmeleri ve muhtemel riskler karşısında ilgili hesaplarda yapılması zorunlu düzeltmeler bilançonun ortaya çıkmasını hazırlayan olaylardır. Bunun için bilanço,

³⁷ Ümit Ataman, Genel Muhasebe-Muhasebede Dönem İçi İşlemleri Cilt:1, (Güncelleştirilmiş 3.Baskı), İstanbul, Türkmen Kitabevi, 1997, s.20.

³⁸ Lanny M. Solomon, Larry M. Walter, Richard J. Vargo, Financial Accounting, Third Edition, New York, West Publishing Company, 1992, s.22.

³⁹ Akıncı, Erdoğan, a.g.e., s.17.

⁴⁰ Ertuğrul Çetiner, İşletmelerde Mali Analiz, (3.Baskı), Ankara, Tutibay Ltd. Şti. 1996, s.20

⁴¹ Belverd, E. Needles, Jr. Henry R. Anderson, James C. Caldwell, Sherry, K. Mills, Accounting of Principles, Sixth Edition, Boston, Houghton Mifflin Company, 1996, s.24.

⁴² Türk Ticaret Kanunun'un 74.maddesi ve Vergi Usul Kanunun'un 192.maddesi.

hem işletmenin faaliyet sonucunu göstermesi, hem de üçüncü kişilere işletmenin durumu hakkında bilgi vermesi bakımından çok yönlü bir muhasebe belgesidir.⁴³

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı gibi, bilanço işletmenin belirli bir andaki gerçek ekonomik ve finansal durumu hakkında işletme ile ilgili kişi veya gruplara bilgi vermek için envanterdeki değerlerin aktif ve pasif şeklinde özet olarak gösterildiği bir tablodur.

Bilançonun çıkarılmasındaki amaç, işletmenin gerçek durumunu ortaya koymaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için bilançonun kendine özgü birtakım ilke ve prensiplere göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bu ilkeler doğruluk, açıklık, şekil birliği ve değerlendirme birliğidir. Doğruluk ilkesi, bilançonun muhasebe kayıtlarına uygunluğunu ifade etmektedir. Bunu sağlamak için muhasebe kayıtları genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine göre yapılmalı ve bu kayıtlar geçerli ve kanıtlayıcı belgelere dayandırılmalıdır. Açıklık ise, bilanço kalemlerinin işletmenin ekonomik ve finansal yapısına uygun bir şekilde düzenlenmesi anlamını ifade etmektedir. Bilançonun öz ve biçim olarak kolay okunup anlaşılabilen bir yapıya kavuşabilmesi ve işletme ile ilgili çevrelere, işletmenin varlık ve kaynak yapısı hakkında daha anlamlı bilgiler verilebilmesi için, açıklık ilkesine uyulması zorunlu hale gelmiştir. Şekil birliği ilkesi, bilançoların her hesap dönemi sonunda aynı hesap planına göre düzenlenmelerini ifade etmektedir. Bilançoyu düzenlerken şekil birliği sağlanırsa, özellikle karşılaştırma işleminde büyük kolaylıklar sağlanmış olur. Bilançoların çıkarılmasında temel aşama, envanter işlemleri ile ilgilidir. Envanter çalışmaları sırasında "değerleme" işlemi büyük bir öneme sahiptir. Ancak, değerlendirme işlemi sırasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Farklı değerlendirme yöntemleri farklı sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Değerleme yöntemlerinde yapılacak herhangi bir değişiklik dönemlerarası bilançoların karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Bunun için seçilmiş olan bir değerlendirme yönteminin zorunluluk olmadıkça değiştirilmemesi gerekmektedir.⁴⁴

Bilanço, belirli bir andaki durumu gösterdiği için yapısı gereği durgun (statik) bir muhasebe raporudur. Bu yönü ile bilanço belirli bir anı simgeleyen fotoğrafa benzetilmektedir. Bilançonun temel nitelikleri şöyle sıralanabilir:

-Bilançada yer alan varlık ve kaynakların ifade edilmesinde ulusal para biriminin esas alınması,

⁴³ Mazhar Hiçşasmaz, İşletme Hesaplarının İncelenmesi, Ankara, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu Basımevi, 1982, s.47.

⁴⁴ Akıncı, Erdoğan, a.g.e., s.17.

-Bilançonun belirli muhasebe varsayımları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre düzenlenmesi,

-Bilançonun geçmiş dönem faaliyetlerine ilişkin bir belge olduğunun kabul edilmesi.

Bu özellikleri nedeniyle bilançoda aktif değerlerin maliyet değeri esasına, borçların ise tahakkuk esasına göre gösterilmesi kabul edilmekte; bu kavram ve ilkelerin uygulanması sonucu verilerin doğruluk, güvenilirlik, karşılaştırma niteliklerine sahip olmaları sağlanmaktadır.⁴⁵

1.7.1.1.2.Bilançonun Düzenlenmesi İle İlgili İlkeler

Tebliğe göre bilançonun düzenlenmesi ile ilgili ilkeler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.⁴⁶

"Bilanço ilkelerinin amacı; sermaye koyan veya sonradan kendilerine ait kârı işletmede bırakan sahip ve hissedarlar ile alacaklıların işletmeye sağladıkları kaynaklar ve bunlarla elde edilen varlıkların muhasebe kayıt, hesap ve tablolarında anlamlı bir şekilde tesbit edilmesi ve gösterilmesi yoluyla, belli bir tarihte işletmenin mali durumunun açıklıkla ve ilgililer için gerçeğe uygun olarak yansıtılmasıdır.

Bilanço, varlıkların içinde bulunulan zamandaki değerini veya tasfiye halinde bunların satışından elde edilecek para tutarlarını yansıtan bir tablo değildir.

Bütün varlıklar, yabancı kaynaklar ve özkaynaklar bilançoda gayri safi değerleriyle gösterilirler. Bu ilke, bilançonun net değer esasına göre düzenlenmesine bir engel oluşturmaz. Bu doğrultuda net değer bilanço düzenlenmesinin gereği olarak indirim kalemlerinin ilgili hesapların altında açıkça gösterilmesi esastır.

Bu amaç doğrultusunda benimsenen bilanço ilkeleri; varlıklar, yabancı kaynaklar ve özkaynaklar itibarıyla aşağıda belirtilmiştir.

a)Varlıklara İlişkin İlkeler

1-İşletmenin bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde paraya dönüşebilecek varlıkları, bilançoda dönen varlıklar grubu içinde gösterilir.

2-İşletmenin bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde paraya dönüşemeyen hizmetlerinden bir hesap döneminden daha uzun bir süre yararlanılan uzun vadeli varlıkları, bilançoda duran varlıklar grubu içinde gösterilir. Dönem sonu bilanço

⁴⁵ Küçüksavaş, a.g.e., s.49.

⁴⁶ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

gününde bu grupta yer alan hesaplardan vadeleri bir yılın altında kalanlar dönen varlıklar grubunda ilgili hesaplara aktarılır.

3-Bilançoda varlıkları, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile gösterebilmek için, varlıklardaki değer düşüklüklerini göstererek karşılıkların ayrılması zorunludur. Dönen varlıklar grubu içinde yer alan menkul kıymetler, alacaklar, stoklar ve diğer dönen varlıklar içindeki ilgili kalemler için yapılacak değerleme sonucu gerekli durumlarda uygun karşılıklar ayrılır. Bu ilke, duran varlıklar grubunda yer alan alacaklar, bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve diğer duran varlıklardaki ilgili kalemler içinde geçerlidir.

4-Gelecek dönemlere ait olarak önceden ödenen giderler ile cari dönemde tahakkuk eden ancak, gelecek dönemlerde tahsil edilecek olan gelirler kayıt ve tesbit edilmeli ve bilançoda ayrıca gösterilmelidir.

5-Dönen ve duran varlıklar grubunda yer alan alacak senetlerini, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile gösterebilmek için reeskont işlemleri yapılmalıdır.

6-Bilançoda duran varlıklar grubunda yer alan maddi duran varlıklar ile maddi olmayan duran varlıkların maliyetini çeşitli dönem maliyetlerine yüklemek amacıyla, her dönem ayrılan amortismanların birikmiş tutarları ayrıca bilançoda gösterilmelidir.

7-Duran varlıklar grubu içinde yer alan özel tükenmeye tabi varlıkların maliyetini çeşitli dönem maliyetlerine yüklemek amacıyla, her dönem ayrılan tükenme paylarının birikmiş tutarları ayrıca bilançoda gösterilmelidir.

8-Bilançonun dönen ve duran varlıklar gruplarında yer alan alacaklar, menkul kıymetler, bağlı menkul kıymetler ve diğer ilgili hesaplardan ve yükümlülüklerden, işletmenin sermaye ve yönetim bakımından ilişkili bulunduğu ortaklara, personele, iştiraklere ve bağlı ortaklıklara ait olan tutarların ayrı gösterilmesi temel ilkedir.

9-Tutarları kesinlikle saptanamayan alacaklar için herhangi bir tahakkuk işlemi yapılmaz. Bu tür alacaklar bilanço dipnot veya eklerinde gösterilir.

10-Verilen rehin, ipotek ve bilanço kapsamında yer almayan diğer teminatların özellikleri ve kapsamı bilanço dipnot ve eklerinde açıkça belirtilmelidir.

Bu ilke, alınan rehin, ipotek ve bilanço kapsamında yer almayan diğer teminatlar içinde geçerlidir.

Ayrıca, işletme varlıkları ile ilgili toplam sigorta tutarlarının da bilanço dipnot veya eklerinde açıkça gösterilmesi gerekmektedir.

b)Yabancı Kaynaklara İlişkin İlkeler

1-İşletmenin bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde vadesi gelen borçları, bilançoda kısa vadeli yabancı kaynaklar grubu içinde gösterilir.

2-İşletmenin bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde vadesi gelmemiş borçları, bilançoda uzun vadeli yabancı kaynaklar grubu içinde gösterilir. Dönem sonu bilanço gününde bu grupta yer alan hesaplardan vadeleri bir yılın altında kalanlar kısa vadeli yabancı kaynaklar grubundaki ilgili hesaplara aktarılır.

3-Tutarları kesinlikle saptanamayanları veya durumları tartışmalı olanları da içermek üzere, işletmenin bilinen veya tutarları uygun olarak tahmin edilebilen bütün yabancı kaynakları kayıt ve tesbit edilmeli ve bilançoda gösterilmelidir.

İşletmenin bilinen ancak, tutarları uygun olarak tahmin edilemeyen durumları da bilançonun dipnotlarında açık olarak belirtilmelidir.

4-Gelecek dönemlere ait olarak önceden tahsil edilen hasılat ile cari dönemde tahakkuk eden ancak, gelecek dönemlerde ödenecek olan giderler kayıt ve tesbit edilmeli ve bilançoda ayrıca gösterilmelidir.

5-Kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar grubunda yer alan borç senetlerini bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile gösterebilmek için reeskont işlemleri yapılmalıdır.

6-Bilançonun kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar gruplarında yer alan borçlar, alınan avanslar ve diğer ilgili hesaplardan işletmenin sermaye ve yönetim bakımından ilgili bulunduğu ortaklara, personele, iştiraklere ve bağlı ortaklıklara ait olan tutarlarının ayrı gösterilmesi temel ilkedir.

c) Öz Kaynaklara İlişkin İlkeler

1-İşletme sahip ve ortaklarının sahip veya ortak sıfatıyla işletme varlıkları üzerindeki hakları özkaynaklar grubunu oluşturur.

İşletmenin bilanço tarihindeki ödenmiş sermayesi ile işletme faaliyetleri sonucu oluşup, çeşitli adlar altında işletmede bırakılan kârları ile dönem net kârı (zararı) bilançoda özkaynaklar grubu içinde gösterilir.

2-İşletmenin ödenmiş sermayesi bilançonun kapsamı içinde tek bir kalem olarak gösterilir. Ancak, esas sermaye, özellikleri farklı hisse gruplarına ayrılmış bulunuyorsa, esas sermaye hesapları her grubun haklarını, kâr ve tasfiye paylarının dağıtımında sahip olabilecekleri özellikleri ve diğer önemli özellikleri yansıtabilecek biçimde bilançonun dipnotlarında gösterilmelidir.

3-İşletmenin hissedarları tarafından yatırılan sermayenin devam ettirilmesi gerekir. İşletmede herhangi bir zararın ortaya çıkması, herhangi bir nedenle

öz kaynaklarda meydana gelen azalmalar, hem dönemsel hem de kümülatif olarak izlenmeli ve kaydedilmelidir.

4-Öz kaynakların bilançoda net olarak gösterilmesi için geçmiş yıllar zararları ile dönem zararları, öz kaynaklar grubunda indirim kalemleri olarak yer alır.

5-Öz kaynaklar; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri, geçmiş yıl kârları (zararları) ve dönem net kârı (zararı)'ndan oluşur. Kâr yedekleri yasal, statü ve olağanüstü yedekler ile yedek niteliğindeki karşılıklar, özel fonlar gibi işletme faaliyetleri sonucu elde edilen kârların dağıtılmamış kısmını içerir. Sermaye yedekleri ise, hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları, yeniden değerlendirme değer artışları gibi kalemlerden meydana gelir. Sermaye yedekleri, gelir unsuru olarak gelir tablosuna aktarılamaz".

1.7.1.1.3.Bilançonun Biçimsel Yapısı

Bilançoda yer alan varlıklar ve kaynaklar aktif ve pasif olarak adlandırılan iki bölümde gösterilmektedir. Aktif bölümde varlıklar, pasifte ise varlıkların kaynakları bulunmaktadır.

Bilançonun aktifinde yer alan varlıklar, paraya dönüşme hızlarına göre en çok likitden, en az likit değere doğru, pasifinde yer alan kaynaklar ise en kısa vadeli kaynaktan en uzun vadeli kaynağa doğru sıralanırlar.

Varlıklar, dönen ve duran olarak adlandırılan iki grupta toplanır. Dönen varlıklar grubunda, bir yıl veya işletmenin normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrileceği veya kullanılacağı tahmin edilen varlıklar toplanır. Duran varlıklarda ise, normal şartlar altında bir yıl içinde elden çıkarılması düşünülmeyen veya yararları bir yılda tükenmeyecek olan varlıklar yer alır.

Kaynaklar, kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklarla öz kaynaklardan oluşur. Kısa vadeli yabancı kaynaklar bir yıl içinde ödenmesi gereken, uzun vadeli yabancı kaynaklar ise bir yıldan sonra ödenecek olan borçlardan oluşur. Öz kaynaklar ise, işletme sahip veya ortakları tarafından işletme kişiliğine tahsis edilmiş kaynakları oluşturur.⁴⁷

⁴⁷ TÜRMOB, a.g.e., s.25.

1.7.1.1.4.Bilançonun Düzenlenme Şekilleri

Uygulamada bilançolar genellikle iki şekilde düzenlenmektedir.

1-Hesap tipi bilanço: Hesap tipi bilançolarda "T" şeklindeki bir tablonun sol tarafına işletmenin sahip olduğu varlıkları, sağ tarafına ise aynı işletmenin sermayesi ve borçları kaydedilir. Bu şekilde düzenlenen bilançolara hesap tipi bilanço denmesinin sebebi, muhasebede değer hareketlerinin takibinde kullanılan hesaba benzemesindendir.

2-Rapor tipi bilanço: Rapor tipi bilançoda aktif ve pasif kalemler alt alta yazılır. Hesap tipi bilanço ile farkı; hesap tipi bilançolarda aktif ve pasif kalemler karşılıklı sola ve sağa yazılırken, rapor tipi bilançoda alt alta yazılmasıdır.

Bilançoların bu şekilde düzenlenmeleri ile bilanço kalemlerinin yıllar itibarıyla karşılaştırılması mümkün olmakta ve mali analiz yapılmasında büyük kolaylık sağlamaktadır.⁴⁸

Tebliğe göre bilançolar rapor halinde özet ve ayrıntılı olarak ayrı ayrı düzenlenmektedir. Tebliğde belirtilen özet bilanço tipi şu şekilde düzenlenmiştir.⁴⁹

⁴⁸ Ataman, a.g.e., s.22-23.

⁴⁹ Muhasebe Sistemi Genel Tebliği, Ek Tablo, 1-2.

Tablo 1.1: İŞLETME ÖZET BİLANÇO TİPİ
(.....TL.)

AKTİF (VARLIKLAR)	Önceki Dönem	Cari Dönem
I-DÖNEN VARLIKLAR		
A-Hazır Değerler		
B-Menkul Kıymetler		
1-Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karş (-)		
C-Ticari Alacaklar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu (-)		
2-Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı (-)		
D-Diğer Alacaklar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu (-)		
2-Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-)		
E-Stoklar		
1-Stoklar Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
2-Verilen Sipariş Avansları		
F-Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım Maliyetleri		
G-Gelecek Aylara Ait Giderler Ve Gelir Tahakkukları		
H-Diğer Dönen Varlıklar		
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI		
II-DURAN VARLIKLAR		
A-Ticari Alacaklar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu (-)		
2-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı (-)		
B-Diğer Alacaklar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu (-)		
2-Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-)		
C-Mali Duran Varlıklar		
1-Bağlı Menkul Kıymetler		
2-Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
3-İştirakler		
4-İştirakler Sermaye Taahhütleri (-)		
5-İştirakler Sermaye Paylığı Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
6-Bağlı Ortaklıklar		
7-Bağlı Ortaklıklar Sermaye Taahhütleri (-)		
8-Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
9-Diğer Mali Duran Varlıklar		
10-Diğer Mali Duran Varlıklar Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
D-Maddi Duran Varlıklar		
1-Maddi Duran Varlıklar (Brüt)		
2-Birikmiş Amortismanlar (-)		
3-Yapılmakta Olan Yatırımlar		
4-Verilen Sipariş Avansları		
E-Maddi Olmayan Duran Varlıklar		
1-Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Brüt)		
2-Birikmiş Amortismanlar (-)		
3-Verilen Avanslar		
F-Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar		
1-Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar (Brüt)		
2-Birikmiş Tükenme Payları (-)		
3-Verilen Avanslar		
G-Gelecek Yıllara Ait Giderler Ve Gelir Tahakkukları		
H-Diğer Duran Varlıklar		
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI		
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI		

İŞLETME ÖZET BİLANÇO TİPİ
(.....T.L.)

PASİF (KAYNAKLAR)	Önceki Dönem	Cari Dönem
I-KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A-Mali Borçlar		
B-Ticari Borçlar		
1-Borç Senetleri Reeskontu(-)		
C-Diğer Borçlar		
1-Borç Senetleri Reeskontu(-)		
D-Alınan Avanslar		
E-Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onar. Hakedişleri		
F-Ödenecek Vergi Ve Yükümlülükler		
G-Borç Ve Gider Karşılıkları		
1-Dönem Karı Vergi Ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları (-)		
2-Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi Ve Diğer Yükümlülükleri (-)		
3-Kıdem Tazminatı Karşılığı (-)		
4-Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları		
H-Gelecek Aylara Ait Gelirler Ve Gider Tahakkukları		
I-Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar		
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI		
II-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A-Mali Borçlar		
B-Ticari Borçlar		
1-Borç Senetleri Reeskontu (-)		
C-Diğer Borçlar		
1-Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-)		
D-Alınan Avanslar		
E-Borç Ve Gider Karşılıkları		
1-Kıdem Tazminatı Karşılıkları (-)		
2-Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları (-)		
F-Gelecek Yıllara Ait Gelirler Ve Gider Tahakkukları		
G-Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar		
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI		
III-ÖZKAYNAKLAR		
A-Ödenmiş Sermaye		
1-Sermaye		
2-Ödenmemiş Sermaye (-)		
B-Sermaye Yedekleri		
1-Hissesenedi İhraç Primleri		
2-Hisse Senedi İptal Kârları		
3-M.D.V. Yeniden Değerleme Artışları		
4-İştirakler Yeniden Değerleme Artışları		
5-Diğer Sermaye Yedekleri		
C-Kâr Yedekleri		
1-Yasal Yedekler		
2-Statü Yedekleri		
3-Olağanüstü Yedekler		
4-Diğer Kâr Yedekleri		
5-Özel Fonlar		
D-Geçmiş Yıllar Kârları		
E-Geçmiş Yıllar Zararları (-)		
F-Dönem Net Kârı (Zararı)		
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI		
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		

DİPNOTLAR:

- 1-.....
2-.....

1.7.1.2. Gelir Tablosu (Income Statement)

1.7.1.2.1. Gelir Tablosunun Tanımı ve Nitelikleri

Bir işletmenin temel finansal tablolarından ikincisi gelir tablosudur.

Gelir tablosu çeşitli yazarlar tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır.

Gelir tablosu ekonomik amaçlı kuruluşların bir hesap dönemi boyunca gerçekleşen her türlü etkinlikleri sonucu ortaya çıkan gelirleri ile, bu etkinlikleri gerçekleştirmek için katlandıkları giderlerin belirli düzenler içinde sıralandığı ve sonuçların değerlendirildiği tablodur.⁵⁰

Gelir tablosu, işletmenin bir faaliyet dönemi içindeki hasılat ve giderlerine ait rakamları ve faaliyet sonuçlarını karşılaştırmalı bir şekilde gösteren tablodur.⁵¹

Tebliğe göre "gelir tablosu, işletmenin belli bir dönemde elde ettiği tüm gelirler ve aynı dönemde katlandığı bütün maliyet ve giderleri ve bunların sonucunda işletmenin elde ettiği dönem net kârını ya da dönem net zararını topluca gösteren muhasebe raporudur".⁵²

Gelir tablosunun temel nitelikleri şöyle sıralanabilir.

-Gelir tablosunda yer alan gelirler ve giderlerin gösterilmesinde milli para birimi esas alınır.

-Gelir tablosu belirli muhasebe kavramları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenir.

-Gelir tablosu, diğer mali raporlar gibi tarihi bir belge olarak kabul edilir.⁵³

-Bilanço statik bir yapıya sahipken, gelir tablosu dinamik bir yapıya sahiptir. Bir bakıma bilanço işletmenin bir anlık resminin çekilmesi, gelir tablosu ise işletmenin dönemsel filminin gösterilmesidir. Bilançolarda dönem kârı tek bir kalem olarak yer alırken, gelir tablolarında işletmenin gelir ve giderlerinin dönem süresince oluşumu ayrıntılı olarak gösterilir. Bu özelliği dolayısıyla muhasebe açısından gelir tablosu mali ilgililerin daha fazla ilgisini çekmektedir.⁵⁴

Gelir tablosu, işletmenin belli bir andaki finansal durumunu özetleyen bilanço ile aynı önemi taşımaktadır. Eskiden bilanço'ya daha fazla önem verildiği halde, günümüzde dikkatler çoğunlukla gelir tablosu üzerine toplanmıştır. Çünkü gelir

⁵⁰ Solomon, Walther, Vargo, a.g.e., s.22.

⁵¹ Meigs, Meigs, a.g.e., s.105.

⁵² 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

⁵³ Yüksel Koç Yalkın, Genel Muhasebe İlkeleri-Uygulaması ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamaları, (Genişletilmiş 8.Baskı), Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s.66.

⁵⁴ Ataman, a.g.e., s.33.

tablosu, özellikle ortaklar ve diğer kişilerin ilgi duyduğu kâr kalemine ilişkin bilgileri bilançoya göre daha ayrıntılı bir biçimde veren bir rapordur.⁵⁵

Gelir tablosundaki bilgilerle; işletme faaliyetlerini kârlı ve verimli bir biçimde yürütme sorumluluğunu üstlenen yüksek kademe yöneticileri, işletmeye kaynak sağlamış ve sağlayacak olan hissedarlar, işletmede çalışanlar ve işletmeden alacaklı olan üçüncü şahıslar ile işletme sahiplerinin ve diğer kişilerin haklarını koruyan kamu kuruluşları, vergi daireleri, istatistiki bilgileri toplayanlar ve sosyal nitelikte denetim görevini üstlenmiş olanlar ilgilenmektedir.

Üst kademedeki yöneticiler, işletmenin tümünü kapsayan sorumluluğunu yürütmek; işletmeye sermaye yatırımlar, işletmeye sürekli kaynak sağlama açısından işletmenin bugünkü ve gelecekteki kazanç gücünü değerlendirmek; işletmeden alacaklı olan üçüncü şahıslar, hasılat ve giderler akımını bilmek suretiyle işletmenin borç ödeme gücünü ölçmek ve son olarak yasal mevzuata göre denetleme görevini üstlenmiş olanlar ise işletmenin bütün hasılat ve gider kalemleri ile elde ettiği kârların yasal koşullara uygun olup olmadığını araştırmak için hep aynı tip bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar.⁵⁶

Bu nedenle gelir tablosu işletmenin ilgili dönemde ne kadar kâr elde ettiğini veya zarara uğradığını, kâr oluşumunu ve nasıl kullanıldığını göstermelidir.⁵⁷

1.7.1.2.2. Gelir Tablosunun Düzenlenmesi İle İlgili İlkeler

Tebliğe göre gelir tablosunun ilkelerinin amacı, "satışların, gelirlerin, satışların maliyetinin, giderlerin, kâr ve zararlara ait hesapların ve belli dönemlere ait işletme faaliyet sonuçlarının sınıflandırılmış ve gerçeğe uygun olarak gösterilmesini sağlamaktır.

Bütün satışlar, gelir ve kârlar ile maliyet, gider ve zararlar brüt tutarları üzerinden gösterilirler ve hiçbir satış, gelir ve kâr kalemi bir maliyet, gider ve zarar kalemi ile tamamen veya kısmen karşılaştırılmak suretiyle gelir tablosu kapsamından çıkarılamaz.

Bu amaç doğrultusunda benimsenen gelir tablosu ilkeleri aşağıda belirtilmiştir.⁵⁸

⁵⁵ McMullen, a.g.e., s.23.

⁵⁶ Mehmet Uragun, İşletme Muhasebesi, Ankara, Mors Matbaası, 1978, s.600.

⁵⁷ Öztin Akgüç, Mali Tablolar Analizi, (Genişletilmiş 9.Baskı) İstanbul, Avcıol Basım-Yayın, 1995, s.196.

⁵⁸ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

a)Gerçekleşmemiş satışlar, gelir ve kârlar; gerçekleşmiş gibi veya gerçekleşenler gerçek tutarından fazla veya az gösterilmemelidir. Belli bir dönem veya dönemlerin gerçeğe uygun faaliyet sonuçlarını göstermek için, dönem veya dönemlerin başında ve sonunda doğru hesap kesimi yapılmalıdır.

b) Belli bir dönemin satışları ve gelirleri, bunları elde etmek için yapılan satışların maliyeti ve giderleri ile karşılaştırılmalıdır. Belli bir dönem veya dönemlerin başında ve sonunda maliyet ve giderleri gerçeğe uygun olarak gösterebilmek için stoklarda, alacak ve borçlarda doğru hesap kesimi işlemleri yapılmalıdır.

c)Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile özel tükenmeye tabi varlıklar için uygun amortisman ve tükenme payı ayrılmalıdır.

d)Maliyetler; maddi duran varlıklar, stoklar, onarım - bakım ve diğer gider grupları arasında uygun bir şekilde dağıtılmalıdır. Bunlardan direkt olanları doğrudan doğruya, birden fazla faaliyeti ilgilendirenleri zaman ve kullanma faktörü dikkate alınarak tahakkuk ettirilip, dağıtılmalıdır.

e)Arızı ve olağanüstü niteliğe sahip kâr ve zararlar meydana geldikleri dönemde tahakkuk ettirilmeli, fakat normal faaliyet sonuçlarından ayrı olarak gösterilmelidir.

f)Bütün kâr ve zararlardan, önceki dönemlerin finansal tablolarında düzeltme yapılmasını gerektirecek büyüklük ve nitelikler dışında kalanlar dönemin gelir tablosunda gösterilmelidir.

g)Karşılıklar, işletmenin kârını keyfi bir şekilde azaltmak veya bir döneme ait kârı diğer döneme aktarmak amacıyla kullanılmamalıdır.

h)Dönem sonuçlarının tespiti ile ilgili olarak uygulananagelen değerlendirme esasları ve maliyet yöntemlerinde bir değişiklik yapıldığı takdirde, bu değişikliğin etkileri açıkça belirtilmelidir.

ı)Bilanço tarihinde var olan ve sonucu belirsiz bir veya birkaç olayın gelecekte ortaya çıkıp çıkmamasına bağlı durumları ifade eden, şarta bağlı olaylardan kaynaklanan, makul bir şekilde gerçeğe yakın olarak tahmin edilebilen gider ve zararlar, tahakkuk ettirilerek gelir tablosuna yansıtılır. Şarta bağlı gelir ve kârlar için ise, gerçekleşme ihtimali yüksekte olsa herhangi bir tahakkuk işlemi yapılmaz; dipnotlarda açıklama yapılır.

Bu ilkelerden hareket ederek elde edilecek bilgilerle hazırlanacak gelir tabloları, işletme ilgililerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.

1.7.1.2.3. Gelir Tablosunun Biçimsel Yapısı

Gelir tablosunun düzenlenmesinde genel kabul görmüş muhasebe kavram ve ilkelerinde belirtilen esaslardan hareket edilir. Tablonun düzenlenmesinde esas faaliyetlerden sağlanan gelirler ile süreklilik gösteren diğer olağan faaliyetlerden sağlanan gelirler ve süreklilik göstermeyen olağandışı gelirler ayrı ayrı gösterilir. Buna paralel olarak; esas faaliyetler için yapılan giderler ile süreklilik gösteren diğer olağan faaliyet giderleri ve süreklilik göstermeyen olağandışı giderler de ayrı ayrı gösterilir.

Gelir tablosu hesapları arasında mahsup yapılamaz. Gelir tablosunda "diğer" başlığı altında gösterilen gelir ve gider unsurlarının ait oldukları grubun toplam tutarının %20'sini aşması halinde, bu kalemin ayrı bir başlık altında gösterilmesi gerekmektedir. Tutarı olmayan kalemler gelir tablosunda yer almaz.

Tam ve açık bir gelir tablosu aşağıdaki bilgileri içermelidir.

- İşletmenin ve tablonun adı ve kapsadığı dönem,
- İşletmenin esas faaliyetlerinin oluşturduğu gelir kaynakları, bunların maliyet ve giderleri,
- Dönemin faaliyet kârı ve zararı (esas faaliyetlerden sağlanan),
- Döneme ait diğer olağan gelir ve giderler,
- Dönemin olağan kârı veya zararı,
- Dönemin olağandışı gelir ve giderleri,
- Vergiden önceki dönem kârı (zararı),
- Vergi karşılıkları,
- Dönem net kârı (zararı).⁵⁹

1.7.1.2.4. Gelir Tablosunun Düzenlenme Şekilleri

Uygulamada gelir tabloları genellikle iki şekilde düzenlenmektedir.

1-Hesap tipi gelir tablosu: Bu şekilde düzenlenen gelir tablolarına hesap tipi gelir tablosu denilmesinin nedeni, bunların şekil yönünden muhasebede değer hareketlerinin izlenmesinde kullanılan hesaba benzemesindendir. Hesap tipi gelir tablosunda "T" şeklindeki bir tablonun sol tarafına giderler, sağ tarafına gelirler yazılır.

Tablonun sol tarafındaki rakamlar toplamı işletmenin dönem giderlerini, sağ tarafındaki rakamlar toplamı ise dönem gelirlerini gösterir. Bu toplam sonucunda eğer gelirler (sağ taraf toplamı) giderlerden (sol taraf toplamı) fazla ise, işletmenin kârı

⁵⁹ Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.137-138.

var demektir. Giderler gelirlerden fazla ise işletme zarar etmiş demektir. Kâr rakamı denkleştirici bir unsur olarak tablonun giderler tarafına (sol), zarar rakamı ise gelirler (sağ) tarafına yazılır.⁶⁰

Gelir tablosu yukarıda anlatıldığı gibi düzenlendiğinde buna kâr-zarar cetveli de denir. Gelir tablosunun bu şekilde düzenlenmesi (kar-zarar cetveli) aslında defteri kebirdeki 690 Dönem Kârı ve Zararı Hesabının değişik bir kopyasından başka bir şey değildir.

2-Rapor tipi gelir tablosu: Rapor tipi gelir tabloları, ilgili işletmenin dönem içerisindeki tüm faaliyetlerini bir bütün olarak ortaya koyarlar. Hesap tipi gelir tablolarında olduğu gibi sadece satış kârı ve zararı ile maliyetler kapsamına girmeyen kalemleri göstermekle kalmaz, aynı zamanda satış hasılatı maliyetleri ve diğer gelir ve giderleri de kapsar. Böyle bir tabloyu inceleyenler işletmenin değişik bölümleri tarafından yürütülen faaliyetleri hakkında bir görüş sahibi olurlar.

Rapor şeklinde gelir tablosunun beş ana bölümü vardır:

- 1-Brüt satış kârı veya zararı,
- 2-Faaliyet kârı veya zararı,
- 3-Olağan kâr ve zarar,
- 4-Dönem kârı veya zararı,
- 5-Dönem net kârı veya zararı.⁶¹

Gelir tablosunun rapor tipinde düzenlenmesi ile işletme gelir tabloları yıllar itibariyle karşılaştırmaya ve analiz yapmaya elverişli hale getirilmiş olur.

Tebliğde gelir tablosu rapor tipinde özet ve ayrıntılı olarak ayrı ayrı düzenlenmiştir. Tebliğde belirlenen özet gelir tablosu tipi şu şekilde düzenlenmiştir.⁶²

⁶⁰ Ataman, a.g.e., s 34.

⁶¹ Kûçûksavaş, a.g.e., s.59-60.

⁶² 1 seri nolu tebliğ ek tablo 3.

Tablo 1.2: İŞLETME ÖZET GELİR TABLOSU TİPİ
(.....TL.)

	Önceki Dönem	Cari Dönem
A)BRÜT SATIŞLAR		
B)SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)		
C)NET SATIŞLAR		
D)SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		
BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI		
E)FAALİYET GİDERLERİ (-)		
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI		
F)DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR		
G)DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)		
H)FİNANSMAN GİDERLERİ (-)		
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR		
İ)OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR		
J)OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI		
K)DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)		
DÖNEM NEK KÂRI VE ZARARI		
DİPNOTLAR		
1.....		

1.7.2.Ek Finansal Tablolar Hakkında Genel Bilgiler

Ek finansal tablolar işletmenin yönetimine, ortaklarına ve diğer üçüncü kişilere temel finansal tablolarda verilen bilgileri pekiştirmekle birlikte sözkonusu bilgilerle bağlantılı ilave bilgiler sunan tablolardır. Tebliğde ek finansal tablolar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:⁶³

- Satışların maliyeti tablosu,
- Fon akım tablosu,
- Nakit akım tablosu
- Kâr dağıtım tablosu,
- Özkaynaklar değişim tablosu,

Ek finansal tablolardan nakit akım tablosu işletmenin nakit akışını, kâr dağıtım tablosu işletmenin kâr dağıtımını, fon akım tablosu işletmenin fon akış ve kullanımını, özkaynak değişim tablosu işletmenin özkaynaklarındaki değişiklikleri, satılan malın maliyeti tablosu ise gelir tablosunda verilen bilgilere ek olarak satılan malın maliyetini daha detaylı gösteren tablodur.⁶⁴

⁶³ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği

⁶⁴ Enver Sümer, "Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Sisteme İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Örnek Bir Uygulama" (Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum, 1996, s.134-135.

1.7.2.1. Satışların Maliyeti Tablosu

Satışların maliyeti tablosu, satışlarla ilgili maliyetlerin net ve daha açık belirlenmesi amacıyla gelir tablosundaki bilgileri detaylandıran bir tablodur.

Gelir tablosunun brüt satış kârı bölümünde yer alan satışların maliyeti kalemi; gelir tablosundaki giderler kaleminin en önemli ögesidir. İşletmenin dönem içindeki stok hareketleri ile satılan mamül, yarı mamül, ilkmadde ve malzeme ile ticari mal gibi maddelerin ve satılan hizmetlerin maliyetini kapsar.

Satışların maliyeti; satılan mamüller maliyeti, satılan ticari mallar maliyeti, satılan hizmet maliyeti ve diğer satışların maliyeti olarak bölümlenir ve sözkonusu maliyetlerin hesaplanışını göstermek üzere ayrı bir tablo halinde düzenlenir. Bu tablo gelir tablosunun ekini oluşturur ve onu tamamlar.⁶⁵

Satışların maliyeti tablosunun ana kalemleri şöyle sıralanabilir:

- a)Direkt ilk madde ve malzeme giderleri
- b)Direkt işçilik giderleri
- c)Genel üretim giderleri
- d)Yarı mamül stoklarında değişim
- e)Mamül stoklarında değişim⁶⁶

Tebliğin öngördüğü satışların maliyeti tablosu aşağıda görüldüğü gibidir.⁶⁷

⁶⁵Çetiner, a.g.e., s.81.

⁶⁶ TÜRMOB, a.g.e., s.45.

⁶⁷ 1 seri nolu tebliğ ek tablo 5.

Tablo 1.3: SATIŞLARIN MALİYETİ TABLOSU
(.....TL.)

	Önceki Dönem	Cari Dönem
ÜRETİM MALİYETİ		
A-Direkt İlk Madde Ve Malzeme Giderleri		
B-Direkt İşçilik Giderleri		
C-Genel Üretim Giderleri		
D-Yarı Mamül Kullanımı		
1-Dönem Başı Stok (+)		
2-Dönem Sonu Stok (-)		
ÜRETİLEN MAMÜL MALİYETİ		
E-Mamül Stoklarında Değişim		
1-Dönem Başı Stok (+)		
2-Dönem Sonu Stok (-)		
3-İç Tüketim (-)		
I-SATILAN MAMÜL MALİYETİ		
TİCARİ FAALİYET		
A-Dönem Başı Ticari Mallar Stoku (+)		
B-Dönem İçi Alışlar (+)		
C-Dönem Sonu Ticari Mallar (-)		
D-İç Tüketim (-)		
II-SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ		
III-SATILAN HİZMET MALİYETİ		
SATIŞLARIN MALİYETİ (I+II+III)		
* İşletmeler belirlenen büyüklüklerine göre bin, milyon, milyar ya da trilyon olarak rakamlarını göstereceklerdir.		

1.7.2.2. Fon Akım Tablosu

Finansal muhasebenin raporlama fonksiyonunun temelini temel finansal tablolar oluşturmaktadır. Bilanço, işletmenin belirli bir dönemdeki statik durumunu yansıtırken, dinamik yapıya sahip olan gelir tablosu ise sadece işletmenin gelir ve gider akışını göstermektedir. Bu tablolar işletmenin tüm finansal işlemlerinin finansal durum üzerindeki etkisini açıklamamaktadır. Dolayısıyla, dönem içerisindeki nakit ve fon hareketlerinin sözkonusu temel finansal tablolarla takip edilmesi mümkün değildir. Bu amaçla işletmenin fon akım tablosu düzenlemesi sözkonusu olur.⁶⁸

Fon akım tablosu, işletmenin belirli bir dönem içinde sağladığı finansal kaynakları ve bunların kullanım yerlerini gösteren tablodur.⁶⁹

Tebliğe göre fon akım tablosunun düzenleniş amacı, bir işletmenin finansman ve yatırım faaliyetlerini ve dönem içinde finansal durumda meydana gelen değişiklikleri kapsayan bilgilerin finansal tablo kullanıcılarına sunulmasıdır. Fon akım tablosu işletmenin nakit ve çalışma sermayesini doğrudan etkileyen finansman ve yatırım faaliyetlerinin bütün önemli yönlerini açıklayarak;

⁶⁸ Weygandt, Kieso, a.g.e., s.570.

⁶⁹ Çetiner, a.g.e., s.170.

1)İşletmenin dönem boyunca faaliyetlerden sağladığı fonları, yatırım ve finansman faaliyetlerini özetler.

2)Dönem boyunca finansal durumda meydana gelen değişiklikleri açıklar.⁷⁰

Fon akım tablosunun içeriği, fon kavramının kabul edilen anlamına göre değişmektedir. Uygulamada genellikle fonun en çok üç anlamı üzerinde durulmaktadır.

a)Dar anlamda fon kavramı; nakit ve nakde eşdeğer varlıkları ifade etmektedir. Bu kavrama göre hazırlanan fon tablosuna "nakit akım tablosu" denmektedir.

b)İkinci anlamda ise fon; net çalışma sermayesini belirtmektedir. Bu kavrama göre hazırlanan fon tablosuna da "net çalışma sermayesindeki değişim tablosu" denilmektedir.

c)Geniş anlamda fon kavramı ise, bir işletmenin üçüncü kişilerle olan ilişkilerinden doğan tüm finansal araçları ifade etmektedir. Bu kavramdan hareketle düzenlenen tabloya da "fon akım tablosu" denilmektedir.⁷¹

Fon akım tablosu, bilanço ve gelir tablosunda tam anlamıyla görülemeyen fon akımlarını kaynakları ve kullanım yerleri itibariyle göstermeye yarayan ek finansal tablodur.

Fon akım tablosu, işletme ilgililerinin aşağıdaki sorularına cevap bulunmasında yardımcı olmaktadır.

-Dönem içinde işletme olağan faaliyetlerinden ne kadar fon sağlandığı ve bunun nasıl kullanıldığı,

-Dönem içindeki diğer işlemlerden ne kadar fon sağlandığı ve bunun nasıl kullanıldığı,

-Büyümenin nasıl finanse edildiği,

-İşletme dışından ne kadar fon sağlandığı, başka bir anlatımla sermaye artışları, tahvil ihracı ve borçlanma suretiyle ne kadar fon sağlandığı ve bunun nasıl kullanıldığı,

-Yeni yatırımlara ve diğer duran varlıklara yapılan yatırımın tutarı,

-Yüksek kâr olduğu halde neden kâr payı ödenmediği,

-Dönem sonunda net zarar olduğu halde, toplam varlıklardaki artışın nasıl sağlandığı,

-İşletmenin genel olarak mali yapısının nasıl olduğu gibi.

⁷⁰ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

⁷¹ Akgüç, a.g.e., 1995, s.295.

Bu ve buna benzer soruları yanıtlayan fon akım tablosu, gelir tablosu ve bilançonun önemli bir boşluğunu doldurmaktadır. Böylece, fon akım tablosu yardımıyla ortaklar, işletmenin finansal gücünü kolaylıkla değerlendirebilmekte ve geleceğe ilişkin beklentilerini ona göre yönlendirebilmektedir.⁷²

Fon akım tablolarının düzenlenmesinde gözönünde bulundurulacak ilkeler Tebliğde aşağıdaki gibi belirlenmiştir:⁷³

1-Fon akım tabloları, temel mali tablolar ile birlikte sunulur, bu tablolar gelir tablosunun sunulduğu her dönem için düzenlenip, cari dönem ve önceki dönem verilerini içerecek biçimde sunulmalıdır. Bu tabloların, temel finansal tablolara dahil edilmesi, bilgi verilen dönemde işletmenin faaliyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmaktadır.

Fon akım tabloları, genellikle gelir tablosu, bilanço ve ilgili açıklayıcı notların içerdiği mali bilgilere dayanılarak düzenlenir. Ancak, fon akım tablolarında sunulan bilgiler diğer iki tabloda kullanılabilir bir biçimde bulunmaktadır.

2-Fon akım tabloları düzenlenirken fon kavramının hangi anlamda kullanıldığı açıkça belirtilir.

3-Fon akım tablolarında, olağan faaliyetlerden sağlanan veya faaliyetlerde kullanılan fonlar, diğer fon kaynak ve kullanım yerlerinden ayrı başlıklar altında sunulur. Böylece, işletmenin fon yaratma gücünün ne olduğu veya faaliyetlerinde ne ölçüde fon kullanıldığı ortaya konulur.

4-İşletmenin olağan faaliyetleri dışında kalan olağandışı işlemlerden elde edilen fonlar veya kullanılan fonlar, fon akım tablosunda; önemli tutarlarda olması durumunda olağan faaliyetlerden sağlanan veya kullanılan fondan ayrı bir başlık altında sunulur.

5-Bazı finansal işlemler, bir varlık türünün diğer bir varlık türüyle değiştirilmesi biçiminde ortaya çıkar. Böyle bir durum işletmenin finansman ve yatırım faaliyetinin bir parçası olduğundan fon akım tablolarında yer alır. Bu tür işleme örnek olarak, tahvil borcuna karşılık hisse senedi verilmesi gösterilebilir.

6-Fon akım tablolarından amaçlanan yararın sağlanabilmesi için, her türlü işlemin finansman ve yatırım yönleri ayrı ayrı açıklanır. Örneğin, bir duran varlığın satın alınmasından doğan fon çıkışları ayrı, satılmasından doğan fon girişleri ayrı ayrı açıklanır veya bir tahvil ihraç edilerek bir varlık alınmışsa; ihraç edilen tahviller ayrı, satın alınan varlıklar ayrı açıklanır. .

⁷² Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.187.

⁷³ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

7-Her işletme veya işletmeler topluluğu içinde bulundukları koşullara göre fon akım tablolarını en fazla bilgiyi içerecek biçimde düzenlemelidir.

Fon akım tablosu, net yönteme göre düzenlenmeli ve olağan kârdan başlanıp, dönem içinde fon hareketine neden olmayan gelir ve giderlere ait bilgiler verilerek düzeltmeler yapılmalıdır.

Nakit akım tablosu ise, brüt yönteme göre düzenlenmeli ve dönem içinde fon sağlayan gelirler ayrı, fon hareketine neden olan maliyet ve gider unsurları ayrı gösterilmelidir.

8-Fon hareketine neden olmayan, yalnızca hesaplar arasında yapılan aktarmalar dolayısıyla hareket gösteren hesaplar, fon akım tablolarında yer almaz. Örnek, değer artış fonlarının veya yedeklerin ödenmiş sermayeye eklenmesi gibi.

Fon akım tablosunun biçimsel yapısı ülkemiz standartlarında aşağıda görüldüğü gibi belirlenmiştir. Rapor biçiminde hazırlanan tablo "fon kaynakları" ve "fon kullanımları" olarak iki bölümde sunulmaktadır. Fon akım tablosunun karşılaştırılabilirliğini sağlamak bakımından cari dönem ve önceki dönem verilerini kapsayacak biçimde sunulması gerekmektedir.⁷⁴

Tablo 1.4: FON AKIM TABLOSU
(.....TL.)

	Önceki Dönem	Cari Dönem
A-FON KAYNAKLARI		
1-Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar		
A)Olağan Kâr		
B)Amortismanlar (+)		
C)Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Giderler (+)		
D)Fon Girişi Sağlanmayan Gelirler (-)		
2-Olağandışı Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar		
A)Olağan Dışı Kâr		
B)Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Giderler (+)		
C)Fon Girişi Sağlanmayan Gelirler		
3-Dönen Varlıklar Tutarındaki Azalışlar		
4-Duran Varlıklar Üzerindeki Varlıklar		
5-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlar (Borç Ve Gider Karşılıklarını Kapsamaz).		
6-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlar (Borç Ve Gider Karşılıklarını Kapsamaz).		
7-Sermaye Artırımı (Nakit Karşılığı Veya Dışarıdan Getirilen Diğer Varlıklar)		
8-Hisse Senedi İhraç Primleri		
B-FON KULLANIMLARI		
1-Faaliyetlerle İlgili Kullanımlar		
A)Olağan Zarar		
B)Amortismanlar (+)		
C)Fon Çıkışı Gerektirmeyen Diğer Gid. (+)		
D)Fon Girişi Sağlanmayan Diğer Gelirler (-)		
2-Olağandışı Faaliyetlerle İlgili Kullanımlar		

⁷⁴ 1 seri nolu tebliği, ek tablo 6.

A) Olağandışı Zarar		
B) Fon Çıkışı Gerekltirmeyen Giderler (+)		
C) Fon Giriş Sağlamayan Gelirler (-)		
3-Ödenen Vergi Ve Benzerleri		
(Bir Önceki Dönem Kârından Ödenen)		
4-Ödenen Temettüleri		
A) Bir Önceki Dönem Kârından Ödenen		
B) Yedeklerden Dağıtılan		
5-Dönen Varlıkların Tutarındaki Artışlar		
6-Duran Varlıkların Tutarındaki Artışlar		
(Yeniden Değerlemeyi Kapsamaz)		
7-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Azalışlar		
8-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Azalışlar		
9-Sermayedeki Azalışlar		

DİPNOTLAR

.....

* İşletmeler belirlenen büyüklüklerine göre bin milyon, milyar, ya da trilyon olarak rakamlarını gösterileceklerdir.

1.7.2.3. Nakit Akım Tablosu

Fon akım analizlerinde kullanılan bir diğer finansal tablo da nakit akım tablosudur. Bu tablo, bir işletmede belirli bir dönemde oluşan nakit giriş ve nakit çıkış hareketlerini gösteren tablodur. Nakit akım tablosu, fon kavramını fon akım tablosuna ve net çalışma sermayesine göre daha dar kapsamlı olarak ele almakta, sadece nakdi değerlerdeki değişimi açıklamaktadır.⁷⁵

Türkiye Muhasebe standartlarından 3 nolu standart, bu finansal tablonun düzenlenmesi ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Bu standarda göre, nakit akım tablosu, bir faaliyet dönemi içinde işletmede ortaya çıkan nakit akışlarını işletme faaliyetlerine ilişkin nakit akımları, yatırım faaliyetlerine ilişkin nakit akımları ve finansman faaliyetlerine ilişkin nakit akımları olarak gösteren bir tablodur.⁷⁶ Bu tablo yardımı ile dönem içinde işletmenin para tahsilat ve ödemelerini kaynakları ve kullanım yerleri olarak izlemek mümkün olabilmektedir. Böylece dönem içinde nakdi değerlerde oluşan azalış ve artışın nedenleri ile birlikte görülmesi sağlanmış olmaktadır. Bu da gelecekteki para ihtiyacının öngörülmesine ve nakit bütçesinin hazırlanmasına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.⁷⁷

Nakit akım tablosu ayrıca, dönem sonunda nakit ve nakde eş değer varlıklarda, neden dönem kârı kadar para bulunmadığını da açıklamaktadır. Nakit akım tablosu, bir işletmenin para tahsilat ve ödemelerini gerektiren işlemlerini, bunların gelir

⁷⁵ Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.252.

⁷⁶ Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMMOB), "Türkiye Muhasebe Standardı III- Nakit Akım Tablosu", Ankara, 1998.

⁷⁷ Weygandt, Kieso, a.g.e., s.571.

sağlayan faaliyetlerle olan ilişkilerini dikkate almadan özetleyen bir tablodur. Gerçekten gelir ve nakit akım tablolarında yer alan kalemler birbirinden farklıdır. Gelir tablosunda bazı kalemler nakit hareketi doğurmaz. Buna karşılık nakit akım tablosunda yer alan bazı kalemlerde gelir tablosunda görülmez. Örneğin, alacakların tahsili, borçların ödenmesi, duran varlığın peşin alınması gibi işlemler gelir tablosunu ilgilendirmemekle birlikte, para akımına neden oldukları için, nakit akım tablosunun düzenlenmesinde gözönüne alınmaktadır. Ayrıca nakit akım tablosunda yer alan hesap kalemleri değerlendirilirken amortismanlar, karşılıklar, reeskontlar, vazgeçilen alacaklar, önceki dönem gelir, kâr, gider ve zararları gibi nakit giriş ve çıkışını gerektirmeyen tutarların da dikkate alınması gerekir.

Sonuç olarak, nakit akım tablosu para akışını özetleyerek hem geçmişin finansman politikasının değerlendirilmesi, hem de geleceğe yönelik nakit planlamasının yapılmasında, gerek yönetime gerekse diğer işletme ilgililerine önemli bilgiler sunmaktadır.⁷⁸

Nakit akım tablosunun düzenlenebilmesi için karşılaştırmalı bilançoların, ilgili hesap dönemine ait gelir tablosunun, kâr dağıtımının ilgili hesap döneminde para hareketi gerektirmeyen işlemlerin bilinmesi gerekmektedir.⁷⁹

Tebliğe göre kullanılan nakit akım tablosu formatı aşağıda görüldüğü gibidir.⁸⁰

Tablo 1.5: NAKİT AKIM TABLOSU
(.....TL.)

	Önceki Dönem	Cari Dönem
A-DÖNEM BAŞI NAKİT MEVCUDU		
B-DÖNEM İÇİ NAKİT GİRİŞLERİ		
1-Satışlardan Elde Edilen Nakit		
A)Net Satışlar		
B)Ticari Alacaklardaki Azalışlar		
C)Ticari Alacaklardaki Artışlar (-)		
2-Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir Ve Kârlardan Sağlanan Nakit		
3-Olağandışı Gelir Ve Kârlardan Sağlanan Nakit		
4-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlardan Sağlanan Nakit		
A)Menkul Kıymet İhraçlarından		
B)Alınan Krediler		
C)Diğer Artışlar		
5-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardaki Artışlardan Sağlanan Nakit		
A)Merkul Kıymet İhraçlarından		
B)Alınan Krediler		

⁷⁸ Çetiner, a.g.e., s.176-177.

⁷⁹ Akgüç, Mali Tablolar Analizi, s.280.

⁸⁰ 1 seri nolu tebliğ, ek tablo 7.

C)Diğer Artışlar		
6-Sermaye Artışından Sağlanan Nakit		
7-Hisse Senedi İhraç Primlerinden Sağlanan Nakit		
8-Diğer Nakit Girişleri		
C-DÖNEM İÇİ NAKİT ÇIKIŞLARI		
1-Maliyetlerden Sağlanan Nakit Çıkışları		
A)Satışların Maliyeti		
B)Stoklardaki Artışlar		
C)Ticari Borçlardaki (Alımlardan Kaynaklanan) Azalışlar		
D)Ticari Borçlardaki (Alımlardan Kaynaklanan) Artışlar (-)		
E)Amortisman Ve Nakit Çıkışı Gerek-tirmeyen Giderler (-)		
F)Stoklardaki Azalışlar (-)		
2-Faaliyet Giderlerine İlişkin Nakit Çıkışları		
A)Araştırma Ve Geliştirme Giderleri		
B)Pazarlama Satış Ve Dağıtım Giderleri		
C)Genel Yönetim Giderleri		
D)Amortisman Ve Nakit Çıkışı Gerek-tirmeyen Diğer Giderler (-)		
3-Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlara İlişkin Nakit Çıkışları		
A)Diğer Faaliyetlerle İlgili Olağan Gider Ve Zararlar (-)		
B)Amortisman Ve Nakit Çıkışı Gerek-tirmeyen Diğer Gider Ve Zararlar (-)		
4-Finansman Giderlerinden Dolayı Nakit Çıkışları		
5-Olağandışı Gider Ve Zararlardan Dolayı Nakit Çıkışları		
A)Olağandışı Gider Ve Zararlar		
B)Amortisman Nakit Çıkışı Gerek-tirmeyen Diğer Gider Ve Zararlar (-)		
6-Duran Varlık Yatırımlarına İlişkin Nakit Çıkışları		
7-Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Ödemeleri (Alımlarla İlgili Olmayan)		
A)Menkul Kıymet Ana Para Ödemeleri		
B)Alınan Krediler Ana Para Ödemeleri		
C)Diğer Ödemeler		
8-Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Ödemeleri (Alımlarla İlgili Olmayan)		
A)Menkul Kıymet Ana Para Ödemeleri		
B)Alınan Krediler Ana Para Ödemeleri		
C)Diğer Ödemeler		
9-Ödenen Vergi Ve Benzerleri		
10-Ödenen Temettüleri		
11-Diğer nakit çıkışları		
D-DÖNEM SONU NAKİT MEVCUDU		
(A+B+C)		
E-NAKİT ARTIŞ VEYA AZALIŞ (B-C)		

1.7.2.4. Kâr Dağıtım Tablosu

İşletmenin finansal durumundaki değişimleri açıklamayı amaçlayan tablolardan biri de kâr dağıtım tablosudur.

Kâr dağıtım tablosu, işletmenin dönem kârının dağıtım biçimini gösteren tablodur.

Kâr dağıtım tablolarının düzenlenme amacı, özellikle sermaye şirketlerinde ortaklara ve diğer ilgililere ana sözleşme ve yasal hükümler uyarınca dağıtılacak kâr payını belirlemek; dönem kârından ödenecek vergileri ve ayrılacak yedek akçeleri göstermek; dönem kâr veya zararının finansal yapıya etkisini ortaya koymak ve yatırım alanı arayan tasarruf sahiplerine şirketin kâr dağıtım hakkında bilgi vermektir.

Kâr dağıtım tablosu aracılığıyla, şirketin kâr dağıtım biçimi açıkça görüleceği gibi, yıllar itibariyle karşılaştırmalar yapılmak suretiyle şirketin kâr dağıtım politikası konusunda bilgi edinilebilir ve bu bilgiler gelecekte elde edilecek kârların nasıl kullanılacağı konusunda tahminler yapılmasını da kolaylaştırır.

Kâr dağıtım tablosu hazırlanırken ve incelenirken, Ticaret Kanunu, şirket ana sözleşmesi, Vergi Kanunları, Kurumlar Vergisi ve Sermaye Piyasası Kanunu gözönünde tutulmaktadır.⁸¹

Kâr dağıtım tablosu Tebliğde belirlenen şu kurallara uyularak düzenlenir: ⁸²

1-Kâr dağıtım tablosu, dönem kârından yapılan dağıtımla yedeklerden yapılan dağıtım ayrı ayrı gösterecek biçimde düzenlenir.

2-Kâr dağıtım tablosunda; ödenecek vergiler ve yasal yükümlülükler, ortaklara ödenecek 1. ve 2. temettüler, ayrılan 1. ve 2. tertip yasal yedeklerle, statü yedekleri, olağanüstü yedekler ve kârdan ayrılan özel fonlar açıkça gösterilir.

3-Dönem kârının dağıtımında; imtiyazlı payların bulunması halinde, imtiyazlı ve adi hisse senetlerine ödenen kâr payları, tabloda belirtilen bölümlerinde ayrı ayrı gösterilir.

4-Katılma intifa senedi, kâra iştirakli tahvil ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi ihraç edilmesi nedeniyle, bu senet sahiplerine mevzuat hükümleri çerçevesinde ödenen paylar kâr dağıtım tablosunda ayrıca gösterilir.

Kâr dağıtım tablosu, işletmenin faaliyetleri sonucunda oluşan gelir ve giderlerin ayrıntılı bir şekilde dökümünü veren ve işletmenin kârının dağılımını gösteren tablodur. Tekdüzen Muhasebe Sistemi Genel Tebliği'nde sunulan biçimde önceki dönem ve cari dönem verilerini içerecek biçimde düzenlenmelidir.

Tebliğde kâr dağıtım tablosu aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.⁸³

⁸¹ Akgüç, Mali Tablolar Analizi, s.213.

⁸² 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

⁸³ 1 seri nolu tebliğ, ek tablo 8.

Tablo 1.6: KÂR DAĞITIM TABLOSU
(.....TL.)

	Önceki Dönem	Cari Dönem
A-DÖNEM KÂRININ DAĞITIMI		
1-DÖNEM KÂRI		
2-ÖDENECEK VERGİ VE YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER (-)		
-Kurumlar Vergisi (Gelir Vergisi)		
-Gelir vergisi kesintisi		
-Diğer vergi ve yasal yükümlülükler		
NET DÖNEM KÂRI		
3-GEÇMİŞ DÖNEMLER ZARARI (-)		
4-İLTERTİP YASAL YEDEK AKÇE (-)		
5-İŞLETMEDE BIRAKILMASI VE TASRRUFU ZORUNLU YASAL FONLAR DAĞITILABİLİR NET DÖNEM KÂRI		
6-ORTAKLARA BİRİNCİ TEMETTÜ (-)		
-Adi hisse senedi sahiplerine		
-İmtiyazlı hisse senedi sahiplerine		
7-PERSONELE TEMETTÜ (-)		
8-YÖNETİM KURULUNA TEMETTÜ (-)		
9-ORTAKLARA İKİNCİ TEMETTÜ (-)		
-Adi hisse senedi sahiplerine		
-İmtiyazlı hisse senedi sahiplerine		
10-İKİNCİ TERTİP YASAL YEDEK AKÇE (-)		
11-STATÜ YEDEKLERİ (-)		
12-OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER (DAĞITILMAMIŞ KÂRLAR		
13-DİĞER YEDEKLER		
14-ÖZEL FONLAR		
B-YEDEKLERDEN DAĞITIM		
1-DAĞITILAN YEDEKLER		
2-İLTERTİP YASAL YEDEKLER (-)		
3-ORTAKLARA PAY (-)		
-Adi Hisse Senedi Sahiplerine		
-İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine		
4-PERSONELE PAY (-)		
5-YÖNETİM KURULUNA PAY (-)		
C-HİSSE BAŞINA KAR		
1-Adi Hisse Senedi Sahiplerine (Tl.%)		
2-İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (Tl.%)		
D-HİSSE BAŞINA TEMETTÜ		
1-Adi Hisse Senedi Sahiplerine (Tl.%)		
2-İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (Tl.%)		

1.7.2.5.Özkaynaklar Değişim Tablosu

İşletmede özkaynağın iki önemli işlevi vardır. Özsermaye, biryandan işletmenin faaliyetlerini yürütmesi için gerekli kaynakları sağlarken, diğer yandan işletmeden alacaklı olan kişi ve kurumlara bir güvence teşkil eder. Özsermaye ayrıca işletmenin karşılaşmış olduğu çeşitli risklerin doğurabileceği zararlara karşı emniyet yastığı veya tampon görevi yapar. Bu nedenle, hesap dönemi içerisinde firmanın özkaynağında meydana gelen değişiklikleri gösteren finansal tablo analistler için büyük değer taşır.⁸⁴

Özkaynaklar değişim tablosu, ilgili dönemde özkaynak kalemlerinde meydana gelen artış veya azalışları bir bütün olarak gösteren tablodur.⁸⁵

Tebliğe göre özkaynaklar değişim tablosunun düzenleniş amacı; özellikle sermaye şirketlerinde dönem içinde özkaynak kalemlerinde meydana gelen değişimlerin topluca gösterilmesini sağlamaktır.

Tebliğde özkaynaklar değişim tablosunun düzenlenme kuralları şöyle belirtilmiştir:

1-Özkaynaklar değişim tablosu, cari dönem ve önceki dönem verilerini içerecek biçimde sunulur.

2-Tablo; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri ve geçmiş dönemler kârı (zararı) ve dönem net kârı (zararı) kalemlerinin herbirinin dönem başı tutarını, dönem içinde kalemlerde meydana gelen azalışları, artışları ve dönem sonu kalanını ayrı ayrı gösterecek biçimde düzenlenir.⁸⁶

⁸⁴ Akgüç, Mali Tablolar Analizi, s.247.

⁸⁵ Solomon, Walther, Vargo, a.g.e., s.22.

⁸⁶ 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

II.BÖLÜM

2.ENFLASYON VE FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. ENFLASYON HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.1. Enflasyonun Tanımı

Latince "Inflare" kelimesinden gelen enflasyonun, kelime anlamı şişme, şişkinlik demektir.⁸⁷ İktisadi bir terim olarak ise fiyatların şişmesi, yükselmesi anlamında kullanılmaktadır.⁸⁸ Başka bir deyişle enflasyon denilince bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi ve bunun sonucunda paranın satın alma gücünün düşmesi anlaşılmaktadır.⁸⁹

Enflasyonun değişik açılardan ele alınan, fakat özünde birbirinden farklı olmayan tanımları çeşitli yazarlar tarafından aşağıdaki gibi yapılmıştır:

-En basit anlamı ile enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde izlenen sürekli ve önemli artışlardır.⁹⁰

-Enflasyon, mal ve hizmetlerin genel seviyesi artarken, paranın satın alma gücünün azalmasıdır.⁹¹

-Enflasyon, tedavülde kullanılan araçların o memleket piyasasının ihtiyaçlarından fazla artması ve bu artışın devam etmesi sonucu para kıymetinin kaybolması ve bu suretle fiyatlarda yükselme görülmesidir.⁹²

-Enflasyon, parasal satınalma gücü ile reel mal ve hizmet arzı arasında arz/talep dengesini daha yüksek düzeylerde gerçekleştirci, dolayısıyla fiyatları yükseltici yönde meydana gelmiş bir değişmedir.⁹³

⁸⁷ İsmail Türk, Maliye Politikası, Ankara, S Yayınları, 1997, s.85.

⁸⁸ İsmail Hakkı Düşer, Enflasyon ve Parasal Dinamikler, Eskişehir Anadolu Üniv. Yayını, No:23, 1983, s.1.

⁸⁹ Geoffery Whittington, Inflation Accounting-An Introduction to the debate, Cambridge, Cambridge university Press, 1983, s.4.

⁹⁰ Nalan Akdoğan, Enflasyon Muhasebesi, Ankara, Kalite Matbaası, 1980, s.5

⁹¹ Robin John Limmack, Financial Accounting and Reporting- an Introduction, London, McMillan Puplicer Ltd., 1991, s.333.

⁹² İlhan Özer, Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflasyonu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma-Geliştirme, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1984/26, s.8.

⁹³ Alparslan Peker, Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975, s.5.

-Enflasyon, fiyat artışlarının gelir, kazanç ve verimlilik artışından yüksek olması sonucu ortaya çıkan paranın değer (satınalma gücü) kaybı olayıdır.⁹⁴

Klasik anlamda enflasyon, cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olması demektir. Bir ekonomi içerisinde üretilen mal ve hizmetler toplamı ile ithal edilen mal ve hizmetler toplamı, toplam arzı, aynı dönemde yapılan harcamalar ise toplam talebi oluşturur. Enflasyonist dönemlerde toplam arz ile toplam talep arasındaki denge, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi sonucunda toplam talebin kısılması suretiyle sağlanır. Görüldüğü gibi, enflasyonda temel sorun reel akımlarla nakdi akımlar arasındaki dengesizliktir. Bu durumu gözönünde bulundurarak bazı iktisatçılar enflasyonu "kaynağında parasal gelirlerin önemli rol oynadığı genel fiyat düzeyinde devamlı ve önemli yükselme hareketleri" olarak tanımlamaktadırlar.⁹⁵

Klasik ve Keynesyen analizlerde enflasyonun başlama noktaları farklıdır. Klasikler ekonomiyi geçici durumlar hariç sürekli tam istihdam düzeyinde kabul ederler. Keynes ise, ekonomiyi eksik istihdam düzeyinde dengede kabul ettiği için, enflasyonist dönemlerde oluşan talep fazlası toplam arzı tam istihdam düzeyine kadar artıracaktır. Fiyat artışları üretim kapasitesinin son limitinden sonra başlayacaktır.⁹⁶

Enflasyon ile para arzı arasında doğrudan ilişki kuran monetarist görüşe göre, ekonomide üretim, istihdam ve fiyatlar genel düzeyini etkileyen temel faktör para arzındaki değişikliklerdir. Öncülüğünü Milton Friedman'ın yaptığı monetarist teori enflasyonu özünde para arzındaki artışların üretim artışlarından daha fazla olmasından kaynaklanan parasal bir olay olarak görmektedir.⁹⁷

Enflasyon, para arzındaki artışla ilgili olarak toplam talebin toplam arzın sınırlarını aşması ile birlikte fiyatlar genel düzeyinin yükselmesidir.⁹⁸

Her türlü fiyat artışının enflasyon olarak nitelendirilip nitelendirilmemesine ilişkin iki ayrı görüş mevcuttur.

Birinci görüşe göre; ekonominin yıllık gelişme oranına eşit veya daha az bir oranla fiyat yükselmeleri enflasyon olarak nitelendirilemez. Gelişmiş batı ekonomilerinde fiyatlar genel düzeyinin %2-3 oranında artması normal sayılmaktadır

⁹⁴ Mustafa Özçörekçi, Enflasyon Ortamında Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi, Ankara, TC. Başbakanlık DPT Yayını No:415, 1986, s.21.

⁹⁵ Türk, a.g.e., s.84.

⁹⁶ Türk, a.g.e., s.85.

⁹⁷ Besim Üstünel, Makro Ekonomi, (5.Baskı), İstanbul, Mısırlı Matbaacılık A.Ş., 1990, s.283.

⁹⁸ Mehmet Erkan, Enflasyonist Ortamlarda İşletmelerin Ticari Kredi Yönetimi, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yayınları No:380, 1990, s.7.

ve devletin müdahalesini gerektirecek bir olay olarak görülmemektedir. Aynı görüşe göre, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal bünyelerinin özellikleri gözönüne alınarak %4-5 oranında fiyat yükselmeleri normal sayılmaktadır.

İkinci görüşe göre; ister devamlı ve süratli, isterse çok yavaş olsun her türlü fiyat artışları enflasyon sayılmaktadır. Ancak, normal fiyat artışları ile enflasyonist fiyat artışları ayrımı, kesin bir ekonomik kıstasa dayanmaktan çok fiyat artışları ile ilgili sosyal ve psikolojik ilke ve anlayışa bağlıdır. Böylece, her türlü fiyat artışı enflasyon olarak nitelendirilebilir. Önemli olan ise, enflasyon miktarının büyüklüğüdür.⁹⁹

Bu klasik görüşler yanında Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, bağımsız bir Avrupa Merkez Bankası tarafından idare edilecek tek bir para birimine geçmeyi düşündüğü bu günlerde, enflasyonun kabul edilebilir oranı şöyle belirlenmiştir. 1999 yılı sonuna kadar tek para biriminin (Euro) uygulamaya geçmesi için bazı şartlar öne sürülmüştür. Bu şartlardan birisi de enflasyon oranı ile ilgilidir. Buna göre, Avrupa Birliği üyelerinden en gelişmiş üç ülkede ortalama enflasyon oranı %1.5'den fazla olmayacak ve enflasyon tüketici fiyat indeksi vasıtasıyla ölçülecektir.¹⁰⁰

Günümüz şartlarında enflasyonu, reel bir dengesizlik olarak değil, daha yüksek düzeylerde denge arayan ekonomik bir gelişme olarak kabullenip, buna göre ekonomiyi sağlamlaştırıcı tedbirler almak olumlu bir yaklaşım sayılabilmektedir. O halde enflasyonu bir hastalık olarak görmekten vazgeçip, ekonomide yeni dengelerin oluşumunu etkileyen ve büyük çapta da o denge değişimleri nedeni ile ortaya çıkan bir ekonomik değişme olarak nitelemek daha doğru olacaktır.¹⁰¹

2.1.2.Enflasyonun Nedenleri

Enflasyonun nedenleri konusunda ekonomistler arasında çeşitli görüş farklılıkları mevcuttur. Hiç şüphesiz ekonomik sistemlerdeki gelişme ve yapısal değişimler bu görüş farklılıklarının temel nedenidir.

Enflasyonun temelde parasal bir olay olduğunu söylemek hatalı olmaz. Fakat tek nedeni parasal faktörler değildir. Enflasyonun parasal açıklaması, para arzı ile harcamalarının gelişmesi sonucunda fiyatlar üzerinde görülen olumsuz etkilere

99 Mükerrrem Hiç, "Enflasyonist Fiyat Artışları ve Normal Fiyat Artışları", Türkiye'de Enflasyon, İstanbul, Sermet Matbaası, 1979, s.10.

100 Ali M. El-Agraa, The European Union-History, Institutions, Economics and Policies, Fifth Edition, London, Prentice Hall Europe, 1998, s.126.

101 Peker, a.g.e., s.5.

dayanmaktadır. Para miktarındaki artış enflasyonun zorunlu bir nedeni ve reel üretime nazaran para arzındaki artışın devamlılığı ise enflasyonun yeterli bir şartıdır.¹⁰²

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı enflasyon olgusunun açıklanması ile ilgili iki temel görüş mevcuttur.

Yapısal görüşe göre; gelişmekte olan ülkeler hızlı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek istemektedirler. Ekonomik kalkınma bu ülkelerde ekonomik yapının değiştirilmesini gerektirmektedir. Bu yapı değişikliği sürecinde ortaya çıkan çeşitli dar boğazlar enflasyonist baskı yaratmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon olgusunu açıklayan ikinci temel görüş parasal yaklaşımdır. Bu görüş, gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyon sürecini miktar teorisini esas alarak açıklamaktadır. Bu ülkelerdeki mal ve hizmetler piyasasındaki arz esnekliği düşüktür. Çünkü, bu ülkelerde karşılaşılan işsizlik konjonktürel işsizlik olmayıp, sermaye ve teknik bilgi yetersizliğinden kaynaklanan yapısal bir işsizliktir. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasası fazla gelişmediği için para talebinin faiz esnekliği düşüktür. Bu nedenlerle, para arzında meydana gelen bir artış kısa sürede mal ve hizmetler piyasasına talep olarak yansımakta ve arz esnekliği düşük olduğundan bu talep artışı mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırmaktadır.¹⁰³

Son yıllarda enflasyonun sebepleri hususunda hükümet yetkilileri, şirket yöneticileri, işçi sendikaları, iktisatçılar ve daha birçok ilgili gruplar arasında sürekli tartışmalar olmuştur. Sonuçta aşağıda sayılan sebeplerde görüş birliğine varılmıştır:

- Aşırı ücret talepleri,
- Hammadde ve petrol fiyatlarındaki artışlar,
- Şirket yöneticileri veya üreticilerin fiyatların ve maliyetlerin ileride daha fazla artacağını düşünerek ürettikleri mallara daha yüksek fiyat istemeleri ve haksız kazanç yoluna gitmeleri,
- Tüketicilerin aşırı talepleri,
- Hükümetin para politikası,
- Ticari sektörlerde kaynakların yetersiz kullanışı ve verim düşüklüğü.¹⁰⁴

¹⁰² Özçörekçi, a.g.e., s.24-25.

¹⁰³ Mesut Zaloğlu, "Enflasyonun Mali Tablolara Etkileri ve Öneriler", "Enflasyon Muhasebesi Sistemi ve AB Gümrük Birliği ve Türkiye Toplantıları" Antalya Tic ve San. Odası Yayını, 1994, s.21.

¹⁰⁴ Patrick R.A. Kirkman, Inflation Accounting-A Guide for Non-Accountants, New York, Halsted Press, 1975, s.2.

Bir ekonomide devlet harcamalarının artması, ücretlerin ve maaşların yükselmesi, tarım ürünlerinin yüksek fiyatlarla devlet tarafından satın alınmasıyla bu paraların ek satınalma gücü halinde piyasaya çıkması, kişilerin yaptıkları gömülemenin çözülerek piyasaya akması gibi etkenler piyasadaki para miktarını artırarak enflasyona sebep olmaktadır.

Ancak şunu belirtelim ki, ilk aşamada para miktarında herhangi bir artış olmadan fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine ve ekonomide enflasyonist bir baskının ortaya çıkmasına yol açan etkenler vardır. Bunlar, iklim koşullarının elverişsizliği nedeni ile tarımsal üretimde meydana gelen düşmeler, hammadde ve döviz yokluğu nedeni ile fabrikaların tam kapasite ile çalışamamaları, satıcıların stoklamaya giderek piyasaya mal arzını kısımları ve döviz yokluğu nedeni ile dışarıdan getirilen malların yeter miktarda getirilemeyişinden kaynaklanan mal arzındaki yetersizliklerdir. Bu durumlarda belli mal veya malların arz talep dengesi bozularak fiyatların yükselmesine sebep olacaktır. Bu fiyat yükselmeleri ekonominin diğer kesimlerine de yayılarak sürekli bir özellik gösterir ve önemli boyutlara ulaşırsa sözkonusu ekonomide enflasyonun varlığından sözedilir.¹⁰⁵

Türkiye ekonomisinde enflasyonun şüphesiz kendine has özellikleri ve ekonominin bünyesinden doğan farklılıkları bulunacaktır. Buna rağmen Türk modeli enflasyon, enflasyon teorilerinin çoğunda belirtilen özellikleri ve karakteri taşımaktadır.¹⁰⁶

Türk ekonomisinde meydana gelen enflasyonların izahında hemen herkesin birleştiği bazı sebepler vardır: Bütçe açıkları, Kamu İktisadi Teşebbüsler'in sebep olduğu açıklar ve bunun sonuçları, para ihracı yoluyla yatırımların finanse edilmesi, ithalat fiyatlarındaki büyük sıçramalardan doğan (1973-1974 petrol şoklarında olduğu gibi) ithal edilmiş enflasyon.

Sonuncusu dışında kalanlar Türkiye'de enflasyonun klasikleşmiş sebepleri sayılabilir. Sonuncusu, yani ithal edilmiş enflasyon ise, 1974 sonrasında özellikle 1978-1979 yıllarında popüler bir enflasyon sebebi olmuştur.¹⁰⁷

Enflasyonun tek başına herhangi bir faktörün etkisi ile ortaya çıkması mümkün değildir. Enflasyon tesadüfi ve önceden görülemeyen bir tarzda, şartlar ve devrelere göre farklı şekillerde oluşan çeşitli faktörlerin bir sonucudur. Enflasyon,

¹⁰⁵ Tefvik Pekin, Makro Ekonomi (Para-Milli Gelir-İstihdam), İzmir, Bilgehan Basımevi, 1988, s.49-50.

¹⁰⁶ Ahmet Kılıçbay, Türkiye Ekonomisi, (5.Baskı), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:263, 1984, s.316.

¹⁰⁷ Kılıçbay, a.g.e., s.319.

bazen milli gelirdeki payını artırmak isteyen farklı sosyal gruplar arasındaki çatışmanın, bazen de tekелci bir eğilimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁸

2.1.3.Enflasyonun Çeşitleri

Enflasyonun nedenleri ile enflasyonun çeşitlerini birbirine karıştırmamak gerekir. Değişik enflasyon çeşitlerinden bahsederken sınıflandırmaya esas teşkil eden kriterlere göre bir ayırım yapmak daha anlamlı ve yararlı olacaktır. Biz burada enflasyonun çeşitlerini nedenlerine ve fiyat artış oranlarına göre ikiye ayırıp inceleyeceğiz.

2.1.3.1.Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri

Enflasyon tanımlarının çeşitliliği, enflasyonun nedenleri ile ilgili tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile literatürde farklı nedenlere dayandırılan değişik enflasyon sınıflandırmaları yapılmıştır. Buna göre, enflasyon üçü bir gruplamaya tabi tutulabilir.

2.1.3.1.1. Talep Enflasyonu

Ekonomide parasal satın alma gücünün reel mal ve hizmet artışından daha hızlı yükselmesi sonucunda ortaya çıkan genel fiyat yükselmesi olayıdır.¹⁰⁹

Talep enflasyonu, toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından doğar. Bu enflasyon çeşitli kaynaklardan beslenir. Kamu harcamaları, açık bütçelerle devletin partimuan ve vergi gelirleri dışındaki gelirleri ile finanse edilir toplam yatırımlar, toplam tasarrufları aşmış olabilir. Bu gibi durumlar genel fiyat seviyesini yükseltir. Müteşebbislerin, üreticilerin, serbest meslek sahiplerinin, tüccarların kazançlarını artırır. Bu suretle adı geçen sosyal grupların gelirleri artar ve harcamalar gelirin bir fonksiyonu olduğundan toplam talep yükselerek enflasyon kendi kendini besler hale gelir.¹¹⁰

Fazla talep modelinde fiyat artışı fertlerin, firmaların ve hükümetin harcamalarına bağlıdır. Bu harcama gruplarının cari fiyat seviyesinde mevcut arz miktarından daha fazla harcamada bulunmaları fazla talep olarak tarif edilir. Fazla satınalma gücü ilave fiziki arz miktarı ile karşılanamayacağı için bu satınalma gücü

¹⁰⁸ Özçörekçi, a.g.e, s.25.

¹⁰⁹ Mehmet Sayarı, Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara, A.İ.T.İ.A. Yayın No: 146, 1981, s.18.

¹¹⁰ Türk, a.g.e., s.85.

ergeç fiyatlara yansır.¹¹¹ Böylece ekonomi daha yüksek bir fiyat seviyesinde dengeye gelir. Talepteki artışın sürekli ve yüksek oranlı olması halinde ise, fiyat artışları devamlı bir nitelik kazanmakta ve bunun sonucunda istikrarsız bir denge sürecine girilmektedir.¹¹²

Konuya işletmeler açısından bakıldığında talep enflasyonunun gerçekleştiği ekonomi ve sektörlerde, işletmeler enflasyondan reel faaliyet kârını da yükseltecek kadar yararlanırlar. Ancak, işletmelerin gerçek kârlarında ortaya çıkan artış, görünen kârlarında ortaya çıkan artışın gerisinde kalır. Ancak talep enflasyonu bile olsa fiyat yükselmeleri belirli gecikmelerle maliyet yükselmelerine de sebep olur.

Talep enflasyonunun ortaya çıktığı ekonomilerde enflasyonu önleyici veya etkilerini azaltıcı tedbirler makro düzeyde büyük oranda devletin para politikası ve mali politikaları kanalı ile gerçekleştirilir.¹¹³

2.1.3.1.2. Maliyet Enflasyonu

Enflasyon, üretim faktörleri fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanıyorsa maliyet enflasyonundan bahsedilir. Üretim faktörlerinin birinde, birkaçında veya hepsindeki fiyat yükselmelerinin genel fiyat düzeyini yükseltmesi şeklinde ortaya çıkar.¹¹⁴ Bu tür enflasyonda önce maliyetlerin ve arkasından fiyatları yükseldiği, toplam talep veya para hacmi artışının ise fiyatların yükselmesini takiben ortaya çıktığı söylenebilir.

Maliyet enflasyonunun sebepleri şunlardır:

- Hammadde ve enerji fiyatlarının yükselmesi, faiz oranlarının artması, kâr hadlerinin aşırı artması.
- İthal mallarının fiyatlarının artması
- Ücretlerdeki artışların prodüktivitedeki artışlardan çok daha fazla ve süratli olması.
- Tam istihdama yaklaşan ekonominin işgücü ihtiyacının artması ve dolayısıyla ücretlerin yükselmesi.
- Kötü hava şartları nedeni ile tarım ürünlerinde arz noksanlığının ortaya çıkması.

¹¹¹ Talat Güllap, Enflasyon Olayı, Erzurum, Atatürk Üniv. İşletme Fak. Yayını, No:69, 1979, s.3.

¹¹² Özçörekçi, a.g.e., s.22.

¹¹³ Peker, a.g.e., s.7.

¹¹⁴ Özçörekçi, a.g.e., s.22.

-İthal tıkanıklıklarının ithal mallarının fiyatını dolaylı olarak yükseltmesi ve devalüasyon bu tip bir enflasyona sebep olabilir.¹¹⁵

Eğer ülkedeki nominal gelir düzeyi ve gelir dağılımı uygun ise, bu fiyat yükselmeleri gerçekleşmekte, aksi halde bir taraftan maliyet enflasyonu ortaya çıkarken, diğer taraftan firmaların gerek gerçek gerek görünen (Fiktif) kârları düşmektedir.¹¹⁶

Teorik olarak talep enflasyonu ile maliyet enflasyonu ayrımı kolay olmasına rağmen, bir ekonomide ortaya çıkan fiyat yükselmelerinin bu enflasyon tiplerinden hangisine girdiğini tesbit etmek oldukça güçtür. Çünkü, gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse az gelişmiş ülkelerde fiyatlar ve ücretler genellikle idari kararlar sonucunda kamu teşebbüsleri, firmalar ve sendikalar tarafından belirlenir. Her iki tip enflasyonda da mutlaka hem fiyat yükselmeleri, hem de talep artışları vardır. Bütün mesele talep artışının mı yoksa fiyat artışının mı daha önce geldiğini tespit etmektir.¹¹⁷

2.1.3.1.3.Durgunluk İçinde Enflasyon (Stagflasyon)

Ekonomide bir taraftan maliyet ve fiyat artışları olduğu halde, reel satınalma güçlerinin fiyat artışlarının gerisinde seyretmesi nedeni ile piyasada talep noksanlığında görülmesi şeklinde ortaya çıkan enflasyona durgunluk içinde enflasyon (stagflasyon) denilmektedir.

Durgunluk içinde enflasyonun ekonomideki belirtisi, işletmelerin darboğazlar nedeni ile tam kapasite ile çalışamaz duruma gelmesidir. Bugün özellikle gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan enflasyon daha çok bu nitelikte görülmektedir. Bu ülkelerde hem üretim maliyetleri, hem de fiyatlar genel düzeyi yükselirken, güçlü sektörlerde dahi düşük kapasiteli çalışma görülmektedir. Bunun sonucunda üretimde yerini alamayan işgücü açığı artar. Makro düzeyde başlıca problem; istihdam konusudur. Bu durumda işletmelerin düşük kapasitede çalışması ve piyasada talep durgunluğunun olması sebebiyle, nakdi ve reel kârı azalmaktadır. İşletmelerin böyle dönemlerde reel üretim güçlerini sabit tutmaları gerekir.¹¹⁸

¹¹⁵ Süreyya Hiç, Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Menteş Kitabevi, 1988, s.170.

¹¹⁶ Nuri Uman, Enflasyon Muhasebesi (Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi-Teori-Uygulama), İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yayın No:155, 1979, s.16.

¹¹⁷ Mükerrrem Hiç, Para Teorisi, İstanbul, Ar Yayın Dağıtım, 1982, s.460.

¹¹⁸ Peker, a.g.e., s.11.

Durgunluk içinde enflasyon olgusu, maliyetlerden kaynaklanan fiyat artışlarının para otoritelerinin politikaları ile süreklilik kazanmasından başka birşey değildir.¹¹⁹

2.1.3.2. Fiyat Artış Oranlarına Göre Enflasyon Çeşitleri

Fiyatlar genel düzeyinin artış oranına göre çeşitli enflasyon sınıflandırılmaları yapılmaktadır. Genel olarak bu kritere göre; sürünen enflasyon, kronik veya sürekli enflasyon ve hiper enflasyon olmak üzere üç tip enflasyondan bahsetmek mümkündür.

2.1.3.2.1. Sürünen Enflasyon

Bu enflasyon çok yavaş ve kendini pek belli etmeden sürünürcesine ortaya çıkar. Böyle bir enflasyonda fiyat artışları yavaş olur. Genellikle iktisadi faaliyetlerin canlandığı dönemlerde görülür.¹²⁰ Tehlikeli bir enflasyon değildir. Çünkü, paranın fonksiyonları yine normal olarak devam etmektedir. Yatırımları özendirici ve artırıcı bir etki yaratarak ekonomiye canlılık getirebilir.

2.1.3.2.2. Kronik Veya Sürekli Enflasyon

Kronik enflasyon, sürekli olan ama iktisadi dengeyi bozmayan bir enflasyondur. Paranın satınalma gücündeki düşüş yavaştır. Bütün malların fiyatları birden yükselmez.

Kronik enflasyon, gelirlerin üretimden daha hızlı artması, kamu gelirlerinin sürekli artan kamu harcamalarını karşılayamaması, KİT'lerin zararlarının devletçe sübvansé edilmesi, yatırımların finansmanının emisyon hacmi şişirilerek karşılanması sonucu fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artış olarak ortaya çıkmaktadır.¹²¹

2.1.3.2.3. Hiper Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyinin paradan kaçma olayına yol açacak kadar hızlı ve sürekli yükselmesi sonucu ortaya çıkan enflasyondur. Paranın değeri günün her

¹¹⁹ Özhan Uluatam, Makro Ekonomi, (Genişletilmiş 8.Baskı) Ankara, Savaş Yayınları, 1995, s.346.

¹²⁰ Pekin, a.g.e., s.50.

¹²¹ Ali Özgüven, İktisat Bilimine Giriş, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi., 1991, s.389.

saatinde bile değişmektedir. Bazı ekonomistler hiper enflasyonu fiyatlar genel düzeyinin %50 ya da daha çok yükselmesi durumu olarak tanımlamaktadırlar.¹²²

Tarihte bu enflasyon en belirgin şekilde I.Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, Polonya, Avusturya, Rusya ve Macaristan gibi çeşitli ülkelerde yaşanmıştır. II.Dünya Savaşı'ndan sonra da bazı Güney Amerika ülkelerinde yaşanmıştır. Böyle bir enflasyon en son olarak Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, Romanya ve eski SSCB'den ayrılan birçok ülkede yaşanmıştır.

Hiper enflasyon durumunda, para, değer saklama fonksiyonu ve kısmen değişim aracı olma fonksiyonunu kaybeder. Yani mallar, başka mallar ile değiştirilerek para devreden çıkarılır. Ticari işlemlerde, borç ve alacak ilişkilerinde para birimi yerine altın ve döviz gibi değer ölçüleri kullanılır.

Hiper enflasyonun başlıca üç özelliği vardır.

-Paradan kaçış: Paranın değer ölçüsü olma fonksiyonunu yerine getirememesidir. Fiyatlar yükseldiği halde, üretim azalmış ve istihdam hacmi daralmıştır. Çünkü savaş esnasında üretim faktörlerinin büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Kısaca para reformu kaçınılmaz olmuştur.

-Sosyal strüktürün bozulması: Üretim cihazının durmasının yol açtığı mal darlığı, spekülasyona yol açmış, düzen bozulmuş ve aile bağları zayıflamıştır.

-Milli paranın değerini kaybetmesi sonucu ihracat imkanlarının hemen hemen durması.¹²³

Enflasyonun hangi safhadan sonra hiper enflasyon kabul edilmesi gerektiğini II nolu Türkiye Muhasebe Standardı aşağıdaki gibi tanımlamıştır.¹²⁴

a)Halk, varlıklarını parasal olmayan varlıklar veya güvenilir yabancı paralar biçiminde muhafaza ediyor ve eldeki ulusal para derhal satınalma gücü kaybını önleyecek yatırımlara yönlendiriliyorsa,

b)Halk, alacaklarının ulusal para yerine daha istikrarlı bir yabancı para üzerinden talep ediyor ve fiyatlar bu para birimi üzerinden belirlenebiliyorsa.

c)Kredili alış verişlerde kredi süresi çok kısa dahi olsa bu sürede kaybedilen faiz fiyatın belirlenmesinde hesaba katılıyorsa,

d)Faiz oranları ücretler ve fiyatlar bir fiyat indeksine bağlı olarak ayarlanıyorsa,

¹²² Pekin, a.g.e., s.51.

¹²³ Özgüven, a.g.e., s.340.

¹²⁴ TMMOB, "Türkiye Muhasebe Standardı- II., Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama", Ankara TMMOB Yayını, No:32, 1997.

e)Üç yıllık kümülatif enflasyon oranı %100'e yaklaşıyor veya aşıyorsa bu koşullar hiper enflasyonun göstergesi kabul edilmelidir.

Yukarıdaki ölçütlere göre ülkemiz 1975'ten beri yüksek enflasyon (hiper enflasyon) ortamında yaşamaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi son üç yılın enflasyon oranları yaklaşık 20 yıllık bir dönemde %100'ün üzerindedir ve nüfusumuzun büyük çoğunluğu için yukardaki ölçütlerin tümü geçerlidir. Zaten bunu saptamak için uzun süreli etüd ve araştırmalara gerek yoktur. Hergün çok sayıda açılan "döviz büroları"nın önünde kuyruklar oluşturan insanların sayısına bir gözatmak yeterlidir. Halkımız artık Türk lirasından kaçmaktadır.¹²⁵

2.1.4.Enflasyonun Ölçülmesi

Enflasyonun bulunduğu düzey, enflasyon oranı deyimiyle ifade edilir. İktisadi analizlerde kullanılan bu oran aşağıdaki şekilde formüle edilir.

$$d = \frac{P_1 - P_0}{P_0}$$

Burada;

d= Enflasyon oranını

P₀= t₀ anındaki bir malın fiyatını

P₁= t₁ anındaki bir malın fiyatını

göstermektedir.

Yukarıda tanımlanan formül tek bir mal için enflasyon oranını ifade etmektedir. Oysa, enflasyon ortamında birçok malın fiyatında değişiklik meydana gelmektedir. Genel fiyat düzeyi ile ilgili kapsamlı bir orandan bahsetmek durumundaysak, tüm malları içine alan ve bu malların önem derecelerini de ağırlıklar aracılığıyla hesaba katan bir oran bulmak zorundayız. Bu oran indeksler aracılığıyla bulunmaktadır.¹²⁶

İndeks zaman ve mekana bağlı olarak bir değişkende meydana gelen değişimleri gösteren sayıdır. İndeks birçok mal için düzenlenebileceği gibi önemli bir mal içinde düzenlenebilir. Kavradıkları olay sayısı bakımından birincisine bileşik indeks, ikincisine basit indeks denir.

¹²⁵ Mustafa Aysan, "Özel Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama ve Uygulama Önerileri", adlı Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996, s.5-9.

¹²⁶ Özçörekçi, a.g.e., s.26-27.

İndeksler, fiyatlardaki değişmeler yanında üretim, tüketim, dış ticaret, ücretler, ticari faaliyetler, para ve kredi değişmelerini izlemek için de düzenlenebilir. Bu değişmelerin hesaplanmasında amaca göre aritmetik veya geometrik ortalama kullanılabilir. Uygulamada genellikle hesaplama kolaylığı açısından aritmetik ortalama kullanılmaktadır. Literatürde enflasyon hesaplamasında en çok kullanılan fiyat indeksleri şunlardır.¹²⁷

-Laspeyres indeksi:

$$L_p = \frac{\sum P_i \cdot q_i}{\sum P_o \cdot q_o} \times 100$$

Yukarıdaki şekilde formüle edilen indeks (L_p) baz döneminde satın alınan mal sepetinin maliyetindeki nisbi değişmeyi gösterir. n sayıdaki malın fiyatlarındaki değişmeleri (p_i), miktarlarındaki değişmeleri (q_i) ifade etmektedir.

Bu indeks, nispi olarak daha çok pahalılaşan mallara daha büyük ağırlık, daha az pahalılaşan mallara daha küçük ağırlık vermektedir. Bu yüzden gerçek fiyat değişmeleri ile ilişkili olarak (L_p) indeksi fiyatlar genel seviyesindeki artışı olduğundan daha büyük tahmin eder.

-Paasche indeksi:

$$P_p = \frac{\sum P_i \cdot q_i}{\sum P_o \cdot q_i} \times 100$$

Paasche indeksi (P_p), referans noktası olarak en son dönemin satın alınan mal sepetini dikkate alır. (L_p) indeksinin aksine, talep yapısındaki değişiklikleri gözönünde tutar. Böylece, son dönemdeki harcama yapısı doğru bir şekilde yakalanmış olur. Fakat (P_p) indeksi de baz dönemindeki toplam harcamaları olduğundan büyük tahmin ederken, genel olarak fiyatlar genel düzeyindeki artışı da olduğundan küçük tahmin etmektedir.

-Edgeworth indeksi:

Hem baz dönemi hem de cari dönemdeki miktar ve kıymetleri katsayı olarak kullanmak istersek, bu takdirde Laspeyres ve Paasche formüllerini kombine etmek suretiyle "Edgeworth indeksini" elde ederiz.

$$E_p = \frac{\sum P_i (q_o + q_i)}{\sum P_o (q_o + q_i)} \times 100$$

¹²⁷ Haluk Cillov, İktisadi Olaylara Uygulanan İstatistik Metodları, İstanbul, Gür-Ay Matbaası, 1984, s.3-35.

-Fisher ideal indeksi: Bu üç indekse ilave olarak dördüncü bir indeks, Irwing Fisher tarafından bulunan "ideal indeks"tir. İdeal fiyat indeksi (Ip), Laspeyres ve Paasche indekslerinin geometrik ortalamasına dayanır. Bu indeks aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir.

$$I_p = \sqrt{L_p \times P_p}$$

(Ip) değeri, (Lp) ve (Pp) değerleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle enflasyonun gerçek değerine daha yakın bir sonuç verir.

Türkiye'de çeşitli kuruluşlar indeksler hesaplayıp yayınlamaktadır. Bu kuruluşlar arasında en önemlileri, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), İstanbul Tic. Odası, Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Yayın Dairesidir. Bu kuruluşlar tarafından toptan eşya fiyatları ve tüketici fiyatları (Geçinme, hayat pahalılığı) indeksleri olmak üzere iki tip fiyat indeksi düzenlenmektedir.

2.1.4.1. Toptan Eşya Fiyat İndeksleri

Bir ülkede para biriminin satın alma gücündeki değişimleri ölçmek, başka bir ifade ile fiyatlar genel düzeyini saptamak ve konjonktürün hangi safhada bulunduğunu anlamak için "toptan eşya fiyat indeksi"ne başvurulur. Dayandığı fiyatlar toptan fiyatlardır. Genellikle bu fiyatlar, ya toptancılardan ya da imalatçılar ve borsalardan alınır. İndeksin hesaplanmasında Laspeyres indeks formülü kullanılmıştır.¹²⁸

1987 yılından itibaren geçen süre içinde indeksi oluşturan sektörlerin payları ve maddi ağırlıklarında meydana gelen değişimler, 1987 = 100 temel yılı toptan eşya fiyatları indeksinin yeterli bir gösterge olmasını zayıflatmıştır. Bu nedenle DİE günümüz ekonomisinin yapısını daha gerçekçi olarak yansıtabilecek, yeni bir toptan eşya fiyatları indeksi oluşturulmasını gerekli görmüştür. 1994 yılı içinde başlatılan çalışmalarda günün şartlarına uygun maddelerin ve firmaların seçimi yapılmış, 1987 = 100 temel yılı indeks kapsamındaki maddelerin ağırlıklarının tümüyle yenilenmesi çalışmaları tamamlanmış ve 1994 = 100 temel yılı indeksi 678 madde kapsamıştır.¹²⁹

Tablo 2.1.'de DİE'nin (1994 = 100) baz yılı alınarak hazırlanan 1995-1996-1997 yıllarına ait toptan eşya fiyat indeksleri ve yıllık artış oranları görülmektedir.

¹²⁸ Özçörekçi, a.g.e., s.49-50.

¹²⁹ T.C. Başbakanlık DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 1997, Ankara, Nisan 1998, s.552.

Tablo 2.1. Toptan Eşya Fiyat İndeksleri (1994=100)

	1995	Değişim %	1996	Değişim %	1997	Değişim %
Genel İndeks	186.0	86.0	327.3	76.0	595.0	81.8
Tarım Sektörü	207.8	107.8	387.5	86.5	724.2	86.9
Madencilik Sektörü	185.6	85.6	351.3	89.3	618.9	76.2
İmalat San. Sektörü	181.0	81.0	308.3	70.3	556.9	80.6
Enerji Sektörü	156.4	56.4	315.4	101.7	541.9	71.8

Kaynak: TOBB 1997 Yılı Ekonomik Raporu, s.49.

2.1.4.2. Tüketici Fiyat İndeksleri

Tüketici fiyatları indeksi, genellikle belirli bir hayat standardını korumak için harcanması gereken para miktarındaki değişimleri gösterir. Tüketici fiyat indeksleri, hem değişik coğrafi bölgeler hem de sosyal ve ekonomik gruplar bakımından sınırlıdır. Bu nedenle yalnız belirli bölgelerin ve belirli sosyal grupların durumunu yansıtmaları bakımından geçerlidir.¹³⁰

Tüketici fiyat indeksinin, belirli bir kesimi kapsamı değişik şehirlerde anket yapılmasını gerektirmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan hızlı ve büyük bir değişim içinde olan ülkemizde 1987 yılından bu yana ailelerin gelir ve harcamalarında, harcama gruplarının toplam harcama içindeki paylarında ve tüketilen maddelerde büyük bir değişim olduğundan, 1987 = 100 temel yılı kentsel yerler tüketici fiyatları indeksi günümüz tüketim yapısı gerçeklerini ve fiyat hareketlerini tam olarak yansıtmamaktadır. Başka bir deyişle, tüketici kalıplarının değişmesi yeni bazlı bir indeks hesaplanmasına neden olmuştur.

DİE 1994 yılında; nüfusu 20.000'in üzerinde olan 62 yerleşim yerinde uygulanan Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarına dayalı olarak Türkiye, 7 bölge ve 19 büyük şehir kapsamında 1994 = 100 temel yıllık kentsel yerler tüketici fiyatları indeksini yayınlamaya başlamıştır.¹³¹

Tablo 2.2.'de DİE (1994=100) baz yılı esas alınarak hazırlanan 1995-1996-1997 yıllarına ait tüketici fiyatları indeksi Türkiye ortalaması görülmektedir.

¹³⁰ Cillov, a.g.e., s.39-40.

¹³¹ DİE, a.g.k., s.553.

Tablo 2.2. Tüketici Fiyatları İndeksi (1994=100)

	1995	Değişim %	1996	Değişim %	1997	Değişim %
Genel	188.0	88.0	339.1	80.4	629.9	85.7
Gıda, İçki ve Tütün	192.2	92.2	331.1	72.2	637.3	92.5
Giyim ve ayakkabı	200.6	100.6	366.4	82.6	641.0	74.9
Ev Eşyası	182.5	82.5	301.5	61.4	517.8	71.7
Sağlık	175.4	75.4	340.4	86.4	637.5	87.3
Ulaştırma	184.6	84.6	364.0	107.4	704.6	93.6
Kültür ve Eğlence	185.9	85.9	343.1	85.9	603.7	76.0
Konut	186.8	86.8	346.3	86.3	630.9	82.2
Eğitim	191.4	91.4	360.6	88.4	652.0	80.8
Lokanta, Past. ve Otl.	190.2	90.2	356.5	87.3	655.1	83.8
Çeşitli Mal ve Hizm.	175.5	75.5	309.1	76.1	626.0	102.5

Kaynak: TOBB 1997 Yılı Ekonomik Raporu, s.51.

Enflasyon oranının büyüklüğü ekonomilerde istenmeyen bir takım olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu etkiler, enflasyon oranının artış hızıyla doğru orantılıdır. Enflasyon şiddetlendikçe ekonomik ve sosyal etkileri de artmaktadır.

2.2. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN FİNANSAL TABLOLARINA ETKİLERİ

2.2.1. Enflasyonun Muhasebe Teorisindeki Yeri

Muhasebe için yapılan bir çok tanım mevcuttur. Bunlardan üzerinde kısmen de olsa görüş birliğine varılan bir tanım şöyle yapılabilir. Muhasebe, finansal nitelikteki olay ve işlemleri kaydetmek, sınıflandırmak, rapor etmek ve yorumlamak suretiyle bir işletmenin belirli bir andaki finansal ve ekonomik durumunu ve yine belli bir dönem itibarıyla faaliyetlerinin sonucunu göstermek gibi önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir.¹³² Muhasebenin bu fonksiyonu yerine getirmedeki amacı, mikro ve makro düzeyde ekonomik kararlar alacak olan, karar vericilerin ihtiyaç duyacakları bilgileri hazırlamaktır.¹³³

Muhasebe faaliyetlerinin temel ürünü, işletme ilgililerine bilgi verme amacına yönelik olarak hazırlanan finansal tablolardır. Söz konusu finansal tablolar, yöneticiler, ortaklar, devlet, kredi kurumları, sermaye piyasası ilgilileri, alıcı ve satıcılar, sendikalar, araştırma kurumları, tüketiciler gibi kişi ve kurumların bilgi

¹³² Meigs, Meigs, a.g.e., s.4.

¹³³ Çetin Şanlı, "Ekonomik Gelişmelerin Işığında Muhasebe Uzmanlığı Mesleğinin Artan Önemi ve Önceliği", İstanbul, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl:9, s.33, Ağustos, 1983-III, s.32.

edindikleri temel kaynaklar niteliğindedir.¹³⁴ Finansal tabloların hazırlanmasında uygulanan muhasebe prensiplerinin temel amacı ise, mali tabloların bir işletmenin gerçek durumunu yansıtmak olmalıdır.¹³⁵ Gerçek durumu gösterme yanında muhasebenin sahip olduğu nitelikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1-Muhasebe, yargı, karar ve işlemlerin oluşumuna katkıda bulunduğundan faydalıdır.

2-Muhasebe, alternatif fikirler arasından bilinen sonuçlara ulaşmada en çok yardımcı olduklarına inanılan görüşleri önerir. Çeşitli seçenekler arasından sonuçta en tutarlı olanın seçilmesi nedeniyle mantıklıdır.

3-Muhasebe işletme etkinliğini gözönüne sermek amacıyla rakamları kullanılabilme yeteneğine sahip olması sebebiyle uygulamaya dönüktür.

Bu niteliklerin daha fazla geçerlilik kazanması için muhasebede geçmiş değerler yerlerini cari değerlere bırakmak zorundadır.¹³⁶

Muhasebe, bir işletmede geçen olayları para birimiyle izleyen ve faaliyet sonuçlarını belirli dönemler itibarıyla yine para birimleriyle ortaya koyan bir sistem olduğuna göre, para değerindeki değişmelerin muhasebe üzerinde son derece önemli etkileri olduğu muhakkaktır.¹³⁷

Finansal tabloların temel ölçü birimi olan "para"nın bu yönden en zayıf noktası hiç şüphesiz ki, enflasyon nedeniyle ölçü birimi niteliğini kaybetmesidir. Özellikle kısa dönemlerde dahi enflasyonun yüksek oranlarda gerçekleştiği ortamlarda güncel finansal tablo bilgilerinin anlamsızlaştığı görülmektedir.¹³⁸

Ülkemiz muhasebe uygulamalarının büyük bir talihsizliği yaklaşık son yirmi yıldır kronik hale gelmiş enflasyondur. Enflasyonun çeşitli ekonomik ve sosyal zararlarının yanı sıra, ülkede kullanılan finansal rakamların sağlığını bozmakta ve onları güncel kararlar için kullanılamaz hale getirmektedir.¹³⁹

Enflasyon sonucunda paranın değişmez ölçü birimi olma niteliğinin kaybolması, finansal tablo rakamlarının anlamlı biçime getirilmesi için akademik çalışmalar başlatılmasına sebep olmuş ve özellikle gelişmiş batı ülkelerinde bu

¹³⁴ A.N. Mosich, Intermediate Accounting, Sixth Edition, New York, McGraw-Hill. Book Company, 1989, s.1285.

¹³⁵ Weygandt, Kieso,a.g.e., s.228.

¹³⁶ Sayarı, a.g.e., s.5.

¹³⁷ Nasuhi Bursalı, Muhasebe-Maliyet-Finans Kontrol Konuları, İstanbul, Sermet Matbaası, 1976, s.106.

¹³⁸ Mosich, a.g.e., s.1285.

¹³⁹ Göksel Yücel, "Türkiye'de Finansal Tablo Analizlerinin Güçlükleri", İstanbul Muhasebe Dergisi, Yıl:34, Sayı:31, Temmuz-Ağustos 1992, s.19.

Çalışmaların sonuçları yasal düzenlemeler veya meslek kuruluşlarının kararları ile büyük ölçüde uygulamaya aktarılmıştır.

Ekonomileri ve muhasebe uygulamaları gelişmiş bu ülkelerde finansal tablo rakamlarının enflasyona göre düzeltilmesi ile ilgili uygulamalarda çeşitli yaklaşım farklılıkları gözlenmekle birlikte bu yaklaşımlardaki ortak nokta, finansal tablo açıklamalarında enflasyona göre düzeltilmiş rakamların bir arada sunulmasıdır. Başka bir ifade ile tarihi maliyetlere göre elde edilmiş bilgiler her ne kadar enflasyon oranının büyüklüğüne bağlı olarak anlamlarını belirli ölçüde yitirmişlerse de finansal tablo açıklamalarının ayrılmaz bir parçası olma niteliğini hal korumaktadırlar. şüphesiz ki, bu uygulamanın temel nedenini bu ülkelerdeki enflasyon oranının genellikle iki haneli rakamlar altında kalması oluşturmaktadır. Oysa yüksek enflasyon ortamında yaşayan ülkelerde tarihi maliyetlere dayalı muhasebe bilgileri hemen hemen tamamen anlamsız biçime dönüşmektedir.¹⁴⁰

2.2.2. Enflasyonun Muhasebe Kayıtları zerindeki Genel Etkileri

Bütün muhasebe belgelerindeki bilgiler, işletme ile alakalı kişi ve kuruluşların planlama ve denetleme faaliyetlerinde, bu kişi ve kuruluşları tatmin edici düzeyde olmalıdır. İşletmenin ikinci dereceden yakını olan işletme yöneticisi açısından muhasebenin önemi ve fonksiyonu artar. Ekonominin istikrarlı dönemlerinde standarda kavuşmuş raporlama düzeni, ayrıntılarıyla birlikte fonksiyonel bir muhasebe görevini karşılayacak güçtedir.¹⁴¹

eyrek asra yakın bir sreden beri görülen enflasyon olayına bağlı fiyat istikrarsızlığı, paranın satınalma gücünü azaltmıştır. Bu durumda, paranın değerindeki azalma dikkate alınmadan muhasebenin "lira liradır" nyargısıyla kayda alınması, yzeyssel bir yaklaşımdır. Doğru ve güvenilir bu muhasebe, modern işletme yöneticileri için gereklidir. Başarılı olmak isteyen bir yönetici;

-İşletmenin içindeki ve dışındaki olaylardan,

-Bu olayların zamana bağlı etkilerinden,

-Alınabilecek alternatif tedbirlerle sonuçları kontrol altına alabilmelidir.¹⁴²

Enflasyonun, ağdaş ekonominin ülke gerçeklerine bağlı bir uzvu olduğu gerçeği toplumun bütün kesimlerini etkisine alırken, işletmede bu etkiden payını

¹⁴⁰Aysan, a.g.e., s.2.

¹⁴¹Alparslan Peker, Modern Yönetim Muhasebesi, 4.Baskı, İstanbul Fatih Yayınevi, 1988, s.61.

¹⁴²Nuri Uman, Yeniden Değerleme (Teori-uygulama), İstanbul, ağlayan Kitabevi, 1983, s.3.

alacaktır. İşletme içi ve dışı gruplara bilgi veren işlemleri kurallarına göre kayda alarak analiz ve yoruma hazırlayan işlem bütününe muhasebe diyoruz. O halde işletme gerçeğinin resmedilmiş yapısı muhasebe ile gözlenebilir. Fiyat hareketlerini tahrik eden enflasyonun muhasebe kayıtları üzerinde işlem görmesi muhasebenin birinci derecede temel esası olmalıdır.

Aksi takdirde işletmelerin aktif bünyesini değiştirerek, aşırı şekilde borçlanmasına, uygun olmayan finansman araçlarının kullanılmasına, likidite sıkıntısı çekilmesine, ağır faiz yükü altına girilmesine sebep olarak, üretimi de sınırlar ve işletmeye riskler getirir.¹⁴³

2.2.3.Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkileri

Finansal tablolar, işletmelerin ekonomik ve finansal yapıları ile faaliyet sonuçları hakkında gerekli olan bilgileri verebilen araçlardır.¹⁴⁴ Başka bir ifade ile finansal tablolar, kullanıcılarına işletmeyi daha iyi anlamalarını zaman içerisinde karşılaştırmalar yapabilmelerini ve kullanıcıların işletme ile ilgili bir karara varabilmelerini sağlayan bilgi sunma aracıdır. Finansal tablolardaki bilgiler, işletmenin tanınmasını, değerlendirilmesini ve işletme hakkında bir yargıya varılmasını sağlamaktadır.¹⁴⁵

Ancak bir değer ölçüm aracı olarak kullanılan paranın değerindeki değişimler, finansal tabloların homojenliğini ortadan kaldırmakta, onları anlamsızlaştırmakta ve etkilerini azaltmaktadır.¹⁴⁶

Bu başlık altında alt başlıklar halinde temel finansal tablolar olarak bilinen bilanço ve gelir tablosu kalemleri üzerinde enflasyonun etkileri incelenecektir.

2.2.3.1.Enflasyonun Bilanço Üzerindeki Etkileri

Bilanço, işletmenin varlıklarını ve bu varlıklar üzerindeki hakları gösteren bir tablodur. Bu nedenle işletmede kullanılan faaliyet araçlarının değerleriyle bu araçların elde edilebilmesi için yararlanılan kaynakların neler olduğunu gösterir. Bu

¹⁴³ Uman, Yeniden Değerleme, s.6.

¹⁴⁴ Meigs, Meigs, a.g.e., s.6.

¹⁴⁵ Akdoğan, Tenker, a.g.e, s.4.

¹⁴⁶ Sidney Davidson, Clyde P.Stickney, Roman L.Weil, Inflation Accounting-A Guide for the Accountant and the Financial Analyst, New Delhi, TATA McGraw-Hill Publishing Co. Ltd. 1978, s.1.

bakımdan bilançoyu, bir işletmenin belirli bir tarihteki finansal yapısını gösteren temel bir durum raporu olarak tanımlayabiliriz.¹⁴⁷

Bilançolar, işletmenin varlık ve kaynak yapısını yansıttıklarından, fiyat hareketlerinden oldukça etkilenmektedir. Böyle olunca enflasyonist dönemlerde gerçeği yansıtmamaktadırlar.

Bilançonun temel amacı, işletmenin ilgililerine yararlı olabilecek, işletmenin varlık ve kaynak yapısıyla ilgili doğru bilgiler sunmaktır. İşletme ile ilgilenen tüm özel ve tüzel kişiler belli bir işletmeye ilişkin varlık ve kaynak yapısıyla ilgili bilgileri bilançodan elde ederler. Ancak enflasyonun işletme varlık ve kaynakları üzerinde meydana getirdiği farklı etkiler, bilançonun etkin bir bilgi sağlama aracı olma özelliğini azaltmaktadır. Çünkü enflasyonist ortamlarda düzenlenen ve enflasyonun dikkate alınmadığı tarihi bilançolar gerçeği yansıtmamaktadır. Başka bir deyişle, bilanço da bulunan bilgiler anlamlı olma özelliğini yitirmektedirler. Bu nedenle fiyat hareketlerinin bilanço kalemleri üzerindeki etkisinin iyi analiz edilip gerekli düzeltmelerin yapılması ve daha sonra bu bilgilerin kullanılması zorunludur.¹⁴⁸

Enflasyonun bütün mal ve hizmetlerin değerlerini aynı oranda etkilediği kabul edilse bile, işletmelerin bilançolarının aktif ve pasif bölümleri, enflasyondan farklı şekillerde etkilenir.¹⁴⁹

2.2.3.1.1.Enflasyonun Varlık Yapısına Etkileri

Bilançoda yer alan varlıkları, fiyat hareketlerini izleyip izleyemediklerini gözönünde tutarak parasal ve parasal olmayan varlıklar şeklinde iki kısma ayırmak mümkündür. Enflasyonun varlık yapısı üzerindeki etkileri parasal ve parasal olmayan varlıklar açısından farklı sonuçlara neden olmaktadır.

2.2.3.1.1.1. Enflasyonun Parasal Olmayan Varlıklara Etkileri

Bu varlıklar, para değerindeki değişimlere paralel olarak nominal değerleri değişen, fakat satınalma güçleri aynı kalan aktif kalemlerdir. Yani fiyat değişimleri karşısında satınalma güçleri değişmeyen varlıklardır.¹⁵⁰ Bu varlıklardan başlıcaları şunlardır:

¹⁴⁷Weygandt, Kieso, a.g.e. s.21.

¹⁴⁸Akdoğan, Tenker, a.g.e., s.591.

¹⁴⁹ Davidson, Stickney, Weil, a.g.e., s.6.

¹⁵⁰ Glenn A. Welsh , Charles T. Zlatkovich, Intermediate Accounting, Eight Edition, Boston, John Wiley & Sons Inc., 1989, s.1314.

*Yabancı paralar ve yabancı paralar ile tahsil edilecek alacaklar.

*Hisse senedi ve yabancı paralı veya yabancı paraya endeksli tahviller, iştirakler.

*Stoklar

*Mali duran varlıklar ve maddi duran varlıklar

*Maddi olmayan duran varlıklar

*Verilen avanslar

*Peşin ödenmiş giderler

Kuşkusuz bu kalemlerin enflasyonda satınalma gücünü koruma güçleri bir kısım niteliklerine bağlıdır. Bu niteliklere aşağıda değinilecektir.

Yabancı paralar: İşletmenin mark, sterlin, frank, dolar ve benzeri yabancı paralarla belirtilen nakdi fonlarının izlenmiş olduğu bir hesaptır.¹⁵¹ Yabancı para mevcudu ve yabancı para ile tahsil edilecek alacaklar, aktifte parasal olmayan değerleri oluştururlar. Ancak bu değerler enflasyondan diğer kalemler gibi doğrudan etkilenmezler. Döviz kurlarının ve dövizin ait olduğu ülkedeki fiyatlar genel düzeyinin değişmesi ile durum farklılık göstermektedir.¹⁵²

Ülkede görülen fiyat artışları karşısında yabancı paralar, diğer yabancı paralar karşısında önemli ölçüde değer yitirmedikçe, yani döviz kuru ve dövizin ait olduğu ülkenin fiyatlar genel düzeyi değişmedikçe gerçek değerlerini korumaya devam ederler.

Dövizin ait olduğu ülkedeki fiyatlar genel düzeyinin değişmediğini ancak döviz kurlarının değiştiğini varsayarsak üç farklı durum ortaya çıkabilir:

1) Bilançonun düzenlendiği ülkedeki fiyatlar genel düzeyindeki değişme oranı döviz kurlarındaki değişmeye eşit olabilir. Örneğin, bir Türk işletmesi olan X işletmesinin kasasında 1.000.000.-TL. karşılığı 1000 dolar bulunmaktadır (1 dolar = 1000-TL.) fiyatlar genel seviyesi %100 artmıştır ve döviz kuru da %100 artarak 1 dolar = 2000-TL. olmuştur. Bu takdirde X işletmesinin bilançosunda yabancı para kasası mevcudu 2.000.000-TL. olarak gözükecektir. Bu artış nominal bir artıştır ve yabancı parayla ifade edilen değerlerin satınalma gücünde bir değişme olmamıştır. Oysa geleneksel muhasebe ilke ve yöntemlerine göre X işletmesinde bu kur farkı kâr olarak gösterilir. O halde, döviz kurları paranın iç satın alma gücündeki değişmelerle aynı oranda değiştiği takdirde işletmenin reel olarak bir kazancı olmadığı halde geleneksel muhasebe ilkelerine sadık kalarak gösterilen değerleme farkları, kâr

¹⁵¹ Akdoğan, a.g.e., s.14.

¹⁵² Gücenme, a.g.e., s.51.

olarak görünür. Halbuki parasal aktif kıymetlerin satınalma gücündeki azalmalar (reel zararlar) finansal tablolarda yer almamaktadır.

2)Bilançonun düzenlendiği ülkedeki fiyatlar genel düzeyindeki değişme, döviz kurundaki değişmeden fazla olabilir. Yukarıda örnek olarak verdiğimiz X işletmesi için sözkonusu durumu düşünelim. Fiyatlar genel seviyesi %100 artarken döviz kurunun 1 dolar = 1500TL.'ya yükselmesi durumunda X işletmesinin yabancı para kasası mevcudu (1000 dolar x 1500TL.) 1.500.000-TL. olarak gösterilecektir.

Bu durumda da yukarıda olduğu gibi satın alma gücünde bir değişiklik olmayacak, 500.000-TL. değerlendirme farkı kadar kârlı görünecektir. Ancak burada 1000 doların Türk Lirasına çevrilerek Türkiye'de harcandığı varsayılırsa söz konusu tutarın Türkiye'deki satınalma gücü azalmış olmaktadır.

3)Bilançonun düzenlendiği ülkedeki fiyatlar genel düzeyindeki değişme, döviz kurundaki değişmeden az olabilir. Örneğin, fiyatlar genel seviyesi %100 artarken, döviz kurundaki değişme %200 olmuştur ve 1 dolar = 3000-TL. haline gelmiştir. Bu durumda yabancı para mevcudu (1000 dolar x 3000-TL.) 3.000.000 TL. olarak gözükcektir. Türk lirasına çevrilmediği sürece işletme 2 milyon-TL. kârlı görünmekte, halbuki 1000 doların Amerikan piyasasındaki satın alma gücünde bir değişiklik olmamaktadır. Söz konusu tutarın Türk Lirasına çevrilerek, Türkiye'de harcandığı varsayılırsa ortada gerçekleşmiş bir kâr vardır ve Türkiye'deki genel fiyat seviyeleri karşısında satın alma gücü artmıştır denilebilir.

Yabancı para olarak bulunan aktif değerlerin, ait olduğu ülkelerde fiyatlar genel düzeyi değişirse durum yukarıdakilerden farklı olacaktır. Döviz kurunda ve ülke içindeki fiyatlar genel düzeyinde herhangi bir değişme olmadığı halde, dövizin ait olduğu ülkede fiyatlar genel düzeyi yükselirse, işletmenin yabancı para mevcudunun satın alma gücü düşmüş ve gerçek değer azalmıştır. Geleneksel muhasebe bu tür zararları dikkate almaz ve yabancı para mevcudu işletme bilançosunda yüksek değerlerle gösterilmiş olur.¹⁵³

Şu halde bilançolar düzenlenirken dış ülkelerle ilişkisi olan varlıklara ait yabancı ülkelerdeki fiyat yükselmelerinin dikkate alınmaması, bu varlıkların yanlış değerlendirilmesine yol açmakta ve işletme sonuçlarının gerçeği göstermesine engel olmaktadır.¹⁵⁴

Tahviller (Obligasyonlar): Anonim şirketlerin, Kamu İktisadi Kuruluşları ile kamu kuruluşlarının borç para bulmak için çıkardıkları eş değerli

¹⁵³ Gücenme, a.g.e.,s.52-53.

¹⁵⁴ Akdoğan, a.g.e.,s.15.

borç senetleridir. Tahviller ve benzeri senetler de enflasyonist ortamda satınalma gücünü koruyamaz.¹⁵⁵

Tahviller, fiyat hareketlerindeki değişmelere karşı (altın, kur ve fiyat endeksleri gibi ölçülerle) korunmamışlar ise enflasyonist fiyat hareketlerinden olumsuz yönde etkilenmektedirler. Çünkü, fiyatlar genel düzeyinin yükseldiği bir dönemde bu tür senetler temsil ettikleri ana para ve faiz geliri aynı nominal değerle ifade edilecekleri için satın alma güçleri azalacak ve işletme bakımından gerçek bir zararı oluşturacaklardır.¹⁵⁶

Tahvil veya benzeri senedin faiz oranının, enflasyon kaybının da gözönünde tutularak belirlenmesi işletmeye bu satın alma kaybı kadar fon girmesini sağlar. Ancak bu fonun dağıtılmaması halinde değerini koruma görevi yerine getirilebilir. Bunun için de Türk paralı tahvil ve senetlerin enflasyon kaybı gider yazılmak suretiyle söz konusu fonun işletmede kalması sağlanmalıdır.¹⁵⁷

Hisse Senetler (Aksiyonlar): Anonim şirketlerin ana statüleri hükümleri gereğince sermaye payları karşılığında çıkardıkları belgelerdir.¹⁵⁸

Hisse senetleri de fiyat hareketlerinden etkilenirler. Geleneksel muhasebe ilkelerine bağlı kalan işletmelerin fiyatların yükseldiği dönemlerde görüntü kâr dağıtımlarına bağlı olarak nominal kâr payları sürekli olarak artacağından hisse senetlerinin piyasa değerleri de kâr paylarının kapitalizasyona bağlı olarak artmaktadır. Böylece fiyatların yükseldiği dönemlerde hisse senetlerinin reel değerleri sabit kaldığı halde nominal değerleri bu fiyat artışlarını yakından izleyecektir.¹⁵⁹ Bu durumun tam tersi olarak fiyatların yükseldiği dönemlerde hisse senetlerinin değerinde düşme de görülebilmektedir. Özellikle maliyet artışlarının satış fiyatındaki artışlara nazaran daha fazla olması halinde böyle bir durumla karşılaşabilmektedir.¹⁶⁰

Birbirini takip eden enflasyon dönemlerinde işletme sermayesinin üretim gücünü koruyamaması, işletmeler için beklenmedik sıkıntılar yaratabilmekte bu da kârlılığı önemli ölçüde etkilemektedir. Diğer yandan enflasyonist dönemlerde

¹⁵⁵ Orhan Sevilengül, Genel Muhasebe-Tekdüzen Muhasebe Sistemiyle Uyumlu, 3. Baskı, Ankara, 1994, s.202.

¹⁵⁶ A.Kadir Turan, Yönetim Muhasebesi, Adana, Kemal Matbaası, 1976, s.286

¹⁵⁷ Sevilengül, a.g.e., s.202.

¹⁵⁸ Küçüksavaş, a.g.e., s.265.

¹⁵⁹ Akıncı, Erdoğan, a.g.e., s.231.

¹⁶⁰ Akdoğan, a.g.e. s.13-14.

yatırımcıların hisse senetleri yerine başka yatırım araçlarını tercih etmeleri de hisse senetlerinin değerini olumsuz olarak etkileyebilmektedir.¹⁶¹

İştirakler: İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edinilen hisse senetleri veya ortaklık paylarından oluşan kalemdir. Başka bir deyişle, iştiraklerden kastedilen bir işletmenin başka bir işletmenin sermayesine ortak olmak amacıyla katılmasıdır.¹⁶²

İştiraklerin işletmeye fayda sağlayabilmesi için bir süre elde tutulmasında fayda bulunduğu kabul edilir ve kısa sürede elden çıkartılmazlar. Bu özelliği ile iştirakler, plasman amacıyla elde tutulan hisse senetlerinden ayrılmaktadır.

İştiraklerde hisse senetleri ve tahvillerde olduğu gibi bilançoların düzenlendiği tarihteki maliyet değeri ile ifade edilmekte ve fiyat hareketlerinden etkilenmektedirler. İştirakler fiyatların yükseldiği dönemlerde reel değerlerini korudukları halde nominal değerleri bu fiyat artışlarını yakından izlemektedir. Yani fiyatlardaki artışlar iştiraklerin nominal değerlerinde de artışa neden olmaktadır.¹⁶³

Stoklar: Stoklar işin gereği satılmak üzere bulundurulan, üretim halinde olup satışa sunulacak veya çalışma devresi içindeki mal ve hizmet üretiminde tüketilecek olan varlıklardır.¹⁶⁴

Stoklar hammadde, ilk madde, yardımcı madde, işletme malzemesi, yarı mamüller ve mamüllerden oluşmaktadır.

Geleneksel muhasebede stoklar maliyet fiyatları ile değerlendirilmektedir. Fiyatların sürekli artış gösterdiği enflasyonist ortamlarda stokların değerlendirilmesinde tarihi maliyetlere bağlı kalmak, işletmelerin yanlış kararlar almasına ve işletme sonuçlarının yanlış değerlendirilmesine yol açmaktadır. Fiyatların yükseldiği dönemlerde stokların maliyet fiyatlarıyla gösterilmesi aktifin olduğundan daha az görülmesine bu da bilançonun daha önce de belirttiğimiz gibi gerçeği göstermemesine neden olacaktır. Böylece işletmenin üretim gücünü aynen devam ettirme imkanı zamanla kaybolacaktır.

Enflasyonun stoklar üzerindeki etkisinin büyüklüğü bazı değişkenlere bağlıdır. Stokların devir hızı, stoklara yapılan yatırımın toplam varlıklar

¹⁶¹Limmack, a.g.e. s.336.

¹⁶²Akdoğan, Tenker, a.g.e. s.83.

¹⁶³Akdoğan,a.g.e., s.13.

¹⁶⁴Sayarı, a.g.e., s.24.

içerisindeki oranı, stokların kâr düzeyleri ve fiyatlardaki değişimin finansal değeri bu faktörlerden bazılarıdır.¹⁶⁵

Stokların satın alınması veya üretilmesinden satılmasına kadar geçen zamanın artması fiktif kârın da artmasına neden olacaktır. Çünkü, malın satın alındığı veya üretildiği tarihteki maliyeti ile satıldığı tarihteki fiyatlar arasındaki fark zamana bağlı olarak artmış gibi görünmektedir.¹⁶⁶ Bunun doğru tesbiti için malın satıldığı zamandaki maliyet fiyatına bakmak yani, enflasyondan arındırmak gerekmektedir. Bunun için öncelikle işletme stoklarının dönem sonunda veya satış sırasındaki cari satınalma maliyetleri ile işletmeye giriş maliyetleri arasındaki farkın tesbit edilmesi gerekir. Tespit edilen bu farkın, faaliyet kârından ayrı olarak elde bulundurma kazançları şeklinde gösterilmesi gerektiği görüşünde olanlar vardır. Bir diğer görüş ise, bu farkın gelir olarak kabul edilmeyip, sermayenin korunmasına ilişkin yedekler olarak gösterilmesi şeklindedir.

Tarihi maliyetlere göre düzenlenen finansal tablolardaki stok kalemlerinin enflasyondan arındırılarak gösterilmesi işletme faaliyetlerinin daha iyi değerlendirilebilmesi için önkoşuldur.¹⁶⁷

Maddi Duran Varlıklar: İşletme amaçlarına uygun olarak işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini kullanma ömrü bir dönemden fazla olan fiziki varlık kalemleri ve bunlarla ilgili birikmiş amortismanlardan oluşan varlıklardır.¹⁶⁸

Bu kalemler, amortismanı tabi olan ve olmayan maddi duran varlıklardan oluşmaktadır.

Amortismanı tabi olmayan duran varlıklar genel olarak boş arazi ve arsalarlardır. Bunlar işletmede sonsuz denebilecek bir ömre sahiptirler ve paraya çevrilebilme imkanları azdır. Yıpranma, aşınma, eskime ve modası geçme gibi değer kayıplarına uğramadıklarından amortismanı tabi değildirler.¹⁶⁹ Yalnızca üzerinde bina ve tesisat bulunanlar, üzerindeki tesislerle birlikte amortismanı tabidirler.

Arazi ve arsalar, dolaylı ve direkt olarak enflasyondan yani fiyat hareketlerinden etkilenmektedirler. Bunun sonucu olarak enflasyonun süreklilik

¹⁶⁵ Mevlüt Karakaya, "Enflasyonun Stoklara Etkisinin Finansal Tablolar Analizi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 1988, s.25-26.

¹⁶⁶ Kamuran Pekiner, İşletme Denetimi, 3.Baskı, İstanbul, Sermet Matbaası, 1980, s.93.

¹⁶⁷ Welsh, Zlatkovich, a.g.e., s.1330.

¹⁶⁸ Nalan Akdoğan, Nejat Tenker, Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Mali Tablolar ve Oran Analizi, İstanbul, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, 1994, s.85.

¹⁶⁹ Akıncı Erdoğan, a.g.e. s. 230.

gösterdiği ülkelerde arsa ve arazilerde maliyet değerinin, olması gerekenden çok küçük gözüktüğü için işletme bilançosunda gizli yedekler oluşmakta ve bu durum bilançoyu analiz edenleri yanıltabilmektedir.

Amortismanına tabi tutulmayan arsa ve arazilerin enflasyon dönemlerinde dönem sonucunda bir etkileri sözkonusu olmamakla beraber, bu değerlerin satılması halinde kayıtlı değeri yenileme değerinden küçük olduğu için fiktif (görüntü), kârlar ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁰

Boş arazi ve arsaların amortismanına tabi olmamaları ve dolayısıyla yeniden değerlendirme kapsamına girmemeleri, enflasyonun bu kalemler üzerindeki etkisini daha da artırmaktadır. Bu etkiyi azaltmak için amortismanına tabi olmasa da, boş arazi ve arsaların yeniden değerlendirme kapsamına alınması düşünülebilir. Çünkü bu varlıklar yıpranma, aşınma, eskime gibi sebeplerle bir değer kaybına uğramasalar bile, enflasyonun süreklilik kazandığı günümüzde fiyat hareketlerinden önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Amortismanına tabi olan arazi ve arsalarda da maliyet değeri üzerinden ayrılacak amortisman oranları yetersiz kalmaktadır. Bu da işletmenin üretim gücünün sürdürülmesine ve yıllık işletme sonuçlarının doğru bir biçimde hesaplanmasına imkan vermeyecektir. Kuşkusuz bu değerler çeşitli değişkenlere bağlı olarak az ya da çok etkilenmektedirler. Bu etkenlerden bazıları sözkonusu duran varlığın işletmenin varlık yapısı içerisindeki oransal önemi, enflasyon oranı ve duran varlığın kullanma süresinin uzunluğudur.

Amortismanına tabi olan maddi duran varlıklar arasında binalar, makine ve teçhizat, taşıt araç ve gereçleri ve demirbaşlar gibi varlıkları sayabiliriz. Bu varlıklardan binalar geleneksel muhasebe ilkelerine göre ilgili bilançolarda maliyet değeri ile gösterildiğinden ve amortismanları da bu değerler üzerinden ayrıldığından dönem kârlarının olduğundan büyük oluşması yanında amortisman yolu ile yenileme için gerekli fonun tutulamaması sonucu doğar. Bu durum, işletmenin üretim gücünün ve ekonomik değerlerinin aynı şekilde korunmasını, devamlılığının sağlanmasını ve yenileme imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Amortisman tutarları olması gerekenden daha az hesaplanacağından, faaliyet dönemi sonunda nominal kâr olduğundan fazla gözükecek ve gerçek kâr yanında fiktif kâr denilen bir değer artışı ortaya çıkacaktır. Bu ise, sermayenin bir kısmının kâr olarak dağıtılıp vergilendirilmesine yol açacaktır. Ayrıca binalar hesabının geleneksel muhasebe ilkelerine göre izlenmesi,

¹⁷⁰Pekiner, a.g.e., s.89.

bilançonun içtenliğini ve homojenliğini ortadan kaldıracığından işletmenin zamansız tasfiyesine neden olabilecektir.

Makine ve teçhizat gibi duran varlıklar içinde aynı durum sözkonusudur. Bu tür duran varlıklar özellikle üretim işletmeleri için büyük önem arz etmektedir. Bu varlıkların kullanma sürelerinin kısa olması, teknik alanda görülen teknolojik gelişmelerin takip edilmesi vb. etkenler sebebiyle sık sık yenilenmeleri sözkonusu olduğundan enflasyondan yani piyasadaki fiyat hareketlerinden çok etkilenmektedirler.

Enflasyon dönemlerinde sözkonusu varlıklar için maliyet değeri üzerinden ayrılan amortisman tutarları, ayrılması gerekenden daha az olacağından bunların yenilenmesi için, işletme ya borçlanmak zorunda kalacak ya da düşük değerli bir makina kullanmak yoluna gidecektir. Bu da üretim gücünün azaltılması anlamına gelmektedir. Aynı durum taşıtlar ve demirbaşlar için de geçerlidir. Ancak, demirbaşlar gibi bazı maddi duran varlıkların toplam maddi duran varlıklar içerisindeki oransal önemi az olduğundan, işletme üzerindeki etkileri fazla hissedilmeyecektir. Özellikle bu değerlerin tamamen amorti edilip, bilançoda iz bedeli ile gösterilmeleri halinde, para değerindeki değişimler yalnızca amortisman üzerinde etkisini gösterecektir.¹⁷¹

Maddi Olmayan Duran Varlıklar: Kuruluş giderleri, sermaye artırma giderleri, tahvil ihraç giderleri, hisse senedi ve emisyon giderleri vb. kalemlerin oluşturduğu varlıklardır. Bu kalemler birden fazla dönemi kapsadıklarından dolayı, belirli bir süre içerisinde (V.U.K göre beş yılda) itfa edilmek üzere aktifleştirilebilmektedirler.¹⁷² Bu değerler fiyat hareketlerinin yaşandığı dönemlerde çeşitli şekillerde enflasyondan etkilenmekte ve finansal tablolara o şekliyle yansımaktadırlar. Bu varlıklar enflasyon dönemlerinde, bilançoda olduğundan daha düşük gözükmeaktedirler. Yine belirli bir süre sonunda itfa edilebileceklerinden nominal değerleri itibariyle ayrılan amortismanları işletme faaliyetleri sonucunun doğru olarak gözlenmesini engelleyecek ve fiktif kâr dağıtımına neden olabileceklerdir.¹⁷³

Maddi olmayan duran varlıklardan imtiyazlar, ihtira beratları, alâmeti farikalar, şerefîyeler, kira hakları gibi para ile ifade edilebilen bazı varlıkların ise maliyet ve satış değerleri bulunmaktadır. Enflasyon dönemlerinde bu varlıkların bilançoda maliyet değeri ile gösterilmesi, bilançoyu sahip olması gereken

¹⁷¹James E. Parker, "Impact of Price - Level Accounting" The Accounting Review, Vol. LII, No:1, January, 1977, s.75.

¹⁷²Akıncı Erdoğan, a.g.e., s.231.

¹⁷³Turan, a.g.e., s.295.

niteliklerden uzaklaştırmaktadır. Enflasyon dönemlerinde yukarıda belirtilen benzer nitelikteki varlıkların bilançolarda maliyet değeri ile gösterilmesi, hem işletme hem de işletmeyle ilgilenen gerçek ve tüzel kişiler için yanıltıcı bir durum olmaktadır. Bunun için bu varlıkların bilançolarda enflasyona göre düzeltilerek gösterilmesi daha doğru olmaktadır.¹⁷⁴

Verilen Avanslar: Bir para isteme hakkını temsil etmekten ziyade mal veya hizmet isteme hakkını temsil eden ve normal olarak mal veya hizmet maliyetine dönüşecek olan önceden verilmiş para veya benzeri değerleri oluşturan avans hesabı ¹⁷⁵ özelliğine göre "parasal olmayan varlıklar" arasında ve "parasal varlıklar" arasında gösterilebilir. Verilen avansın bir mal veya hizmetin istenmesine ilişkin olması onun parasal olmayan kalemler arasında gösterilmesine neden olmaktadır. Enflasyon dönemlerinde verilen avanslar mal veya hizmetin elde edildiği tarihteki değerinin enflasyon oranının altında olacağından işletme için bir fayda sağlaması sözkonusudur. Çünkü, daha önce aynı miktarda mal veya hizmet için verilen para ile enflasyon münasebeti ile mal veya hizmetin gerçekleştiği tarihte aynı miktarda mal veya hizmet temin edebilmek sözkonusu olmayabilir. Yani stok maliyeti bilançoda olduğundan düşük gözükcektir. Bu durumda faaliyet sonuçları belirlenirken hem bilançolarda görüntü kârlar meydana gelecek ve hem de bilançonun homojenliği bozulacaktır.

Eğer verilen avanslar ile sabit fiyatla mal veya hizmetin sağlanması gerçekleştirilemeyecekse o zaman bunun parasal kalemler arasında gösterilmesi doğru olacaktır. Çünkü, mal veya hizmetin gerçekleşeceği tarihte işletme tarafından verilen miktar fiyat hareketlerinden etkilenecek değerini o oranda kaybedecektir. Verilen avansın fiyat hareketi karşısında nominal değeri sabit kalırken, satınalma gücü azalacaktır.¹⁷⁶

Peşin Ödenmiş Giderler: Gelecek dönemlerde yararlanılacak hizmetler için bugünden yapılan ödemelerin oluşturduğu giderlerde parasal olmayan varlıklar olarak değerlendirilir. Yalnız burada önemli olan husus, ödemeyi yapanın hizmetin gerçekleşeceği tarihte hizmetin yapılmasını isteme hakkının doğmasıdır. Başka bir ifade ile bugünden yaptığı peşin gider hizmetin gerçekleşeceği tarihte işletmenin ek bir ödeme yapmasına gerek kalmaksızın hizmeti temin edebilmelidir.¹⁷⁷

¹⁷⁴Akdoğan, a.g.e., s.11.

¹⁷⁵Sevilengül, a.g.e. s.329.

¹⁷⁶Akdoğan, a.g.e, s.16.

¹⁷⁷Akdoğan, a.g.e, s.15.

İleride gerçekleşecek bir hizmetin bedelinin bugünden ödenmesi durumunda hizmetin gerçekleştiği dönemdeki cari maliyet fiyatı ile ödemenin yapıldığı tarihteki maliyet fiyatının arasındaki fark kadar işletme için bir görüntü kâr meydana gelecektir. Fakat işletmeler için bu kalemin çok fazla etki etmeyeceği ileri sürülmektedir. Çünkü, genellikle bu kalemin bilanço içerisindeki oransal büyüklüğü diğer kalemlere nazaran önemsiz olabilmektedir.¹⁷⁸

2.2.3.1.1.2. Enflasyonun Parasal Varlıklara Etkileri

Para değerindeki değişimler karşısında nominal değerleri aynı kalan, fakat satınalma güçleri bakımından olumsuz etkilenen varlıklardır.

Parasal varlıklar, nominal değerleri itibariyle işlem gördüklerinden, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerinde azalma görülmektedir.¹⁷⁹ Parasal varlıkları daha fazla olan işletmeler, enflasyon karşısında satınalma gücü kaybı bakımından risk taşımakta, parasal olmayan varlıkları daha fazla olan işletmeler ise satınalma güçlerini koruyabilmektedir.

Örneğin, enflasyonun %70 olduğu bir dönemde bir işletmenin dönembaşı kasa ve banka mevcudunun 500 milyon lira, dönem sonu mevcudunun ise 700 milyon TL. olmasına bakarak, bu durumda işletmenin nakit mevcudunun bir önceki yıla göre %40 arttığını söylemek hatalı olacaktır. Çünkü dönem başındaki 500 milyon liranın dönem sonu fiyatları ile satınalma gücü $(500.000.000 \times 170/100 =) 850.000.000$ -TL.'dir. Böyle olunca, aslında işletmenin nakit mevcudunun satınalma gücü bakımından kendini koruyamadığı ve $(850.000.000 - 700.000.000 =) 150.000.000$ -TL.'lik bir azalış meydana geldiği söylenebilir. Dönem başındaki 500.000.000-TL.'nin %40 artarak 700.000.000-TL. olmadığını paranın zaman değeri formülüyle şu şekilde de gösterebiliriz. Dönem sonundaki 700.000.000-TL. nin dönem başı değerini bulacak olursak bunun 500.000.000-TL. değil de $\{700.000.000 / (1 + 0.70) =\}$ 411.764.000-TL. olduğunu görebiliriz.

Yukarıda verilen örnekten anlaşılacağı üzere, dönem başı ve dönem sonu bilançolarının enflasyona göre düzeltilmesi ve karşılaştırmanın buna göre yapılması analizlerin doğru sonuçlar vermesi için gereklidir.¹⁸⁰

Parasal nitelikte olan bu kalemlerden özellik gösteren bazılarının enflasyon dönemlerinde nasıl etkilendiklerini incelemek daha yararlı olabilecektir.

¹⁷⁸Akinci Erdoğan, a.g.e, s.232.

¹⁷⁹Jan R.Williams, Keith G. Stenga, William W. Holder, Intermediate Accounting, Fifth Edition, New York, Harcourt Brace & Company, 1995 s.1213.

¹⁸⁰ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.592-593).

Kasa ve Bankalar: Hazır değerler olarak anılan bu kalemlerin içerisinde nakit mevcudu, çekler, posta havaleleri, bankadaki mevduatlar bulunmaktadır. Bu kalemler nominal değerle ifade edildiklerinden enflasyon dönemlerinde fiyat hareketlerinden olumsuz yönde etkilenmekte yani değer kaybına uğramaktadırlar.

Senetli ve Senetsiz Alacaklar: Bu kalemler de enflasyondan hazır değerler gibi, olumsuz yönde etkilenmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken husus senetli alacakların enflasyondan vadeler paralelinde etkilenmesidir. Kısa vadeli senetlerde değer kaybı az, uzun vadeli senetlerde ise fazladır.¹⁸¹ Senetsiz alacakların ise, vadeleri kısa ve dönme çabuklukları fazla olduğundan, bunların fiyat hareketlerinden etkilenme derecelerinin az olduğu düşünülebilir.

Ancak, kuramsal olarak doğru olan bu düşünce uygulama açısından farklı sonuçlar verebilir. Çünkü, kredili satış yapan işletmelerde alacaklar sürekli olarak yenileneceğinden, alacakların önemli bir kısmı alıcılar üzerinde beklemektedir. Bu durum, söz konusu alacakların enflasyon nedeni ile değer kaybına uğramalarına neden olacaktır.¹⁸²

Depozito ve Teminatlar: İşletme tarafından üçüncü kişilere karşı bir işin yapılmasının üstlenilmesi, işletmenin gerçekleştirecek bir borcunun ödenmesi veya geri vermek üzere alınan bir değer geri verilmesinin garanti edilmesi amacıyla, bir akdin karşılığı olarak, verilen değerlerin izlendiği hesaptır.¹⁸³ Verilen bu depozito ve teminatlar nominal değerleri üzerinden geri verildiği için enflasyondan diğer alacaklar gibi etkilenir. Özellikle uzun süreler için verilen depozitolar satınalma güçlerini büyük ölçüde yitirirler.

Gelir Tahakkukları: Henüz tahsil edilir durumda olmayan fakat gerçekleşmiş gelirlerin dönem gelirleri arasında gösterilmesinde kullanılan bu kalem, işletmenin bir anlamda alacağını temsil ettiği için parasal değerler arasında yer almaktadır. Söz konusu gelir, tahakkuk ettiği nominal değer üzerinden tahsil edileceği için, tahsil işlemi gerçekleşene kadar fiyat artışları oranında enflasyondan etkilenecektir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Akdoğan, a.g.e, s.17.

¹⁸² Pekiner, a.g.e., s.99.

¹⁸³ Sevilengül, a.g.e. s.251.

¹⁸⁴ Akdoğan, 1a.g.e. s.18.

2.2.3.1.2. Enflasyonun Kaynak Yapısına Etkileri

Enflasyondan parasal yabancı kaynaklar etkilenmektedir. Bütün aktifini özsermayesi ile karşılamış bir işletmenin pasif değerlerinin (özsermayenin) enflasyondan etkilenmesi varlık yapısına bağlıdır.¹⁸⁵

2.2.3.1.2.1. Enflasyonun Parasal Kaynak Unsurlarına Etkileri

Parasal kaynak kalemleri, ulusal para türünden ödenecek nominal değer niteliğindeki yükümlülükler olarak tanımlanabilir. Bu kalemler arasında; çıkarılmış tahviller ve senetler, banka kredileri, borç senetleri, satıcılar, çeşitli alacaklar, ödenecek giderler, gider tahakkukları ve alınan depozito ve teminatlar gibi kalemler yer almaktadır.

Enflasyonist ortamlarda fiyatların yükselmesi ödenecek borçların muhasebede gösterilen tutarlarını değiştirmemektedir. Dolayısıyla işletme borçlarını satınalma gücü düşmüş parayla ödeyeceğinden avantaj olacaktır. Bu şekilde özsermayede gerçek bir artış olmaktadır.¹⁸⁶

Fiyat hareketlerinin olduğu ortamlarda borçlara ödenen faiz; "enflasyon kaybı+ reel faiz" şeklinde belirlenmemişse borç alan kişi ve işletmeler kârlı çıkarken, borç veren kişi ve işletmeler zararlı çıkmaktadırlar.¹⁸⁷

2.2.3.1.2.2. Enflasyonun Parasal Olmayan Kaynak Unsurlarına Etkileri

Parasal olmayan kaynak unsurları arasında özkaynak hesapları, peşin tahsil edilmiş gelirler, yabancı para birimiyle ödenecek borçlar, alınan avanslar vb. bulunmaktadır.

Özkaynak Hesapları: Bilindiği üzere özsermaye kalemi; ödenmiş sermaye, yedekler, fonlar, yeniden değerlendirme artışları, risk karşılıkları, dağıtılmamış kârlar ve net dönem kârından oluşmaktadır. Özkaynak hesaplarının enflasyon dönemlerinde fiyat hareketlerinden ne şekilde etkilendiği aktifte kullanılış biçimine ve aktif kalemlerinin fiyat değişmelerinden ne şekilde etkilendiğine bağlı olarak değişmektedir.

İşletme özkaynağını parasal olmayan aktif kalemlere yatırarak değerlendirme yoluna gitmişse; fiyatlardaki değişmeler parasal olmayan aktif kalemlere de

¹⁸⁵ Akıncı Erdoğan, a.g.e., s.232.

¹⁸⁶ Davidson, Stickney, Weil, a.g.e, s.7.

¹⁸⁷ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.592.

yansıyacağından özkaynaklar bundan zarar görmeyecek hatta parasal olmayan varlıklar özkaynaktan büyükse olumlu yönde etkilenecektir. Tersine bir uygulama olarak işletme öz kaynağını parasal kalemlere bağladığında veya alacak olarak beklettiğinde işletmenin özkaynağı değer kaybına uğrayacaktır.

Peşin Tahsil Edilmiş Gelirler: Gelecek dönemlerde tahakkuk edecek gelirlerin, bu dönemde peşin olarak tahsil edilmesi fiyatlarda meydana gelen değişiklikler karşısında gerçek değerlerini koruyabilirler. Bu özelliğinden dolayı peşin tahsil edilmiş gelirler hesabı parasal olmayan kaynak kalemleri arasında bulunmaktadır.¹⁸⁸

Yabancı Para Birimi İle Ödenecek Borçlar: Yabancı para birimi ile ödenecek borçlar işletme bilançosunun pasifinde ülke parası karşılığı ile kayıtlıdır. Döviz kuru değişmedikçe yabancı para birimi ile ödenecek borçların nominal değerlerinde bir değişim olmaz.

Döviz kurundaki değişim, fiyatlar genel düzeyindeki değişimin büyüklüğüne ve borçlanarak sağlanan fonun parasal olmayan veya parasal değerlerin elde edilmesinde kullanılmış olmasına bağlı olarak yabancı para birimi ile ödenecek borçları farklı şekillerde etkileyecektir.

1-Döviz kurundaki değişim ile fiyat düzeyindeki değişim aynı oranda ise ve borçlanmak suretiyle sağlanan fon parasal olmayan değerlere (örneğin stoklara) yatırılmış ise döviz kuru nedeni ile uğranılan zarar, parasal olmayan aktifteki nominal değer artışı ile karşılanacağından işletme gerçek bir zarara uğramayacaktır. Oysa geleneksel muhasebede parasal olmayan aktiflerdeki değer artışı dikkate alınmadığından, bu kur farkı zarar olarak gösterilmekte ve dolayısıyla gerçeklerden uzaklaşmış olmaktadır. Diğer taraftan aynı şartlar altında borçlanarak sağlanan fonun parasal aktif değerlere yatırılması halinde işletmenin uğrayacağı zararların geleneksel muhasebede gözüken zarardan daha fazla olacağı açıktır.

2-Döviz kuru fiyatlar genel seviyesinden daha fazla artarsa, işletmenin borcunun ülke parası ile değerindeki artış, yani işletmenin zararı borçlanılan tutarın parasal olmayan aktiflere yatırılması nedeniyle doğan kıymet artışı ile kısmen karşılanır. Geriye kalan işletmenin uğradığı gerçek zarardır.

3-Döviz kurundaki artış fiyatlar genel seviyesindeki artıştan daha az olursa, borçlanılan tutarla satın alınmış bulunan parasal olmayan bir aktifte, borçlanmadaki zarardan daha fazla miktarda bir değer artışı olacağından, işletme reel olarak karlı

¹⁸⁸ Akdoğan, a.g.ö., s.19.

olacaktır. Ancak geleneksel muhasebede bu değer artışı kayda alınmadığından faaliyet sonuçlarına borçta uğranılan zahiri zarar kaydedilecektir.¹⁸⁹

Alınan Avanslar: Alınan avanslar hesabı, avansla ilgili yapılan anlaşmanın özelliğine göre parasal pasif kalemler veya parasal olmayan pasif kalemler arasında yer alabilmektedir.

Eğer alınan avansla bir hizmetin meydana gelmesi veya bir malın teslimi taahhüt edilmiş ve geçen zaman süresi zarfında fiyatlarda meydana gelecek artışların alıcıyı ilgilendirmeyeceği belirtilmiş ise, alınan avansların parasal olmayan pasif kalemler arasında bulunması gerekecektir. Aksi halde fiyatlarda meydana gelebilecek değişiklikler alıcıya yansiyacaksa yani, alıcı tarafından karşılanacağı belirtilmiş ise, o zaman alınan avansların parasal pasif kalemler arasında bulunması gerekmektedir. Alınan avansların parasal olmayan pasif karakteri taşıması durumunda, fiyatların yükseldiği dönemlerde, yapılması veya teslimi taahhüt edilen mal veya hizmet maliyetlerinde artış olacağından bir zarar ortaya çıkacaktır. Ancak bu zararın gerçek tutarı, alınan avansın aktifte kullanılış biçimine ve aktifteki değerlerin fiyatlarında oluşacak değişimin büyüklüğüne bağlı olacaktır.¹⁹⁰

Bilanço hesaplarının parasal ve parasal olmayan olarak ayrımı Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki hesaplara göre aşağıdaki gibidir.¹⁹¹

TABLO 2.3: PARASAL VE PARASAL OLMAYAN KALEMLERİN LİSTESİ

PARASAL OLMAYAN AKTİF KALEMLER

<u>HESAP KODU</u>	<u>HESAP ADI</u>
10,12,13,22,23 vs.	YABANCI PARA CİNSİNDEN OLAN HESAPLAR
	-Yabancı para kasası
	-Döviz tevdiat hesapları
	-Yabancı paralı çekler
	-Yabancı para cinsinden alacaklar vs.
110	-HİSSE SENETLERİ
119/..	HİSSE SENETLERİ DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
150-158	STOKLAR
159	VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI
	(Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
170-178	YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ
179	TAŞARONLARA VERİLEN AVANSLAR
	(Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)

¹⁸⁹ Gücenme, a.g.e., s.53-54.

¹⁹⁰ Akdoğan, a.g.e., s.20-21.

¹⁹¹ Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDES), Türkiye Muhasebe Standartları 1997 "Türkiye Muhasebe Standardı II- Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" Ankara, TMUDES Yayını No: 32, s.33-35.

180	GELECEK AYLARA AİT GİDERLER
195	İŞ AVANSLARI (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
197	SAYIM VE TESELLÜM NOKSANLARI (Stok ve maddi duran varlık kalemleri ile ilgili olmak kaydıyla)
24	MALİ DURAN VARLIKLAR (Bağlı menkul kıymetlerdeki tahviller hariç)
250-258	MADDİ DURAN VARLIKLAR
259	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
260-268	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
269	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
270-278	ÖZEL TÜKENMEYE TABİ VARLIKLAR
279	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
280	GELECEK YILLARA AİT GİDERLER
293	GELECEK YILLAR İHTİYACI STOKLAR
294	ELDEN ÇIKARILACAK STOKLAR VE MADDİ DURAN VARLIKLAR
298	STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
299	BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR

PARASAL OLMAYAN PASİF KALEMLER

3 ve 4. Grup	YABANCI PARA CİNSİNDEN OLAN HESAPLAR
34	ALINAN AVANSLAR (Fiyat Artışları Alıcıya Yansıtılmadığı Sürece)
35	YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM HAKEDİŞLERİ
380	GELECEK AYLARA AİT GELİRLER
480	GELECEK YILLARA AİT GELİRLER
5	ÖZ KAYNAKLAR

PARASAL AKTİF KALEMLER

10	HAZIR DEĞERLER (TL. Hesapları)
111	ÖZEL KESİM, TAHVİL, SENET VE BONOLAR
112	KAMU KESİMİ, TAHVİL, SENET VE BONOLARI
118	DİĞER MENKUL KIYMETLER
119	MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
12	TİCARİ ALACAKLAR
13	DİĞER ALACAKLAR
159	VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
181	GELİR TAHAKKUKLARI
19	DİĞER DÖNEN VARLIKLAR (Parasal Olmayanlar Hariç)
195	İŞ AVANSLARI (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)
197	SAYIM VE TESELLÜM NOKSANLIKLARI (Parasal Olmayanlar Hariç)
22	TİCARİ ALACAKLAR
23	DİĞER ALACAKLAR
240	BAĞLI MENKUL KIYMETLER İÇERİSİNDE YER ALAN TAHVİLLER VE BONOLAR
241	BAĞLI MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (Tahvil ve bonolara ait olanlar)
259-269-279	VERİLEN AVANSLAR HESAPLARI (Fiyat Artışları İşletmeye Yansıtılmadığı Sürece)

281	GELİR TAHAKKUKLARI
291	GELECEK YILLARDA İNDİRİLECEK KDV VERGİSİ
292	DİĞER KDV VERGİSİ
295	PEŞİN ÖDENEN VERGİLER VE FONLAR
297	DİĞER ÇEŞİTLİ DURAN VARLIKLAR

PARASAL PASİF KALEMLER

30	MALİ BORÇLAR
32	TİCARİ BORÇLAR
33	DİĞER BORÇLAR
34	ALINAN AVANSLAR (Fiyat artışlarının alıcıya yansıtılması durumunda)
36-	ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
37	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
381	GİDER TAHAKKUKLARI
39	DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
397	SAYIM VE TESELLÜM FAZLALARI (Stok Hisse senedi ve maddi duran varlıklar gibi parasal olmayan kalemler hariç)
40	MALİ BORÇLAR
42	TİCARİ BORÇLAR
43	DİĞER BORÇLAR
44	ALINAN AVANSLAR (Fiyat artışlarının alıcıya yansıtılması durumunda)
47	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
481	GİDER TAHAKKUKLARI
49	DİĞER UZUN VADELİ KAYNAKLAR

2.2.3.2.Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerindeki Etkileri

Gelir tablosu, belirli bir faaliyet dönemi içinde ortaya çıkan hasılat ve masrafları toplayarak işletmenin faaliyet sonucunu kâr veya zarar şeklinde gösteren bir tablodur.¹⁹²

Gelir tablosu, işletmenin belirli bir dönemdeki satışlarını, gelirlerini, bu gelirlerin elde edilmesinde katlanılan maliyetleri gösterdiğinden bu tablolar düzenlenirken gerçek değerleri ile düzenlenmesi yani enflasyondan arındırılması gerekmektedir. Çünkü, fiyat hareketlerinin olduğu dönemlerde, tarihi verilere göre düzenlenen gelir tabloları, tablodan beklenen görevi yerine getirmemektedir.¹⁹³

Enflasyonun gelir tablosu kalemleri üzerindeki etkileri düzeltilmediği sürece gelir tablosu gerçek faaliyet kârını değil, enflasyonun yarattığı görüntü kârları da içerir.¹⁹⁴

Enflasyonun gelir tablosundaki etkilerini gelir ve gider unsurları üzerindeki etkileri olmak üzere iki grupta inceleyeceğiz.

¹⁹² Pekiner, a.g.e., s.43.

¹⁹³ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.597.

¹⁹⁴ Pekiner , a.g.e, s.101.

2.2.3.2.1. Enflasyonun Gelir Unsurlarına Etkileri

İşletmelerde ana faaliyet gelirleri mal ve hizmetlerin satışlarından oluşmaktadır. Paranın satınalma gücündeki değişimleri gözönünde bulundurmadan düzenlenen tablolardaki satış gelirleri, fiyatlar genel seviyesinin yükseliş gösterdiği dönemlerde, mal ve hizmetlerin birim satış fiyatlarındaki artışa paralel bir artış göstermektedir.¹⁹⁵

Satış gelirlerindeki artışın reel olup olmadığı, satılan malın miktarına ve paranın satınalma gücündeki değişimlere bağlı olmaktadır. Geleneksel muhasebe, bu değişimin fiktif ve reel kısımlarını ortaya çıkartamadığı için bütün değişimlerin reel olduğu kabul edilmektedir.¹⁹⁶

Oysa satış gelirlerinde bir artışın olup olmadığının ve bu artışın paranın satınalma gücündeki kayıpları karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde satışlarda gerçek bir artışın olup olmadığı tespit edilmiş olur. Enflasyonun etkisi açısından, gelir tablosunda gelir kalemleri arasında yer alan önemli bir unsur, maddi duran varlıkların satışlarından elde edilen gelirlerdir. Geleneksel muhasebede duran varlıklar, maliyet değerleri üzerinden işlem görmekte ve yıllık amortisman tutarları da bu değerler üzerinden hesaplanmaktadır. Bu nedenle, maddi duran varlıkların satışı yapıldığında kar; satış fiyatı ile net muhasebe değeri arasındaki fark olarak kabul edilmektedir. Çünkü, sözkonusu duran varlığın ve birikmiş amortismanlarının reel değerini göz önünde bulundurmadan yapılan hesaplamalar, fiktif bir satış kârını ortaya çıkaracaktır. Bu konu aşağıda bir örnekle açıklanmıştır.

Maliyet değeri 5 milyarTL., amortisman oranı %10 olan bir makinanın 3 milyarTL.' na satılmış olduğunu varsayalım. Geleneksel muhasebe görüşü ile burada duran varlık satış karı olarak[(3milyar-(5 milyar-2,5 milyar)] 500 milyon TL. gözükecek, bu şekilde muhasebeleştirilecek ve finansal tablolara da öyle yansıtacaktır.

Satılan bu makinanın, enflasyon nedeni ile yenileme değerinin iki katına çıktığını kabul edecek olursak o zaman ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Makinanın reel değeri	= (5 milyar x 2) = 10 milyar
Birikmiş amortismanların reel değeri	= (2.5 milyar x 2) = <u>5 milyar</u>
Net değer	5 milyar TL.
Makinanın satış değeri	<u>3 milyar TL.</u>
Maddi duran varlık satış zararı	(2milyar TL.)

¹⁹⁵ Çetiner, a.g.e., s.199.

¹⁹⁶ Akıncı, Erdoğan,a.g.e, s.234.

Yukarıdaki tabloda açıkca görüldüğü gibi işlemler geleneksel muhasebe ile yapıldığında görünen 500 milyon TL.'lik kârın, enflasyon dikkate alınarak muhasebeleştirildiğinde 2 milyar TL.'lik bir zarar sözkonusu olduğu ortaya çıkabilmektedir.¹⁹⁷

2.2.3.2.2. Enflasyonun Gider Unsurlarına Etkileri

Fiyat hareketlerindeki dalgalanmalar, gelir kalemlerinde olduğu gibi gider kalemlerinde de etkili olmaktadır. Geleneksel muhasebede görülen bazı gider kalemleri, enflasyonun yaşandığı dönemlerde gerçekte olduğundan daha az olarak gelir tablosuna yansımaktadır. Dolayısıyla dönem sonlarında bu kalemler olduğundan daha az gözükmekte ve fiktif kârlar meydana gelmektedir.¹⁹⁸

Gelir tablosunda enflasyondan etkilenen en önemli kalem satılan malın maliyetidir. Bilindiği üzere satılan malın maliyeti, dönem başı stoklarının alışlarla toplanmasından dönem sonu stokunun çıkarılmasıyla bulunan rakamdır. Fiyatlar genel seviyesinin artış gösterdiği dönemlerde, satılan malın maliyeti kalemi gerçeği göstermemektedir.

Stoklar maliyet değerleri ile gösterildiğinden, fiyatlardaki artışlar gözönünde bulundurulmamakta ve satılan malın maliyeti olduğundan daha az gözükmektedir. Bu da satış kârının gerçekte olduğundan fazla hesap edilmesine neden olmaktadır.

Üretim işletmelerinde, satılan malın maliyeti kaleminin saptanabilmesi için, direkt ilk madde ve malzeme giderlerinin, direkt işçilik giderlerinin, genel üretim giderlerinin, dönem başı-dönem sonu yarı mamül stok kalemlerinin ve dönem başı-dönem sonu mamül stoklarının bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle üretim işletmelerinde, satılan malın maliyeti kaleminin enflasyondan etkilenme derecesi, bu kalemlerin fiyatlarında oluşan değişimlere bağlıdır.

Görüntü kârlara neden olan bir başka etmen de amortisman giderleridir. Geleneksel muhasebede amortisman giderleri, maddi duran varlığın maliyet değeri üzerinden ayrıldığında yetersiz kalmaktadır. Gerçek kâra ulaşabilmek için, ayrılan amortisman giderlerinin maddi duran varlığın yenileme değeri üzerinden hesaplanması gerekmektedir.

Araştırma-geliştirme giderleri, pazarlama-satış ve dağıtım giderleri, genel yönetim giderlerinden oluşan faaliyet giderleri ile diğer dönem giderleri fiyat hareketlerini yakından izledikleri için sonuç hesaplarında pek etkili olmazlar.

¹⁹⁷ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.598.

¹⁹⁸ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.599.

İşletmenin esas faaliyet konusu dışındaki gider ve zararlar, enflasyondan değişik biçimde etkilenmekte dolayısıyla, görüntü kârlara neden olmaktadır. Örneğin duran varlık satış zararları, geleneksel muhasebe ilkelerine göre hesaplandığından olması gerekenden daha az olmaktadır. Diğer taraftan faiz giderleri değişmez oranlar üzerinden ödendiğinden, enflasyon dönemlerinde işletme kârlı olabilmektedir.¹⁹⁹

2.2.4.Enflasyonun İşletme Sonuçlarına Etkisi

Enflasyon işletmelerin sadece finansal tablolarını değil, faaliyet sonuçlarında önemli ölçüde etkilemektedir. Enflasyonun faaliyet sonuçlarına olan etkileri üç grupta toplanabilir.

1-Faaliyet sonuçlarının doğru olarak gösterilememesi:

Bir işletmenin durumunu değerleyebilmek için elde edilen ve finansal tablolarda gösterilen sonuçların doğru ve güvenilir olması gerekir. Enflasyon dönemlerinde maliyet ve hasılatı oluşturan kalemler, farklı para birimleri ile ifade edildiklerinden elde edilen sonucun gerçek kâr veya zarar olarak kabul edilmesine imkan yoktur.

Enflasyonun hızlı olduğu dönemlerde faaliyet kârları olduğundan fazla gözükmektedir. Bu durum aşağıdaki sonuçları doğurmaktadır:

- Firmanın faaliyetleri hakkında yanlış izlenimler edinilmesine,
- İşletmelerin aşırı vergilendirilmesine,
- Ücret artışlarının prodüktivite artışlarının üstünde olmasına,
- Yanlış üretim, satış, fiyat ve prim politikalarının izlenmesine,
- Aşırı vergilendirme, kâr dağıtımı ve ücret artışı nedeniyle işletmenin likidite sıkıntısı çekmesine,
- İşletmenin üretim kapasitesinin korunamamasına,
- İşletme kârları gerçek durumu yansıtmadığından yanlış yatırım kararların alınmasına,
- Nominal kârların aldatıcı etkisine kapılarak, maliyet, üretim, yatırımların idame ve yenilenmesinde kontrolün gevşemesine ve dolayısıyla verimliliğin azalmasına yol açmaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁹ Akdoğan, a.g.e.,s.25-28.

²⁰⁰ Nuri Uman, "Enflasyon Ortamında İşletmeler ve İzlenecek Finansman Politikaları" Endüstriyel İlişkiler, İstanbul, Erkmen Matbaası, 1979,s.112-113.

2-İşletmelerin sermayelerini korumaya olanak vermemesi:

Enflasyonun muhasebe üzerindeki en önemli etkisi işletmelerin sermayelerini korumaya olanak vermemesidir. Klasik muhasebe, sermayenin nominal değerini korumakta fakat paranın değerini kaybetmesi nedeni ile, işletme reel olarak sermayesini koruyamamaktadır. Bu durumun doğmasına sebep, klasik muhasebenin enflasyonu dikkate almadan maliyete giren giderleri tarihi maliyetler üzerinden hesaplaması, sermayeyi cari para ile ifade etmemesi, enflasyon kazanç ve kayıplarını dikkate almaması, kısaca dönem sonuçları içinde reel ve nominal kârların karışık bir halde bulunmasıdır.²⁰¹

3-Dönemler ve benzer işletmeler arasında karşılaştırma yapma olanaklarının ortadan kalkması:

İşletmeler gerek kendi gelişme trendlerini ortaya koymak, gerekse diğer işletmelere göre başarı durumlarını saptamak için, finansal tablolarını analiz etmekte ve elde ettikleri sonuçları geçmiş dönemlerle ya da benzer işletmelerle karşılaştırmaktadırlar. Enflasyon nedeni ile finansal tablolar homojenliklerini yitirdiklerinden farklı para birimi ile ifade edilmiş değerlerin analizinden de anlamlı sonuçlar elde edilememektedir. Ancak finansal tablolar aynı para birimi ile ifade edildiği takdirde bu karşılaştırmalar yapılabilir.²⁰²

²⁰¹ Mosich,a.g.e., s.1288.

²⁰² Limmack, a.g.e, s.336.

III. BÖLÜM

3. ENFLASYONİST ORTAMDA TARİHİ MALİYETLERE DAYALI MUHASEBENİN YETERSİZLİĞİNİN GİDERİLMESİ AÇISINDAN GENEL FİYAT DÜZEYİ MUHASEBESİ

3.1.Tarihi Maliyetlere Dayalı Muhasebenin (Geleneksel Muhasebe -Klasik Muhasebe) Enflasyonist Ortamlarda Yetersizliği

Fiyatların istikrarlı olduğu dönemlerde, tarihi maliyetlere dayalı muhasebe finansal bilgilerin ışığında beklentiyi karşılayabilecek yeterliliktedir. Fiyat sabitliği, maliyetleri aşındırmadığı için kayıtlar finansal bilgileri doğrular.²⁰³ Amortisman ve stok değerlerinin tespitinde, tarihi muhasebe kayıtlarının belgelere dayalı niteliği ile, enterpolasyon ihtiyacına gerek bırakmadığı için gerçekçi ve doğru sonuca götürür.

Fiyat hareketlerindeki cüzi değişimler, genel fiyat yapısını zorlamadığı takdirde; muhasebe ve muhasebenin işletme planlaması ve denetiminde de farklı problemlere yol açmaz.

Ancak, fiyatların değiştiği bir ekonomi ortamında geleneksel muhasebenin, ürettiği ve sunduğu bilgilerin yararlılığı azalır. Bunun sebebi, geleneksel muhasebenin finansal bilgilerin üretilmesinde kullanılan ölçü birimi itibariyle yetersiz olmasıdır. Nitekim finansal bilgilerin ve raporların hedefini gerçekleştirecek şartlardan biri, finansal bilgilerin yıllara göre eş değer para birimleriyle belirlenmesidir. Ancak geleneksel muhasebe prensipleri, paranın nominal değerini ölçü birimi olarak finansal bilginin hedefini yanıltır.²⁰⁴

Tarihi maliyetlere dayalı muhasebede, değer ölçüsü olarak kullanılan para biriminde değişimler olmadığı, başka bir deyişle paranın satınalma gücünün aynı kaldığı varsayılmaktadır. Oysa günümüzde fiyat hareketleri nedeniyle iki ayrı döneme ait para birimlerinin aynı olmadığı görülmektedir.²⁰⁵ Bu durumda paranın gerçek değerinde meydana gelen değişimleri dikkate almadan, parasal işlemlerin muhasebeye

²⁰³ Welsch, Zlakovich, a.g.e., s.1310.

²⁰⁴ Ahmet Yüksel, Enflasyon Muhasebesi (Fiyat Artışlarının Finansal Tablolara Yansıtan Muhasebe Modelleri), İstanbul Üçdal Neşriyat, 1985, s.22-23.

²⁰⁵ Aziz A. Akgül, "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi" ODTÜ Gelişme Dergisi, 9(2), 1982, s.187.

"lira hep aynı liradır" varsayımı ile yansıtılması, gerçeği bile bile değiştirmekten başka birşey değildir.²⁰⁶

Tarihi maliyetlere dayalı muhasebe ilkelerinden maliyet esası ilkesine göre, varlıklar elde edildikleri andaki maliyetleri ile muhasebe kayıtlarına geçirilmelidir. Bu ilkeye göre "değer=maliyet" sayılmaktadır. Fiyatların sürekli artış gösterdiği dönemlerde, varlıkların hala elde edildikleri tarihteki maliyetlerle finansal tablolarda yer alması, işletmenin gerçek durumunun tablolara yansıtılmaması sonucunu doğurur.²⁰⁷ Gerçekten fiyatların yükselmesi halinde, bu fiyat değişikliğinin finansal tablolara etkileri dikkate alınmazsa; görüntü (fiktif) kârların dağıtımına, dönen varlıkların tükenmesine, işletmenin üretim gücünün giderek artan bir biçimde azalmasına ve bunların doğal bir sonucu olarak da erken tasfiyeye yol açmış olacaktır.²⁰⁸

Tarihi maliyetlere dayalı muhasebede finansal tablolar, fiyat değişiklikleri dikkate alınmadığından değişik alım güçleri olan para miktarları ile değerlendirilmiş kalemleri içerirler ve bu kalemlerin toplanıp çıkarılmalarından oluştukları için kendi içlerinde çarpıtılmış durumdadırlar. Bunun yanında, muhasebede net kâra belli bir dönem itibarıyla oluşan gelir ve gider kalemlerinin matematiksel toplamı ile ulaşılır. Enflasyon dikkate alınmadığı zaman değişik satınalma gücündeki bu verilerin toplanması, matematikteki temel aksiyonlardan "benzerlerin toplamı, benzeri verir" aksiyomuna da ters düşmektedir. Enflasyonist ortamda bu, yaygın olarak kullanılan bir ifade ile "elma ve armutların toplanması" anlamına gelmektedir. Çünkü aynı mal veya hizmeti üretmek için farklı dönemlerde harcanan paranın değeri aynı değildir.²⁰⁹ Örneğin, Ocak ayında 10 milyon TL. ye satın alınan bir malın Mart ayında 18 milyon TL.ye satıldığını varsayarsak, brüt kâr 8 milyon TL. olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa enflasyonist ortamda dün harcanan 10 milyon TL.nin bugünkü (satış anında) değeri farklı olacağından gerçek kâr görüldüğünden daha düşüktür ve ortaya çıkan matematiksel sonuç aldatıcıdır. Bunun yanında satışla ilgili tahsilatın ileriki bir dönemde yapılacağı varsayılırsa, alacağı elde tutmaktan oluşan parasal zarar, kârın daha da erimesine neden olacaktır.²¹⁰

Tarihi maliyetlere dayalı muhasebe prensiplerine göre hazırlanmış finansal tabloların yetersizliğinin yarattığı sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

²⁰⁶ Uman, Yeniden Değerleme, s.3.

²⁰⁷ Gücenme, a.g.e., s.49.

²⁰⁸ Akdoğan, a.g.e., s.2.

²⁰⁹ Welsch, Zlatkovich, a.g.e., s.1309.

²¹⁰ Mosich, a.g.e., s.1288.

-Aktifler değerlerinden daha az gösterilmektedir. Bunun sonucu olarak özkaynaklarda az gösterilmektedir. Bundan başka, ödenmiş sermayenin değeri genelde daha da az gösterildiği için, aslında dağıtılmamış kâr diye birşey çoğunlukla sözkonusu olmamaktadır.

-Gelir tablosunda daha yakın zamanlarda elde edilmiş gelirlerden, şimdiki para birimi ile ifade edildiklerinde değerleri artacak olan tarihi maliyetler düşülmektedir. Böyle bir uygulama sonucunda kâr fazla gösterilmiş olmaktadır.

-Parasal kâr ve zararlar tamamıyla gözardı edilmiş olurlar. Eğer işletmenin net parasal zararı varsa (parasal aktiflerin parasal pasiflerden fazla olması durumunda) bunun gözardı edilmesi net kârın daha fazla gösterilmesine neden olur. Diğer taraftan, eğer işletmenin parasal kârı varsa (parasal pasiflerin parasal aktiflerden fazla olması durumunda) bu kârın gözönüne alınmaması düzeltmeye tabi tutulmamış tarihi maliyetlerin yol açtığı hatanın giderilmesini sağlayabilir.

-Dağıtılan kâr fiktiftir, aslında dağıtılan gerçek sermayedir.

-Var olmayan kâr üzerinden vergi ödenmektedir, ya da tam tersi vergilendirilmesi gereken gerçek kâr vergilendirilmemektedir. Bunun sonucu olarak adaletsiz bir vergilendirme sözkonusu olmaktadır.

-Fiyatları kontrol etmek için gerekli olan güncelleştirilmiş maliyetler elde edilemez ve fiyatları kontrol eden kişi tarihi maliyetlere dayalı muhasebeyi baz aldığı sürece var olmayan kâr oluşmaya devam edecektir.

-Dış kaynaklardan finansman elde etmek için, hazırlanan finansal tablolarda yansıtılan finansal durum ve kârlılık tamamıyla yanlış bir görüş sunar. Bu durum şirketin kredibilitesi sözkonusu olduğunda hatalı bir karar verilmesine neden olabilir.

-Yatırım kararlarına yön vermek için kullanılan ana kaynaklardan biri olan finansal tablolar mevcut ve muhtemel yatırımcılar için güvenilir olmaktan çıkarlar.

-Tarihi maliyetlere muhasebe performans ölçümünde kullanılamaz ve şirket içindeki verimsizliğe suç ortağı olur.

-Fiktif kâr üzerinden temettü ve vergi ödeme, bu fiktif kâr tarafından ortaya çıkarılan pembe tablo yüzünden enflasyonun özü olan devamlı maliyet artışına karşın, fiyatların olması gereken düzeye yükseltilememesi gibi nedenler likiditenin bozulması ve özsermayenin erimesine neden olur. Eski problemler devam ettikçe ve yeni hatta düzeltilmeleri zor olan daha ciddi problemlere yol açtıkça bir kısır döngü oluşur.²¹¹

²¹¹ Fuat Öksüz, "TMS-2 Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Uygulamasında Alınması Gereken Önlemlerle İlgili Öneriler" "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal

Özetle, fiyat hareketlerinin muhasebeye yansıtılmamasının yarattığı olumsuz sonuçlar aşağıdaki şekilde belirtilebilir:

a) Bir işletmenin veya değişik iki işletmenin finansal tablolarında yer alan tutarlar farklı satınalma gücüne sahip olan paralarla belirtildikleri için birbirleriyle kıyaslanmaları mümkün değildir.

b) Geleneksel muhasebe prensipleri uyarınca düzenlenen finansal tablolar, maliyet esasına dayandırıldıklarından paranın değerindeki değişimleri yansıtmamaktadırlar.²¹²

3.2. Alternatif Muhasebe Modellerine Bakış

Tarihi maliyetlere dayalı muhasebedeki paranın nominal değeri ile cari değerinin aynı olduğu şeklindeki kabul fiyat değişimlerinin yaşandığı dönemlerde geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü enflasyon ortamında fiyatlar genel olarak yükselmekte ve ölçü birimi olarak paranın nominal değeri aynı kaldığı halde, satınalma gücü azalmaktadır. Diğer yandan, enflasyon ortamında fiyatlar genel seviyesi yanında belirli mal ve hizmetlerin fiyatlarında, tüketici zevklerinin değişmesi, teknolojik değişiklikler, spekülasyon, arz ve talepteki doğal ya da yapay değişimler gibi nedenlerden ötürü o mala özgün değişimler meydana gelebilmektedir.²¹³

Bu nedenle geliştirilen ve uygulanan modellerden bir kısmı fiyatlar genel seviyesi ile ilgili iken, bir kısmı özel fiyatlar seviyesinden hareket ederek muhasebeye yeni değer kavramları kazandırmaya çalışmaktadırlar. Diğer bazı modeller hem fiyatlar genel seviyesini hem de özel fiyatlar veya değer değişimlerini birlikte ele almaktadırlar.²¹⁴

Bu genel yaklaşım çerçevesinde tarihi maliyet sistemine alternatif olabilecek modellerden birisi fiyatlar genel seviyesi muhasebesidir. Bu yöntemde paranın satın alma gücünün tüm varlıklar için aynı oranda değiştiği varsayımından hareket edilerek indeksler yoluyla farklı para birimi ile ifade edilmiş değerler aynı birimle ifade edilmeye çalışılır.²¹⁵

Raporlama ve Uygulama Önerileri" Adlı Türkiye MUhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996, s.62-65.

²¹² Limmack, a.g.e, s.336.

²¹³ Uman, Yeniden Değerleme, s.13.

²¹⁴ Yüksel, a.g.e., s.25.

²¹⁵ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1212.

Bu değişikliğin dışında klasik muhasebenin diğer tüm ilkeleri korunmaktadır. Bu şekilde de enflasyonun etkilerinin muhaseye yansıtılması gerçekleştirilmiş olur. Bu yöntemle özel fiyat hareketleri klasik muhasebede dikkate alındığı ölçüde hesaba katılır. Başka bir deyişle, özel fiyatlar indeksle düzeltilmiş maliyet değerlerinden yüksek olduğu takdirde, genel fiyat düzeyi muhasebesinde dikkate alınmazlar.²¹⁶

Bir diğer model olarak karşımıza ikame maliyeti muhasebesi modeli çıkmaktadır. Bu modeli savunanlar, özel fiyat hareketlerinin işletmeler üzerinde önemli etkileri bulunduğunu ve genel fiyat seviyesi muhasebesinin bu tip fiyat hareketlerini dikkate almadığı için ikame maliyetinin muhasebeye esas teşkil etmesinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu metod sayesinde muhasebede yenileme maliyeti esas alındığından firmanın üretim gücünün korunduğu savunulmuştur. Yine firmanın ancak varlıklarını ikame edebilecek seviyenin ötesinde gelir sağladığı takdirde kr ettiği ne sürülmektedir.²¹⁷

Bazı yazarlar ise, genel ve özel fiyat hareketlerinin tümünün muhasebeye yansıtılması gerektiğini, bunun için genel fiyat seviyesi ile ikame maliyetinin kombine edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yeni model tarihi maliyetlere dayalı muhasebeden hem kullandığı ölçü birimi hem de değerleme esası bakımından ayrılmakta, ölçü birimi olarak paranın satınalma gücünü, değerleme esası olarak ise ikame maliyeti yöntemini benimsemektir. Bu modelin savunucuları, enflasyonun tüm etkilerinin ancak bu şekilde tamamıyla ortadan kaldırılabileceğini ileri sürmektedirler.²¹⁸

Finansal tabloların enflasyonun etkisinden kurtarılmasında kullanılmasının faydalı olacağı belirtilen yöntemlerden bir tanesi de cari maliyetlere dayalı muhasebesidir. Tarihi değerleri terk ederek cari değerleri esas alan cari maliyetlere dayalı muhasebe yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Cari değer muhasebesi modelinde hesaplar paranın nominal değerine göre değil, cari değerlere göre yapılmaktadır. Burada varlıkların cari değerleri önem taşımakta, değerlemede de cari değerler esas alınmaktadır.²¹⁹

²¹⁶ Alan D. Stickler, Christina S.R. Hutchin, General Price-Level Accounting, Canada, Price Water House & Co. 1975, s.1-2.

²¹⁷ Uman, Enflasyon Muhasebesi, s.33.

²¹⁸ McMullen, a.g.e., s.509.

²¹⁹ Williams, Stenga Holder, a.g.e., s.1223.

3.3.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi

Genel fiyat düzeyi muhasebesi, genel fiyat değişimlerinin finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkileri gidermek ve fiyat hareketlerinin işletmenin ekonomik durumunda yarattığı değişmeyi belirlemek amacıyla finansal raporların genel fiyat indeksleri ile düzeltilmesini öngören bir yöntemdir.²²⁰

3.3.1.Yöntemin Özelliği

Genel fiyat düzeyi muhasebesinin uygulanması, tarihi maliyetlere dayalı muhasebenin terk edilmesi anlamına gelmemektedir. Genel fiyat düzeyi muhasebesi tarihi maliyetlere dayalı muhasebe ilkeleri üzerine geliştirilen ve genel fiyat seviyesindeki değişiklikleri muhasebe bilgilerine yansıtan bir uygulamadır. Bu iki sistem arasındaki fark ölçü biriminden kaynaklanmaktadır. Tarihi maliyetlere dayalı muhasebede ölçü birimi olarak paranın nominal değeri kullanılırken, genel fiyat düzeyi muhasebesinde ölçü birimi olarak paranın satınalma gücü kullanılmaktadır.²²¹

Genel fiyat düzeyi muhasebesinin temel amacı, farklı dönemlerdeki liranı, dönem sonundaki liranın satınalma gücüne indirgemek amacıyla tüm rakamların karşılaştırılabilirliğini sağlayacak bir biçimde sunulmasına olanak vermektir.²²²

Genel fiyat düzeyi muhasebesinde kâr; tüm kalemlerin aynı satınalma gücü birimine göre belirlenmesinden sonra, gelirler ve maliyetlerin karşılaştırılması sonucu hesaplanmaktadır. Para değerindeki değişimler, genel fiyat seviyesindeki değişimlere göre tesbit edilmektedir. Söz konusu değişikliklerin yapılması için, tarihsel lira ile bugünkü liranın satınalma gücü arasındaki değişim oranını gösteren indeks sayılarının yardımı gerekmektedir. Hesaplamalar bu indekslerden yararlanılarak yapılmaktadır.²²³

3.3.2. İndekslerin Seçilmesi

Genel fiyat düzeyi muhasebesinin uygulamaya konulabilmesi için, tarihi tabloların düzeltilmesinde kullanılacak olan indekslerin seçilmesi gerekmektedir. Paranın satınalma gücündeki değişikliklerin yansıtılması açısından hangi indeksin seçilmesi gerektiği bu yöntemin en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Para

²²⁰ Gücenme, a.g.e, s.61.

²²¹ Partrick R.A. Kirkman, Accounting Under Inflationary Conditions, London, George Allen & Unma Ltd., 1974, s.148.

²²² Jerry J. Weygandt, Donald E. Kieso, Intermediate Accounting Sixth Edition, New York, Johny Wiley & Sons, Inc., 1989, s.1288.

²²³ Akdoğan, a.g.e., s.90.

değerindeki düşüşleri en iyi biçimde yansıtacak indeksler fiyat indeksleridir. Fiyat indeksleri arasında; toptan eşya fiyatları indeksi, perakende eşya fiyatları indeksi, geçinme indeksi ve ithal malları indeksi bulunmaktadır. Yine paranın değerindeki düşüşlerin ölçülmesinde, milli gelir deflatöründen de yararlanılabilmektedir.²²⁴

Bunlardan toptan eşya fiyatları indeksi, toptancı piyasasında satılan belli başlı malların fiyatlarının ortalamasını göstermektedir. Tüketici fiyatları indeksi ise, ücret ve maaşla geçimini sağlayan kimselerin kullandığı malların fiyatlarının ortalamasını yansıtmaktadır.

Diğer taraftan milli gelir deflatörü, ülkenin üretilen bütün mal ve hizmetlerinin fiyatlarını içeren karma bir indekstir. Bu indeks paranın satın alma gücündeki değişimleri en iyi yansıtan indeks olarak kabul edilmektedir. Fakat bu indeksin geç yayınlanması ve çoğu hallerde aylık ve üç aylık değişimleri gösteren serilerin yokluğu nedeniyle genellikle diğer iki indeksten biri tercih edilmektedir.

Ülkemizde "temel indeks" olarak genellikle toptan ve perakende (tüketici) fiyatları indeksi kullanılmaktadır. Toptan eşya fiyat indeksi ile tüketici fiyat indekslerinden hangisinin tercih edileceği konusunda farklı görüşler öne sürülmektedir. Tüketici fiyat indeksinin tercih edilmesini önerenlere göre, para ancak arzu edilen mal ve hizmetleri almakta kullanıldığı için değerlidir. Fertler için de değerli olan, onların tükettikleri mal ve hizmetlerdir. Bir işletmenin sahibi veya ortaklarını ilgilendiren şey, tüketici olarak aldıkları mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Toptan eşya fiyatları onları çok az ilgilendirmektedir. Bu nedenle genel fiyat düzeyi muhasebesinde tüketici fiyat indeksi kullanılmalıdır.

Diğer taraftan toptan eşya fiyat indeksinin kullanılmasının gerekliliğini savunanlar; tüketici fiyat indeksinin daha çok ücret ve maaşlıların kullandıkları malların fiyatlarını yansıttıklarını ve işletmenin ortaklarının çeşitli gruplardan oluştuğunu söyleyerek, tüketici fiyat indeksinin kullanılması halinde düzeltme sadece bir takım hissedarı kapsayacağı için tüketici fiyat indeksinin istenilen sonucu vermeyeceğini ileri sürmektedirler.

Fakat toptan ve tüketici fiyat indeksleri tartışmasının uygulamada geçerliliği olmamaktadır. Çünkü yapılan araştırmalarda bu iki indeks arasında çok sıkı bir korelasyon olduğu tesbit edilmiştir. Bu sebeple her iki indekse göre yapılan düzeltmelerin birbirinden çok farklı olmadığı gözlenmiştir.

Bir indeksin genel fiyat düzeyi muhasebesi amaçlarına uygun olup olmadığını anlamak için aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmesi gerekir:

²²⁴ Welsch, Zlatkovich, a.g.e., s.1313.

-Seçilecek indeks kapsamlı olmalıdır. Yani esas alınacak fiyat indeksi, ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin imkânlar dahilinde büyük bir kısmını içermelidir.

-İndeks, yeteri kadar uzun ve güvenilir bir geçmişe sahip olmalıdır. Çoğu işletmelerde, 20-25 yıl önce alınmış kıymetlerin halâ işletmelerin aktifinde yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle, örneğın geçmişi 10 yıllık olan bir indeksin genel fiyat düzeyi muhasebesinde kullanılması imkansızdır.

-İndeks, önemli mal ve hizmetlerin fiyatlarının etkilerini doğru olarak yansıtmalıdır. Hızlı gelişen bir ekonomide, tketicı davranışları da hızlı değiştiğinden eski davranışlara göre düzenlenmiş bir tketicı fiyat indeksi gerçeği yansıtmayacaktır. Bugün geçerli olan bir indeksin kısa .bir zaman sonra etkinliği azalabilir. Bu nedenle, indekslere dahil olan malların ve ağırlıkların zaman zaman gözden geçirilmesi gerekmektedir.

-İndeks kullanılmaya hazır olmalıdır. İndekslerin muntazam aralıklarla ve gecikmeden yayınlanması genel fiyat düzeyi muhasebesi için zorunludur. Aksi halde finansal tabloların düzeltilmesi gecikecektir. Ayrıca kullanılacak indeksin en az üç ayda bir yayınlanması da gerekecektir.²²⁵

3.3.3. Parasal ve Parasal Olmayan Kalemlerin Sınıflandırılması

Fiyatlar genel seviyesindeki değişmelerin finansal tablo bilgilerine etkisi, enflasyonun hızına ve işletmenin varlık ve borçlarının bileşimine göre değişmektedir.

Bunlardan enflasyonun hızı ile ilgili olarak fiyatlar genel düzeyi muhasebesi modeli, hızı ne olursa olsun enflasyonun finansal veriler üzerindeki etkisinin dikkate alınması gerektiğini öngörmektedir.

İşletmenin varlık ve borçlarının bileşimi bakımından da, geliştirilen satınalma gücü modellerinde, fiyatlar genel seviyesindeki değişmelerin varlık ve borç kalemleri üzerindeki etkisini tayin edebilmek için, varlık ve borçlar parasal olanlar (Monetary items) ve parasal olmayanlar (Nonmonetary items) olarak iki ana gruba ayrılmaktadır.²²⁶

Parasal ve parasal olmayan kalemlerin birbirinden ayırteğilmesinin önemi şu şekilde açıklanabilir. Parasal ve parasal olmayan kalemlerin taımı olduğu riskler birbirinden oldukça farklıdır. Daha öncede belirtildiği gibi, paranın satınalma gücünü kaybettiği dönemlerde, parasal kalemlerin elde bulundurulması maddi kayıplara

²²⁵ Uman, Enflasyon Muhasebesi, s.46-50.

²²⁶ Yüksel, a.g.e., s.32.

sebebiyet verirken, parasal olmayan varlıklarda ise tam tersine bir kazanç sözkonusu olabilmektedir.²²⁷

Genel fiyat düzeyi muhasebesinin amaçları açısından özel ve genel fiyatlar seviyesindeki değişmelerin etkisinden bağımsız olarak tutarları sözleşmelere göre belirlenmiş yahut paranın nominal değeri itibariyle değişmeyen varlık ve borçlar parasal değerler olarak nitelendirilmektedir. Örneğin, kasa ve bankadaki paralar, alacaklar ve borçlar gibi.

Parasal değerlerin dışında kalan diğer finansal tablo kalemleri ise, bu ikili ayrıma göre parasal olmayan değerlerdir.

Fakat bazı durumlarda parasal ve parasal olmayan değerlerin ayrımında kesin bir şey söylenemeyebilir. Bu durumda ilgili özel kalemlerin özel nitelikleri incelenip, parasal değer olup olmadıkları saptanmalıdır.²²⁸

3.3.4. Genel Fiyat Düzeyi Kazanç ve Kayıpları

Genel fiyat düzeyi muhasebesinde, finansal tablolardaki parasal tutarların enflasyon dönemlerindeki paranın satınalma gücü açısından kazanç ve kayıpların tespit edilmesi önemli bir husustur. Enflasyon dönemlerinde elde tutulan paranın satınalma gücü günden güne düşmektedir. Enflasyonist ortamlarda ellerinde gereğinden fazla nakit bulunduran işletmeler, paranın satınalma gücündeki düşüş nedeniyle elde tutma kaybına uğramaktadırlar. Fakat bunu sadece parayla sınırlamak doğru olmayacaktır. İşletmeler elinde bulundurduğu diğer parasal varlıklar içinde aynı olumsuzluklar sözkonusu olmaktadır.²²⁹ Parasal nitelikteki borçlar ise paranın satınalma gücündeki zayıflama nedeni ile ilave bir kazanç getirmektedir. Çünkü bu nitelikteki borçların ödenmesinde kullanılan paranın satınalma gücü, borcun elde edildiği zaman sağlanan paranın satınalma gücünden daha azdır.²³⁰

Parasal olmayan varlık ve borçlar, fiyatlar genel düzeyi muhasebe modellerinde, fiyatlar genel seviyesindeki değişmelerin bir sonucu olarak genel satınalma gücü kayıp ve kazancı göstermemektedir. Aslına bakılacak olursa, parasal olmayan varlık ve borçların da neden oldukları kazanç ve kayıplar bulunmaktadır. Fakat bu kazanç ve kayıplar özel fiyatlar seviyesi ve genel fiyatlar seviyesindeki değişmelerin birlikte etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile parasal olmayan

²²⁷ Weygandt, Kieso, Intermediate Accounting, s.1293.

²²⁸ Limmack, a.g.e., s.339.

²²⁹ Weygandt, Kieso, Intermediate Accounting, s.1293.

²³⁰ McMullen, a.g.e., s.478.

bir kalemin özel fiyatındaki değişim, genel fiyat seviyesindeki değişimden daha az veya fazla olduğu takdirde, bir kazanç veya kayıptan sözedilebilir.

Fiyatlar genel düzeyi modelinde özel fiyat seviyeleri dikkate alınmaz. Bu yüzden sözkonusu kazanç ve kayıplar da dikkate alınmamaktadır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi genel fiyat düzeyi muhasebe modeli tarihi maliyetlere dayalı muhasebenin prensipleri üzerine geliştirilmiş bir model olduğundan parasal olmayan kalemler ile ilgili kazanç ve kayıplar ancak sözkonusu kalemlerin satılması veya elden çıkartılması durumunda dikkate alınmaktadır.²³¹

Fakat yine de genel fiyat düzeyi muhasebesinde kullanılan ölçü birimi paranın satınalma gücünü kapsadığı için hesaplanabilecek kazanç ve kayıpların tutarları tarihi maliyetlere göre hesaplanan tutarlardan farklı olarak çıkmaktadır.²³²

3.3.5. Genel Fiyat Düzeyi Kazanç ve Kayıplarının Hesaplanması

Parasal varlıkların neden olduğu kayıplar ile parasal borçların neden olduğu kazançlar arasındaki net fark, bize ilgili işletmenin satınalma gücü kazancını veya kaybını gösterecektir. Bu nedenle, parasal varlık ve yükümlülüklerden ortaya çıkan kazanç ve kayıpların dönem kârının saptanmasında gözönünde bulundurulması gerekmektedir.²³³

Parasal kalemlerin neden olduğu satınalma gücü kazanç ve kayıplarının hesaplanmasında şöyle bir yöntem izlenebilir:

1-Dönem başı ayarlanmış parasal varlıklar ile ayarlanmış parasal kaynaklar (borçlar) arasındaki fark saptanır. Bu bize dönembaşı net parasal varlığın dönem sonundaki parayla olan değerini verir.

2-Bu sözkonusu değerler, gelir tablosundan elde edilen ve dönem içerisinde gerçekleşen işlemlerden olup, net parasal varlıklarda artış sağlayan girişlerin ayarlanmış tutarlarına eklenir. Net parasal varlıklarda artış yaratan olaylara örnek olarak; satışları, gelir kalemlerini, parasal olmayan varlıkların azalışından sağlanan girişleri, parasal olmayan pasif kalemlerdeki artışlardan sağlanan girişleri göstermek mümkündür. Satışlar ya peşin ya da kredili olarak yapılabilir. Bu kalemlerin tarihlere göre sıralanması ve girişin yapıldığı tarihteki indekse göre sıralanması ideal bir yol olmaktadır. Ancak, bu yöntemin uygulanmasının zor ve

²³¹ Yüksel, a.g.e., s.35.

²³² Weygandt, Kieso, Intermediate Accounting, s.1294.

²³³ Parker, a.g.e., s.82.

pahalı olması, bu işlemlerin topluca dönemin ortalama indeksi uygulanarak ayarlanması genel kabul görmüş bir yöntem olmaktadır.

3-Daha sonra, dönem içerisinde gerçekleşip net parasal varlıklarda azalışa sebep olan kalemler saptanır. Bu kalemlerin ayarlanmış tutarları hesaplanarak 1 ve 2'nin toplamından çıkartılır. Bu kalemler ise alışlar ve harcamayı gerektiren hertürlü giderlerden oluşmaktadır.

4-Bulunan bu fark ile dönem sonu net parasal varlıklar karşılaştırılır. Dönem sonu net parasal varlıklar esasen dönem sonu parası ile ifade edildiklerinden ayrıca bir ayarlamaya tabi tutulmamaktadırlar. Ayrıca ikisi arasındaki fark, parasal varlıklar ve yükümlülükler nedeni ile ortaya çıkan satınalma gücü kazanç ve kayıplarını göstermektedir.²³⁴

Parasal kalemlerin elde bulundurulması sebebiyle ortaya çıkan kazanç ve kayıpların hesaplanmasında, uzun vadeli borçların durumu tartışma konusu olmuştur. Kimi yazarlar ve fiyatlar genel düzeyi muhasebe modelleri, fiyatlar genel düzeyi kazanç ve kayıplarının hesaplanmasında uzun vadeli borçlarında dikkate alınmasını ileri sürürken, diğerleri henüz gerçekleşmemiş olan bir kazancın faaliyet sonuçlarına dahil edilmemesi gerektiğini öne sürerek aksi görüşü savunmaktadırlar. Vadenin uzunluğu parasal olmama için yeterli şart olmayacağından, ilk görüşü benimsemek doğru olmaktadır.²³⁵

2.Nolu Türkiye Muhasebe Standardında parasal kalemlerin neden olduğu satınalma gücü kazanç ve kayıplarının hesaplanış şekli aşağıdaki gibidir:²³⁶

Tablo 3.1: PARASAL KALEMLERİN NEDEN OLDUĞU SATINALMA GÜCÜ KAZANÇ VE KAYBININ HESAPLANMASI

	<u>Tarihsel</u>	<u>Düzeltilmiş</u>
A)DÖNEMBAŞI NET PARASAL KALEMLER	XX	XX
1-Dönembaşı parasal net aktif kalemler	X	X
2-Dönembaşı parasal net pasif kalemler (-)	(X)	(X)
B)DÖNEM İÇİNDE NET PARASAL KALEMLERDE ARTIŞ YARATAN İŞLEMLER (+)	XX	XX
1-Satışlar	X	X
2-Diğer olağan gelirler (parasal olmayan pasiften dönem gelirlerine yansıtılanlar hariç)	X	X
3-Olağandışı gelirler (parasal olmayan pasiften dönem gelirlerine yansıtılanlar ile mali ve maddi duran varlık satış karları hariç)	X	X
4-Maddi ve mali duran varlık satış bedelleri	X	X
5-Diğer parasal olmayan aktif azalışları (Satış fiyatları ile stoklar, gelecek aylara ait gider itfaları ve maddi ve mali duran varlık çıkışları hariç)	X	X

²³⁴ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1220.

²³⁵ Yüksel, a.g.e., s.37.

²³⁶TMUDES, "Türkiye Muhasebe Standardı-II"

6-Sermaye artırımı (yeniden değerlendirme fonundan ilaveler hariç)	X		X	
7-Hisse senetleri ihraç primleri	X		X	
8-Diğer parasal olmayan pasif kalemlerdeki artışlar	X		X	
C-DÖNEM İÇİNDE NET PARASAL KALEMLERDE AZALIŞ YARATAN İŞLEMLER (-)		(XX)		(XX)
1-Üretim giderleri	X		X	
a) İlk madde ve mazleme alışları				
b) Direkt işçilik giderleri				
c) Genel üretim giderleri (Amortismanlar, peşin ödenmiş gelecek aylara ait giderlerden aktarılan tutarlar hariç)				
2-Diğer stok alımları	X		X	
3-faaliyet giderleri	X		X	
a) araştırma geliştirme giderleri (Amortismanlar, peşin ödenmiş gelecek aylara ait giderlerden aktarılan tutarlar hariç)				
b) Pazarlama satış ve dağıtım giderleri (Amortismanlar, peşin ödenmiş gelecek aylara ait giderlerden aktarılan tutarlar hariç)				
c) Genel yönetim giderleri (Amortismanlar, peşin ödenmiş gelecek aylara ait giderlerden aktarılan tutarlar hariç)				
4-Diğer olağan gider ve zararlar (Amortismanlar, peşin ödenmiş gelecek aylara ait giderlerden aktarılan tutarlar hariç)	X		X	
5-Finansman giderleri	X		X	
6-Olağandışı gider ve zararlar (Amortismanlar ve maddi ve mali duran varlık satış zararı hariç)	X		X	
7-Dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülükler	X		X	
8-Ödenen temettüleri	X		X	
9-Parasal olmayan aktif kalemlerdeki artışlar (Stoklar ve yeniden değerlendirme hariç)	X		X	
10-Diğer parasal olmayan pasif kalemlerdeki azalışlar	X		X	
D-DÖNEM SONUNDA OLMASI GEREKEN NET PARASAL KALEMLER		XX		XX
E-DÖNEM SONU NET PARASAL KALEMLER		XX		XX
1-Dönem sonu parasal net aktif kalemler	X		X	
2-Dönem sonu parasal net pasif kalemler	(X)		(X)	
F-SATINALMA GÜCÜ KAZANÇ VEYA KAYBI (D-E)				

3.3.6.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Kazanç ve Kayıpların Finansal Tablolarda Gösterilmesi

Parasal değerlerin elde bulundurulması nedeniyle elde edilen satınalma gücü kazançlarıyla uğranılan satınalma gücü kayıplarının bilanço ve gelir tablosunda nasıl gösterileceği konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuda şu olasılıklar mevcuttur.

a) Sermayenin İçinde Göstermek:

Kayıp ve kazançların sermayenin içinde gösterilmesi genel fiyat düzeyi muhasebesinin amacına uygun düşmemektedir. Çünkü parasal değerlerin elde bulundurma kazancının sermaye ile karışık halde bulunması, finansal tablolardaki açıklık ilkesi ile çelişkili olmaktadır.

b)Dönem Gelirinin Bir Unsuru Olarak Göstermek:

Bu şekilde gösterilmesi ise işletme sonuçlarının sağlıklı analizini engelleyebilir.

c)Gelir Tablosunda Ayrı Bir Kalem Olarak Göstermek:

Kayıp ve kazançların bu şekilde gösterilmesinin amaca en uygun olduğu söylenebilir. Böylece parasal değerleri elde bulundurma kazancı dönem gelirine katılmakta, fakat diğer gelirlerden ayrı gösterildiğinden işletme sonuçları da sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmektedir.²³⁷

**3.3.7.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Finansal Tablolar
Düzenlenirken İzlenecek Yollar**

Finansal tabloların, fiyatlar genel seviyesindeki değişmelerin etkisini yansıtmak üzere ilk defa yeniden düzenlenmesinde izlenecek adımlar aşağıdaki gibidir.

I-Düzeltilmelerin yapılacağı dönemin, dönembaşı bilançosu, dönemsonu bilançosu ve dönemin gelir tablosu alınır.

II-Dönembaşı ve dönemsonu bilançosunda yer alan bütün kalemler, parasal olanlar ve parasal olmayanlar diye sınıflandırılır.

III-Dönembaşı ve dönemsonu bilançolarındaki parasal değerler olduğu gibi bırakılır.

IV-Bütün parasal olmayan değerler, analiz edilir ve parasal olmayan değerlerin elde edildiği yıllar ve yıllar itibariyle gösterdiği değişimler saptanır.

V-Dönembaşı bilançosunda yer alan bütün parasal olmayan değerler, bilanço tarihindeki fiyatlar genel seviyesi indeksinin, parasal olmayan değerlerin elde edildiği tarihteki fiyatlar genel seviyesi indeksine bölünerek elde edilen düzeltme faktörü ile çarpılmak suretiyle düzeltilir. Parasal olmayan değerlerle ilgili herhangi bir tarihi dönem içinde fiyatlar genel seviyesinde önemli bir değişme olmamış ise veya bir dönem içinde parasal olmayan değerler dönem boyunca dengeli bir biçimde elde edilmişler veya değişme göstermişlerse düzeltme faktörünün elde edilmesinde payda olarak sözkonusu dönemin yıllık ortalama fiyatlar genel seviyesi indeksi kullanılabilir.

Dönembaşı bilançosunda yer alan özsermayenin yıllar itibariyle analiz edilmesine ve diğer parasal olmayan değerlerde yapıldığı gibi bir düzeltme işlemine tabi tutulmasına gerek yoktur. Özsermayenin düzeltilmiş tutarları, parasal olmayan

²³⁷ Uman, Enflasyon Muhasebesi s.95-96.

değerler düzeltildikten sonra bilançoyu dengeleyen bakiye tutar olarak hesap edilir. Ancak dönem sonu ve onu takip eden diğer dönem sonlarında özsermayenin düzeltilmiş tutarı, düzeltilmiş dağıtılmayan kârlar ve özsermaye değişim tablosundan yararlanılarak bulunur.

VI-Düzeltilmiş dönembaşı bilançosunda yer alan bütün parasal ve parasal olmayan değerler, dönemsonundaki paranın genel satınalma gücü ile ifade edilmek üzere, dönemsonu fiyatlar genel düzeyi indeksinin dönembaşı fiyatlar genel düzeyi indeksine bölünmesiyle elde edilen düzeltme faktörü ile çarpılır. Böylece tarihi maliyetler dönembaşı bilançosu, önceki adımlarda dönembaşı satınalma gücü birimiyle bu adımlarda dönemsonu satınalma gücü birimi ile yeniden düzenlenmiş olacaktır.

VII-Dönemsonu fiyatlar genel seviyesi kazanç ve kayıpları hesaplanır ve gelir tablosunda düzeltilmiş dönem sonu kâr veya zararının bulunmasında ayrı bir unsur olarak dikkate alınır.

VIII-Dönemin gelir tablosunda bulunan bütün hasılat, gelir, gider ve zararlarla, dağıtılmayan kârlar tablosunda yer alan dividendlar ve dağıtılmayan kârlarda dönem boyunca meydana gelmiş değişmeler analiz edilir. Bu bilgileri etkileyen finansal olayların veya borç alacak girişlerinin tarihleri saptanır ve buna göre gelir tablosu ve dağıtılmayan kârlar tablosu düzeltilir.

IX-Fiyatlar genel düzeyi kazanç ve kayıpları, düzeltilmiş diğer gelir tablosu bilgileri kullanarak, paranın dönemsonu genel satınalma gücü birimi ile ifade edilmiş gelir tablosu düzenlenir.

X-Dönemsonu bilançosunda yer alan bütün parasal olmayan değerler elde edildikleri ve değişme gösterdikleri tarih veya dönemler dikkate alınarak düzeltilir.

XI-Parasal değerler dönemsonu bilançosundaki tutarları ile parasal olmayan değerler düzeltilmiş tutarları dikkate alınarak paranın dönemsonu genel satınalma gücü birimi ile ifade edilmiş fiyatlar genel seviyesine göre dönemsonu bilançosu düzenlenir.

XII-Bu düzeltilmiş dönem sonu bilançosunun, bir sonraki dönemin sonundaki paranın genel satınalma gücü itibarıyla yeniden düzeltilmesi için, bilanço kalemlerinin herbiri, bir sonraki dönemsonu fiyatlar genel düzeyi indeksinin, bu dönemin sonu fiyatlar genel seviyesi indeksine bölünmesiyle elde edilen düzeltme faktörü ile çarpılır.²³⁸

²³⁸ Yüksel, a.g.e., s.42-45.

3.3.8.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesine Göre Bilançoların Düzenlenmesi

Genel fiyat düzeyine göre dönembaşı ve dönemsonu bilançoları düzeltilirken bilanço kalemleri; parasal kalemlerin düzeltilmesi, parasal olmayan kalemlerin düzeltilmesi ve özkaynakların düzeltilmesi olarak üç aşamada ele alınacaktır.

3.3.8.1.Parasal Kalemlerin Düzeltilmesi

Kasa, banka, alacak senetleri gibi parasal aktif kalemler ile banka kredileri, satıcılara borçlar, borç senetleri, tedavüldeki tahviller gibi parasal pasif kalemlerin düzeltilmesinde şu formülden yararlanılmaktadır.

Dönembaşı bilançosunda;

$$\text{Parasal kalemler} \times \frac{\text{Dönemsonu indeks}}{\text{Dönembaşı indeks}}$$

Dönemsonu bilançosunda ise, herhangi bir düzeltmeye gerek olmadan parasal kalemler aynen tarihi değerleriyle yer almaktadır.²³⁹

3.3.8.2.Parasal Olmayan Kalemlerin Düzeltilmesi

Parasal olmayan kalemlerin gerek dönembaşı gerekse dönemsonu bilançosu aşağıdaki formülden yararlanılarak düzeltilmektedir.

$$\text{Parasal olmayan kalemin tarihi değeri} \times \frac{\text{Dönemsonu indeksi}}{\text{Kalemin işletmeye girdiği tarihteki indeks}}$$

Parasal olmayan kalemler düzenlenirken, varlıkların işletmeye girdiği tarihlere göre düzenlenmesi gerekmektedir.²⁴⁰

3.3.8.3. Özkaynakların Düzeltilmesi

Özkaynak kalemleri parasal olmayan pasif kalemler arasında kabul edildiği için parasal olmayan kalemler için belirlenecek indeks burada da uygulanabilir. Dönemsonu indeksinin, özkaynak unsurlarının işletmede ortaya çıktığı tarihteki indekse bölünmesi sonucu elde edilecek sayı düzeltme katsayısı olarak kullanılır.

Ancak bazı durumlarda istenirse özkaynak grubu indeks kullanılmadan kendiliğinden düzeltilebilir. Özkaynaklar net aktif ile borçlar arasındaki fark

²³⁹ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1212.

²⁴⁰ McMullen, a.g.e., s.539.

olduğundan düzeltilmiş aktif toplamından, düzeltilmiş borçlar toplamının çıkarılması suretiyle kendiliğinden bulunabilir. Özkaynak toplamı tarihi verilere göre saptanmış özkaynak tutarı ile paranın satınalma gücüne göre saptanmış özkaynak arasındaki fark "yeniden değerlendirme farkı" veya "sermaye düzeltme hesabı" gibi bir hesapta özkaynak grubunda gösterilerek, özkaynakların dönemsonu parasına göre ifadesi sağlanabilir. Özkaynak kalemlerinin herbiri olağanüstü yedekler ve dönem net kârı hariç tek tek düzeltilir. Dönem net kârı, gelir tablosunun düzeltilmiş verilerine göre hesaplanan tutarı oluşturur. Olağanüstü yedekler ise aktif ile pasif arasındaki farkı da içerir. Yani enflasyon düzeltme farkları olağanüstü yedek için raporlanır. Daha önceki yıllarda ayrılan yeniden değerlendirme artışları düzeltme kapsamına alınmaz ve bilançoya dahil edilmez.²⁴¹

3.3.9.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesine Göre Gelir Tablolarının Düzenlenmesi

Genel fiyat düzeyi muhasebesinde gelir tablosunun düzeltilmesinde güdülen amaç, bilançoların düzeltilmesinde olduğu gibi bütün gelir ve gider kalemleri ile elde edilen kazanç ve uğranılan kayıpları aynı satınalma gücüne sahip para birimleri ile ifade etmektir. Gelir tablosunun bütün kalemleri, parasal olmayan değerler olduğundan, sözkonusu tabloda yer alan her değer için ortaya çıktığı tarihe ait katsayı ile düzeltilmesi gerekmektedir.²⁴²

Gelir tablosu verilerinin düzeltilmesini dört grupta inceleyebiliriz.

- 1-Dönem içinde ortaya çıkan işlemlerin düzeltilmesi,
- 2-Satılan malın maliyeti kalemi ile ilişkili olan dönembaşı ve dönemsonu stok kalemlerinin düzeltilmesi,
- 3-Döneme ilişkin amortisman ve itfa paylarının düzeltilmesi,
- 4-Parasal olmayan kalemlerin satışından sağlanan kâr ve zararların düzeltilmesi.

3.3.9.1.Dönem İçinde Ortaya Çıkan İşlemlerin Düzeltilmesi

Gelir tablosu ile ilgili olarak dönem içerisinde ortaya çıkan işlemler; satışlar, alışlar, giderler (amortisman ve itfa payları hariç) ve diğer gelirler (parasal olmayan varlıkların satışından sağlanan kârlar hariç)dir.

²⁴¹ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.621.

²⁴² Uman, Enflasyon Muhasebesi, s.90.

Bu kalemlerin düzeltilmesi, dönemin ortalama indeksine göre yapılmaktadır. Çünkü tüm gelirler ve giderlerin, satışların, alışların dönemin bütün günlerine eşit biçimde dağılmış olduğu varsayılmaktadır. Bu kalemlerin düzeltilmesinde;

$$\frac{\text{Dönemsonu indeksi}}{\text{Dönemin ortalama indeksi}}$$

katsayısı kullanılmaktadır.

Gelir tablosunun düzeltilmesinde, dönemin ortalama indeksi yerine, işlemin yapıldığı aydaki indeksin kullanılması arzu edilirse, bu durumda düzeltme aylık olarak yapılır.

Yıllık ortalamalardan hareket ederek düzeltme yapmak pratik olmaktadır. Ancak enflasyona göre düzeltilmiş verileri aylık veya üçer aylık dönemler itibariyle elde etmek isteyen işletmeler, bu düzeltmeleri aylık veya üçer aylık dönemler itibariyle yapacaklardır. Her ayın sonundaki indeks dönem sonu, bir önceki ayın indeksi ise dönembaşı olacaktır. İkisinin ortalaması ise aylık ortalamayı verecektir.

3.3.9.2. Satılan Malın Maliyeti Kalemi İle İlişkili Olan Dönembaşı ve Dönemsonu Stok Kalemlerinin Düzeltilmesi

Stok kalemleri parasal olmayan varlık unsurlarından olduğundan bunların düzeltilmesinde de daha öncede belirttiğimiz gibi "dönemsonu indeks/stok kaleminin işletmeye girdiği tarihdeki indeks" katsayısı kullanılmaktadır. Stokların kaç aylık alışları yansıttığı bilinmiyor ise, stok devir hızlarından yararlanarak kaç aylık alışları veya üretimi yansıttığı tespit edilebilir. Örneğin, stok devir hızı 4 olan bir işletmede stoklar son üç aylık alışları veya üretimi yansıtıyor demektir. Bu durumda düzeltme "dönemsonu indeks/stokların alındığı son üç ayın ortalama indeksi" katsayısına göre yapılacaktır.²⁴³

3.3.9.3. Döneme İlişkin Amortisman ve İtfa Paylarının Düzeltilmesi

Dönemin amortisman giderleri, duran varlıkların düzeltilmiş tutarlarına amortisman oranının uygulanması suretiyle hesaplanabileceği gibi, tarihi verilere göre hesaplanmış amortisman giderlerinin duran varlığın düzeltildiği katsayı ile çarpılması suretiyle de hesaplanabilir. Yani, maddi duran varlık hangi yıl işletmeye girmiş ise o yılın düzeltme faktörü ile dönemin amortisman gideri çarpılmak suretiyle

²⁴³ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.622-626.

düzeltilcektir ve böylece dönem sonundaki paranın değeri ile ifade edilmiş olacaktır.²⁴⁴

Gelecek aylara/yıllara ait giderlerin parasal olmayan varlık grubu içinde yer alması durumunda bu kalemin döneme ilişkin itfa payları, gelecek aylara/yıllara ait giderlerin düzeltilmesinde kullanılan katsayıya göre düzeltilcektir. Diğer taraftan özel maliyet, patent gibi maddi olmayan duran varlıkların itfa paylarının düzeltilmesinde de aynı ilkedен hareket edilerek bu kalemlerin düzeltme katsayılarından yararlanılacaktır. Yani, varlık unsurlarının işletmeye girdiği tarihdeki indeks sayısı dönemsonu indeksine bölünmesi suretiyle saptanacak katsayıya göre düzeltmeler yapılacaktır.

3.3.9.4. Parasal Olmayan Kalemlerin Satışından Sağlanan Kâr ve Zararların Düzeltilmesi

Parasal olmayan kalemlerin satışından sağlanan kâr ve zararların da düzeltilmesi gerekir. Tarihi verilere göre saptanan satış kârı veya zararının genel fiyat düzeyine göre saptanabilmesi için, satışa konu olan varlığın değerinin dönemsonu parası ile ifadesinin sağlanması, ayrıca dönem içinde yapılan satışın, satış fiyatının da, satışın yapıldığı aya göre dönemsonu parasının değerine çevrilmesi gerekir. Böylece düzeltilmiş satış fiyatı ile düzeltilmiş maliyet değeri arasındaki fark, genel fiyat düzeyine göre düzenlenen gelir tablosunda satılan varlığın kâr veya zararı olarak yer alacaktır.²⁴⁵

3.3.10.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinde Finansal Tabloların Sunuluşu

Birçok ülkedeki profesyonel muhasebe kuruluşları, genel fiyat düzeyi muhasebesinin paranın satınalma gücüyle ifade ettiği finansal tabloların, tarihi maliyetlere göre düzenlenmiş finansal tabloların yerine değil, bu tablolara ek olarak sunulması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.²⁴⁶

Genel fiyat düzeyi muhasebesinin düzeltilmiş finansal tablo bilgileri, tarihi maliyetler ile beraber çift sütunlu raporlar halinde sunulabilir. Bazı batı ülkelerinde, genel fiyat düzeyi yöntemini uygulayan işletmelerin, sözkonusu yolu izledikleri ve tarihi maliyetler ile düzeltilmiş maliyetleri yanyana çift sütunlu

²⁴⁴ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1218.

²⁴⁵ Akdoğan Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.627.

²⁴⁶ Yüksel, a.g.e., s.58.

belgeler olarak sundukları görülmektedir. Gerek FASB (Financial Accounting Standards Board), gerekse ASSC (Accounting Standards Steering Committee) üyelerine düzeltilmiş maliyetlerin tarihi maliyetler yanında ek sütunlarda verilmesini önermişlerdir.²⁴⁷

Finansal tablolar bu şekilde sunulduğu zaman gerek yöneticiler, gerekse finansal tablolara ilgilenen diğer gerçek ve tüzel kişiler işletmenin enflasyondan ne yönde etkilendiğini ve özsermayesinin satınalma gücünü koruduktan sonra faaliyetlerinden herhangi bir kâr sağlayıp sağlamadığını kolayca ölçebilir. Böylece birçok kararın verilmesinde daha gerçekçi olunacaktır.²⁴⁸

Fakat genel fiyat düzeyi bilgilerinin finansal tablolar halinde sunulması istenirse tablolar, açık ve anlaşılır bir şekilde, daha önce hazırlanmış genel fiyat düzeyi finansal tablolarıyla karşılaştırma yapma imkanı verecek biçimde ve bütün finansal tablo bilgilerinin fiyatlar genel düzeyine göre düzeltilmiş değerlerini içeren kapsamla düzenlenmelidir.

Düzenlenme ve sunulma şekli nasıl olursa olsun, genel fiyat düzeyi finansal tablolarının, bu tabloları kullanacak olan tüm özel ve tüzel kişileri yanılgıya düşürmemesi için bu tabloların niteliklerini ve amaçlarını içeren açıklayıcı notların eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yararlı olacağına inanılan bazı bilgiler, grafikler, oranlar ve yüzdeler şeklinde de sunulabilir.²⁴⁹

3.3.11.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Değerlendirilmesi

Genel fiyat düzeyi muhasebe modeli, muhasebe, finanman ve iş çevrelerinde tartışmalara sebep olmuş ve enflasyon dönemlerinde işletmelerin karşılaştığı raporlama problemlerine karşı çözüm getirdiği sözkonusu çevrelerce benimsenmiş bir modeldir. Fakat her model gibi genel fiyat düzeyi muhasebe modelinin de sahip olduğu üstünlükleri ve sakıncaları bulunmaktadır.

3.3.11.1.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Üstünlükleri

1-Bütün işletmeler, finansal tablolarını düzeltirken aynı indeksi kullanacaklarından genel fiyat düzeyi muhasebesi modeli yeterli ölçüde objektiftir. Kişisel ve taraflı yargılara yer vermez.

²⁴⁷ Uman, Enflasyon Muhasebesi s.125.

²⁴⁸ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.631.

²⁴⁹ Yüksel, a.g.e., s.59.

2-Düzeltilmelerde ortak ölçü biriminin kullanılması nedeniyle finansal tabloların karşılaştırılabilirliği artmaktadır.

3-Genel fiyat düzeyi muhasebesi modeli, anlaşılması ve uygulanması kolay bir modeldir. Çünkü bu model, tarihi maliyetler muhasebesinin genel kabul görmüş prensiplerinden sadece birini; ölçü birimine değiştirmekte, diğerlerini ise aynen kullanmakta ve uygulamaktadır.²⁵⁰

4-Genel fiyat düzeyi muhasebesi modeline göre düzeltilmiş finansal tablolar, firmaların daha gerçekçi kâr dağıtım politikası izlemelerine yardımcı olmakta, reel kazançları üzerinden kâr dağıtımlarına imkan vermekte ve sermayenin kâr olarak dağıtılmasını önlemektedir.

5-Genel fiyat düzeyi muhasebesi ile finansal tablolarda sunulan bilgiler, bu bilgileri kullanan yöneticilerin ve diğer ilgililerin, enflasyonun ve paranın satınalma gücündeki değişmelerin işletme üzerindeki etkilerini anlamasına yardımcı olur.

6-Finansal tablolardaki tüm kalemler, farklı satınalma gücüne sahip liralara yerine, aynı satınalma gücüne sahip liralara ile (aynı ölçü birimi ile) ifade edilir.

7-Yine bu modele göre düzeltilmiş finansal tablolar, firmaların gerçek vergi yükünü ve ödemekte oldukları vergi oranlarını ortaya koymaktadır. Bunun sonucu olarak vergi yasalarında işletmeler lehine gelişmeler olmasını kolaylaştırmaktadır.

8-Genel fiyat düzeyi muhasebesi, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkisini belirlemek için kullanılan stok değerlendirme ve amortisman yöntemleri gibi geçici yöntemlere olan ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır.

9-Enflasyonun yarattığı fiktif kazançlar ile prodüktivite artışının sağladığı reel kazançlar birbirinden ayrılarak, toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin işletme yönetimince daha sağlıklı temeller üzerinde yürütülmesine imkan sağlamaktadır.

10-Genel fiyat düzeyi muhasebesi finansal tabloları, üçüncü kişilere işletme hakkında daha gerçekçi bir ekonomik fotoğraf vererek, üçüncü şahısların işletmeyi değerlendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Örneğin, işletmenin hissedarları, işletmenin finans politikaları ve faaliyetleri sonucu yatırdıkları sermayenin arttığını ya da azaldığını görebilmektedirler.²⁵¹

11-Enflasyonist ortamın etkisi ile ortaya çıkan satınalma gücü kazanç ve kayıpları ayrı ayrı tanımlanıp rapor edilebilmektedir.

12-Bu muhasebe modeli ile hazırlanan ve hazırlanacak olan finansal tablolar, işletme yönetiminin objektif şekilde değerlendirmesine yardımcı olurken, işletme

²⁵⁰ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1222.

²⁵¹ Akgüç, Mali Tablolar Analizi, s.474-475.

kârının ne kadarının işletme yönetiminin sonucu olduğu, ne kadarının enflasyon etkisi ile oluştuğu görülebilmekte ve daha etkin bir nakit kullanım olanağı bulunabilmektedir.²⁵²

3.3.11.2.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebe Modelinin Sakıncaları

1-Genel fiyat düzeyi finansal tablolarını kullananlar, satınalma gücü birimi ile ifade edilen tutarların "cari değerleri" gösterdiğine kanaat getirebilirler.

2-Genel fiyat düzeyi finansal tabloları, fazla karışık ve şaşırtıcı olabilir. Bu da işletme ilgililerinin bu modelin amacını anlamamalarına veya yanlış anlamalarına sebep olabilir.

3-Genel fiyat düzeyi muhasebesi modeli, özel fiyat değişikliklerini dikkate almadığından, uygulandığı iktisadi varlığın değerindeki değişikliği genellikle yansıtmaz.

4-Fiyat değişikliklerinin elde tutulan parasal olmayan değerlere etkisi, gerçekleşme sınırları dışında finansal tablolara yansıtılamamaktadır. Bu yetersizlik modelin en önemli eksikliği olarak kabul edilmektedir.

5-Satınalma gücü kazanç ve kayıpları gerçekleşmemiştir. Bu nedenle net kâr rakamının hesaplanmasında kullanılmamalıdır. Bunlar (kazanç ve kayıplar) kesinlikle nakit olarak elde edilemez veya ödenemezler. Böylelikle dağıtılamazlar ve tekrar işletilemezler.²⁵³

6-Finansal tabloların genel fiyat düzeylerine göre düzeltilmesinin sağladığı yarar, katlanılan külfeti ve maliyeti karşılayamayabilir.

7-Teknolojik değişiklikler ve işletmenin faaliyetindeki değişimler nedeni ile dönemler arası karşılaştırmalar, genel fiyat düzeyi muhasebe modeli kullanılsa bile anlamsız bir hale gelebilmektedir.

8-Borç oranı çok yüksek olan bir işletme finansal tablolarını genel fiyat düzeyine göre düzelttikten sonra finansal yönden daha iyi bir görünüm vermektedir. ancak finansal durumu çok iyi görünün bu işletme, aşırı borçları nedeni ile belirli bir süre sonra iflasla karşılaşabilir.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, işletmenin borçlarının bir faize maruz kalıp kalmadığı ya da yabancı paralar ile ödenip ödenmediğidir.

²⁵² Yüksel, a.g.e., s.66.

²⁵³ Williams, Stenga, Holder, a.g.e., s.1223.

9-Dış ülkelerdeki faaliyetlerin yabancı para ile ödenecek yükümlülüklerin ve yabancı para ile alacakların, genel fiyat düzeyine göre düzeltilmesi çoğu kez yanıltıcı olmaktadır. Enflasyon hızı döviz kuru değişikliklerinden farklı olabilmektedir.

10-Bu modelde, dikkatler geçmiş olaylar üzerinde toplandığından geleceğe ait tahminler gerçekleşmeyebilir.

11-Genel fiyat düzeyi muhasebesi, enflasyonun etkisinin tüm işler, tüm varlıklar ve maliyetler üzerinde eşit olduğunu kabul eder ki bu doğru değildir.²⁵⁴

3.3.12.Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesinin Ülkemizde Uygulanabilirliği

Enflasyon hızının çok yüksek olduğu ülkemizde uygulanabilirliği en fazla olan model, mevcut olanaklar içinde, fiyatlar genel düzeyi muhasebesi modelidir. Bu model ilk defa uygulandığında belki işletmeler bazı güçlükler ile karşılaşabilmekte, finansal tabloların bu yöntemle göre hazırlanması ve sunulması zaman almakta ve maliyetli olmaktadır. Fakat takip eden muhasebe dönemlerinde modelin uygulanması oldukça kolay olmaktadır. Modelin uygulanmasındaki yöntem ve tekniklerin, muhasebecilerimiz tarafından öğrenilmesi amacıyla birtakım eğitim programlarına ihtiyaç duyulacağı bir gerçektir. Gerekli olacak bu eğitim programlarının üniversitelerimizce hazırlanıp uygulanması düşünülebilir.

Uygulamada hissedilecek ihtiyaçlardan birtanesi de nitelikli bir genel fiyat indeksinin olmayışıdır. Bugün, toptan eşya fiyatları indeksi, tüketici fiyatları indeksi, tarımsal fiyatlar indeksi, madencilik fiyatları indeksi, imalat sanayi fiyat indeksi, enerji fiyatları indeksi gibi hali hazırda kullanılan fiyat indeksleri bulunmaktadır. Genel fiyat düzeyi muhasebesi uygulamaya geçtiğinde bu indekslerin nitelikleri artırılmalı ve hatta ayrı bir indeks çalışmasının yapılması veya geliştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Fakat zaman kaybına sebebiyet vermemek için, işe mevcut indekslerle başlanılarak, daha sonra yeni bir indeks geliştirmekte mümkündür. Bu durumda yayınlanan indekslerden bir tanesini seçmek yeterli olacaktır.²⁵⁵

Daha öncede belirttiğimiz gibi genel fiyat düzeyi muhasebesi açısından bu indekslerden en uygununun milli gelir deflatörü olduğu kabul edilmektedir. Fakat ülkemizdeki milli gelir hesaplarının yıllık olarak yapılması ve üç aylık serilerinin bulunmaması nedeniyle bu indeksin genel fiyat düzeyi muhasebesinde kullanılma şansı ortadan kalkmaktadır.

²⁵⁴ Akgüç, Mali Tablolar Analizi, s.475-477.

²⁵⁵ Yüksel, a.g.e., s.131.

Öte yandan milli gelir fiyat deflatörü, İstanbul Ticaret Odası Tüketici ve Konjonktür Dairesi toptan eşya fiyat indekslerinin 1948-1976 arasındaki serilerinden yapılan çoklu korelasyon analizi ile Konjonktür Dairesi toptan eşya fiyatları, İstanbul Ticaret Odası toptan eşya fiyatları ve Konjonktür Dairesi tüketici fiyatı indekslerinin 1963-1976 yılları arasındaki serileri için yapılan çoklu korelasyon analizi sonuçlarına göre bu indeksler arasındaki korelasyon %99'dur.

İndeksler arasında çok yüksek bir korelasyon bağlantısı bulunması nedeniyle indekslerden herhangi birinin seçilerek, genel fiyat düzeyi muhasebesinde uygulanması model açısından çok büyük bir farka sebep olmayacaktır. Fakat istenilir ise Konjonktür Dairesi tarafından yayınlanan toptan eşya fiyat indeksi, 1942 yılından beri düzenlendiği için bir tercih sebebi olabilir.²⁵⁶

Genel fiyat düzeyi muhasebesi, tarihi maliyetler muhasebesinin kuramsal esas ve ilkelerini benimsemekte ancak ölçü birimini paranın satınalma gücü olarak değiştirmektedir. Bu nedenle ülkemizdeki mevcut tarihi maliyetler muhasebesi sisteminin gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi, bu modelin uygulanabilirliği ile ilgili önemli bir sorunu ortadan kaldıracaktır.

Ülkemizde fiyat değişimlerini içeren uygulama yöntemleri, teknikleri ve muhasebe modelleri bu konuda muhasebe literatüründeki tarihsel gelişmeye paralel olarak çeşitli boyutlarda ve yaklaşımlarda tartışılmış ve kuramsal esaslarıyla araştırılmış, incelenmiştir. Ancak bu konuda uygulamayı harekete geçirecek resmi nitelikte bir yaklaşım, 1950'lerin ikinci yarısında geçirilen şiddetli bir enflasyonu takiben 1963 yılında görülmektedir. Bu tarihte 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na eklenen geçici 11.maddesinin kabulü ile muhasebe ve vergi uygulamasına "yeniden değerlendirme" müessesesi getirilmiştir. Ancak sözkonusu maddenin uygulamaya konulması üzerinden yıllar geçmiş ve sonuçta 1983 tarihinde yayınlanan 2791 sayılı Kanunun 14.maddesiyle anılan geçici 11.madde değiştirilerek, yeniden değerlendirme işleminin 1982 hesap dönemi itibarıyla uygulamaya konulması sağlanmıştır.

Sözkonusu madde, yeniden değerlendirme ile tarihi maliyetlere dayalı muhasebenin yetersizliklerini bir defada ortadan kaldırmayı amaçlamakta, yeniden değerlemeden sonra tekrar tarihi maliyetlere dayalı muhasebe uygulamasına dönmeyi öngörmektedir. Ancak hızlı enflasyon dönemlerini izleyen istikrar dönemlerinde olumlu sonuçlar sağlayan bir uygulama yaklaşımı olmakla birlikte, böyle bir yaklaşım sürekli enflasyon dönemleri için yetersizdir. Çünkü, sürekli enflasyon

²⁵⁶ Uman, Enflasyon Muhasebesi, s.117.

dönemleri her dönemin sonunda düzenli bir biçimde fiyat değişmelerini finansal tablolara yansıtan modellerin uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Nitekim ülkemizde sonunda bu gerçek de görülmüş ve sürekli enflasyon dönemlerinde yeniden değerlemenin sürekli uygulamasının vazgeçilmez oluşu anlaşılarak 1984 yılı sonundan itibaren Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın her yıl ilan edeceği katsayılar esas alınarak yeniden değerlendirme uygulamasına geçilmiştir. Ancak bu uygulama ile süreklilik sağlanmakla birlikte yeniden değerlendirme kapsamı sınırlılığını korumaktadır.²⁵⁷

Son olarak ülkemizde, finansal tabloların tüm verilerinin fiyat hareketlerini göre sürekli olarak düzeltilmesi konusunda 1997 yılında yürürlüğe giren "yüksek enflasyon dönemlerinde finansal raporlama" isimli 2.nolu Türkiye Muhasebe Standardı bulunmaktadır. Ancak bu standardın uygulanması henüz zorunlu değildir. Dolayısıyla muhasebenin yararına inanan firmalar dışında uygulanmamaktadır. Çünkü muhasebe ülkemizde henüz vergi ve ticaret yasalarının öngördüğü bir görevin yerine getirilmesi amacıyla tutulmaktadır.²⁵⁸

Sonuçta istenildiği takdirde bu muhasebe modelinin ülkemizde uygulanmasını sınırlayıcı hiçbir neden yoktur. Yalnız dikkat edilmesi gereken husus, ülke genelinde bu uygulamaya gidileceği zaman indeks ile ilgili sorunun ortadan kaldırılması veya bir mütabakata varılmasıdır. Böylece ulaşılabilecek sonuçların gölgede kalması engellenecektir. Ancak uygulamanın ülke çapında yaygınlığının sağlanması ve bunun sonucunda daha gerçekçi bilgilere dayandırılarak alınacak kararlarla mikro ve makro boyutlarda sağlanacak yararların ve işletmelerin devamlılığının gözetilmesi bakımından vergi otoritelerine düşen bir sorumluluk vardır. Bu sorumluluk, vergi otoritelerinin işletmeleri tarihi maliyetlere dayalı muhasebe uygulaması sonucunda saptanan kâr üzerinden değil, fiyatlar genel düzeyi muhasebesi uygulaması sonucunda saptanan kâr üzerinden vergilendirmesidir.²⁵⁹ Ayrıca, finansal tabloların gerçek durumu gösterecek şekilde düzenlenip gerçek kârın belirlenmesi ve bu kâr üzerinden vergi alınması ülkemizde boyutları giderek büyüyen kayıt dışı ekonomiyi önleyecektir.²⁶⁰

²⁵⁷ Yüksel, a.g.e., s.132-134.

²⁵⁸ Akdoğan, Tenker, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, s.725.

²⁵⁹ Yüksel, a.g.e., s.133.

²⁶⁰ Mevlüt Karakaya, "Enflasyon Muhasebesi" Hürses Gazetesi, 20 Haziran 1996, s.2.

3.4. Ülkemizde Enflasyon Muhasebesi İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Enflasyon muhasebesi, geçmiş maliyetlerle değerlendirilmiş işletme varlıkları ve borçları üzerinde fiyat değişimlerinin etkisini gösteren muhasebedir.²⁶¹

Türkiye'de enflasyon muhasebesi uygulaması yerine enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini azaltmak için yapılan yasal düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

1-Yeniden değerlendirme (213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Mükerrer 298.maddesi),

2-Azalan bakiyeler yöntemine göre amortisman ayırımı (213 sayılı VUK mükerrer 315.madde),

3-Duran varlıklar yenileme fonu (213 sayılı VUK 328 ve 329. maddeler)

4-Alacak ve borç senetlerinin reeskontu (213 sayılı VUK 281-285.maddeler),

5-Finansman fonu (2362 sayılı Kanunun 7.maddesi ile 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 8.madde),

6-Gayrimenkul ve iştirak satışlarından doğan kârın sermayeye eklenmesinde vergi istisnası (4108 sayılı yasanın 32.maddesi ile 1.1.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Kurumlar Vergisi Kanunu'na eklenen geçici 23.maddenin a fıkrası),

7-Maliyet bedeli artırımı (Gelir Vergisi Kanununun 38 ve 39.maddeleri),

8-Stokların değerlendirilmesinde LİFO (son giren ilk çıkar), yöntemi (VUK 274 ve 275.maddeler),

9-Araştırma ve geliştirme fonu (KVK 14.maddesi),

10-Yatırım indiriminde yeniden değerlendirme (4108 sayılı Kanunun 17.maddesiyle eklenen ve 1.1.1995 tarihinden itibaren geçerli olacak 2.6.1995 tarihinde yürürlüğe giren Gelir Vergisi Kanunu'nun ek 4.maddesinin 1.fıkrası).²⁶²

Bu sıralanan vergisel önlemler dışında, enflasyonist ortamda kâr dağıtmamak, dikkatli finansman politikası, etkin alacak tahsili, borçların konsolidasyonu,

²⁶¹ Ahmet Kızıl, "Enflasyon Muhasebesi" İstanbul Üniv. İşletme Fak. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl:3, Sayı:7, Şubat 1977/1, s. 23.

²⁶² Rüstem Hacıüstemoğlu, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Azaltmak İçin Türkiye'de Uygulanan Önlemler", "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama ve Uygulama Önerileri", Adli, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Yayını, 1996, s.18-19.

teşviklerden yararlanma, halka açılma, şirket evlilikleri, fason iş yaptırmak, tüketicinin finansmanı, yeni teknolojiler, mamul çeşitlendirilmesi, dış pazar aranması, yatırımları kısa sürede gerçekleştirme, stok devir hızını artırarak asgari stokla çalışma gibi önlemler ile işletme ve muhasebe enflasyondan korunmaya çalışılmaktadır.²⁶³

Ayrıca, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) ve Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) da yoğun bir şekilde çalışmalarını devam ettirerek tebliğler ve standartlar yayınlamaktadır. Ülkemizin içinde bulunduğu yüksek enflasyon şartlarında işletmelerin enflasyondan korunması için çözüm yolları üretmeye ve bunları uygulamaya geçirmeye çalışmaktadır.

3.4.1.Yeniden Değerleme

Fiyatlar genel seviyesindeki yükselmeler sonucu işletmelerin bilanço değerlerinin geçersiz olması, gelir tablolarında enflasyon kârlarının oluşması işletmeleri iktisadi kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutmaya zorlamıştır. Bu zorunluluğun doğal sonucu olarak VUK hükümleri değiştirilmiş ve yeniden değerlemeye olanak verilmiştir. Yeniden değerlemede amaç, bilançoları güncelleştirme ve vergisel avantajlar sağlamaktır. Kurumlar Vergisi mükelleflerinin 24.6.1994 tarih ve 4008 sayılı Kanunun 9.maddesi ile VUK'un yeniden değerlemeyi düzenleyen mükerrer 298. maddesinin 4 nolu bendi 1.1.1995 itibaren değiştirilmiş, sözkonusu değişiklikle Gelir Vergisi mükelleflerine de bu uygulama başlamıştır.²⁶⁴

VUK'un mükerrer 298.maddesinin 1.fıkrasına göre; bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri yeniden değerlendirme yapabileceklerdir. Buna göre yeniden değerlendirme yapacak olanlar şunlardır;

- Bilanço esasına göre defter tutan ferdi işletmeler,
- Adi şirketler,
- Kollektif ve adi komandit şirketler,
- Kurumlar Vergisi mükellefi olan kooperatifler,
- İktisadi Devlet teşekkülleri,
- Dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler,
- İş ortaklıkları.

Yeniden değerlendirme kapsamı dışında bırakılan diğer mükellefler şunlardır.

²⁶³ Zaloğlu, a.g.e., s.25.

²⁶⁴ Hacıüstemoğlu, a.g.e., s.19.

- İmtiyazlı şirketler,
- İşletme esasına göre defter tutan Gelir Vergisi mükellefleri,
- Serbest meslek kazanç defteri tutan serbest meslek erbabı,
- Zirai işletme esasına göre kazançları saptanan çiftçiler.

Yeniden değerlemeye tabi tutulacak iktisadi varlıklar bilançoya dahil amortismanla tabi iktisadi varlıklar ile bu varlıklar üzerinden ayrılmış olup bilançoda gösterilen birikmiş amortismanlardır. Buna göre yeniden değerlemeye tabi tutulacak iktisadi varlıkları şöyle sıralayabiliriz:

- Binalar,
- Arsa ve araziler,
- Gayrimenkullerin mütemmim cüzü ve teferruatı,
- Tesisat ve makinalar,
- Gemiler ve diğer taşıtlar,
- Demirbaş eşya.

Ayrıca iktisadi kıymetin iktisabı sırasında ödenen vergi ve harçlar, aktife alındığı yıl içinde tahakkuk etmiş kur farkları, gerek aktife alındığı yıl gerekse sonraki yıllarda tahakkuk eden faizler, gayrimenkulun genişletilmesi ve kıymetinin devamlı olarak artırılması amacıyla yapılan giderler yeniden değerlemeye tabidir.

Yeniden değerlemeye tabi tutulup tutulmayacak iktisadi varlıklar ise şöyle sıralanmıştır:

- Değeri 5.000.000-TL.yi geçmeyen iktisadi varlıklar (bu değer ekonomik ve teknik bütünlük içinde değerlendirilecektir),
- İşletmenin aktifine girdiği yıldan sonraki yıllarda tahakkuk etmiş ve iktisadi varlığın maliyetine eklenmiş kur farkları,
- Sinema filmleri,
- Alameti farika hakları,
- Peştemallıklar,
- Özel maliyet bedelleri,
- İlk tesis ve taazzuv giderleri (kuruluş ve örgütlenme giderleri),
- Organizasyon, etüd ve arama giderleri,
- Mahiyetleri, amortisman süre ve tarzları bunlara benzeyen diğer aktif değerler,
- Yapılmakta olan yatırımlar (amortismanla tabi olanlar hariç),
- Yurtdışında faaliyet gösteren ve çalıştıkları ülkelerin kanunlarına tabi olan bağımsız iktisadi varlıklar,
- İtfa süresi tamamlanmış bulunan iktisadi kıymetler,

-Hesap dönemi içinde aktife giren veya aktifleştirilen iktisadi kıymetler.

Yeniden değerlemeye tabi duran varlıkların ve bunlara ilişkin birikmiş amortismanların yeniden değerlendirilmesinde kullanılacak olan oranlar Maliye Bakanlığı'nca her yıl Aralık ayı içerisinde Resmi Gazete'de ilan edilmektedir. Bu oranın tesbitinde Devlet İstatistik Enstitüsü'nün açıkladığı Ekim ayında (Ekim ayı dahil) bir önceki yılın aynı dönemine göre toptan eşya fiyatlarının genel indeksinde meydana gelen artış kullanılmaktadır. Yeniden değerlendirme, yeniden değerlemenin yapılacağı duran varlıkların ve bu varlıklar için ayrılan amortismanların açıklanan bu oran ile çarpılması suretiyle yapılır.

Yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan değer artışı, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir. Kurumlar Vergisi mükellefleri değer artışının tamamını sermayelerine ekleyebilmektedirler. Değer artış fonu, sermayeye ilave dışında herhangi bir hesaba nakledilmesi halinde ya da işletmeden çekildiği takdirde işletmenin dönem kazancı ile ilişkilendirilmeksizin vergiye tabi tutulmaktadır. Gelir Vergisi mükellefleri ise bu fonda biriken değeri başka bir hesaba aktaramamakta ya da sermayeye ekleyememekte, aksi takdirde işletmeden çekilen değer olarak kabul edilmekte ve vergiye tabi tutulmaktadır.²⁶⁵

İşletmelerin, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini azaltmak için yeniden değerlendirme yapmaları bilançonun aktifinde yer alan duran varlıkların gerçek değerlerine yakın değerler ile bilançoda gösterilmesine yardımcı olur. İşletme bilançolarının yeniden değerlendirilmesi bilançoların gerçek değerlerine yakın değerler alması ile güçlü aktif yapı sergilemesine yardımcı olarak kredi değerliliklerini artırır.

Gelir tablosundaki satışların maliyeti içindeki amortismanlar yeni değerler üzerinden ayrıldığı için maliyetler gerçek değerlerine yakın saptanarak enflasyon kârları elimine edilir. Böylece enflasyon kârlarının vergilendirilmemesi sağlanır, özkaynaklar korunur, sermaye piyasasının gelişimi sağlanır.

3.4.2.Azalan Bakiyeler Yöntemine Göre Amortisman Ayırımı

Azalan bakiyeler yöntemi, yeni yatırım yapan mükelleflere ilk yıllarda daha fazla amortisman ayırmak suretiyle başlangıçta ödeyecekleri verginin bir kısmını daha sonraki yıllara aktarma olanağı tanımıştır. Bu özelliği dolayısıyla enflasyonist

²⁶⁵ İbrahim Pınar, Yürürlükteki Tüm Vergi Kanunları, Ankara, Kanun Metinleri Serisi: 15 Seçkin Yayınevi, 1998, s.268-271.

ortamda bu yönteme göre amortisman ayıran işletmeler normal amortisman yöntemini uygulayanlara göre enflasyondan daha az etkilenmektedirler.²⁶⁶

VUK'un mükerrer 315.maddesine göre sadece bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerden isteyenler amortismanına tabi olan varlıklarını azalan bakiyeler üzerinden amortisman yöntemi ile yok edebilirler. Bu yöntemin uygulanması şu şekildedir;

1-Her yıl üzerinden amortisman hesaplanacak değer, önceki yıllarda ayrılmış amortismanlar toplamının düşülmesi yoluyla belirlenir.

2-Belirlenen değere %40 oranını geçmemek üzere normal amortisman oranının iki katı tutarında amortisman oranı uygulanır.

3-Amortisman süresi normal amortisman oranına göre hesaplanan süreyi geçemez. Bu sürenin son yılına devreden bakiye değer, son yılda tamamen yok edilir.²⁶⁷

Enflasyon dönemlerinde amortisman süresi sonunda ayrılan amortismanların tutarları enflasyon oranı ile değerlendirildiğinde azalan bakiyeler yönteminin işletmelerce enflasyona karşı önlem olarak kullanılmasıdaki haklılığı görülmektedir. Bu durum işletmenin yeniden değerlendirme yapması durumunda da aynı sonuçları vermektedir. Enflasyon oranının yeniden değerlendirme oranından fazla olması halinde işletmeler azalan bakiyeler yöntemine göre amortisman ayırmakla enflasyon etkisini normal yönteme göre giderebilirler.

Azalan bakiyeler yöntemi (hızlandırılmış amortisman) enflasyon dönemlerinde işletmelere fon kaynağı sağlamakta, vergilemede erteleme nedeni ile duran varlık yoğun işletmelerde enflasyona karşı koruyucu olmaktadır.

3.4.3.Duran Varlık Yenileme Fonu

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinden birisi de işletmelerin duran varlıklarını yenilemede çektikleri sıkıntıdır. Teknolojideki gelişmeler ve sermaye mallarının fiyat artışları bu sıkıntıyı daha da artırmaktadır. Enflasyonda ayrılan amortismanlar duran varlık yenilemesine yardımcı olamamaktadır. İşletmelerin duran varlıklarını yenilemede kârdan ayırdıkları özel amaçlı fonlara gereksinim duyulmaktadır. Yenileme fonu, amortismanına tabi kıymetlerin yenilenmesinde mükellefler lehine geliştirilmiş bir vergi avantajı ya da teşvik uygulaması olmaktadır. Yenileme fonu iktisadi işletmelere dahil amortismanına tabi iktisadi

²⁶⁶ ASOMEDYA, "Enflasyon Muhasebesi", Ankara Sanayi Odası Yayını Ağustos 1996, s.36.

²⁶⁷ Pınar, a.g.e., s.275-276.

kıymetlerin yenilenebilmesi için, bu kıymetlerin satışından doğan kâr ve sigorta tazminatlarından ayrılan karşılığın bilançonun pasifinde üç yıl süre ile kalmasını ifade etmektedir. Burada yeni iktisadi değerin satışının yapıldığı yılı izleyen yıllarda elde edilmesine bağlı bulunmasında aynı yıl içinde yenileme yapılan durumlarda satıştan elde edilen kâr gözönüne alınarak pasifte karşılık ayrılması olanaksızdır.²⁶⁸

Yenileme fonu ayırabilmenin koşulları üç grupta toplanabilir:

1-Bilanço esasına göre defter tutulması,

2-Satılan duran varlığın yenilenmesinin zorunlu olması veya işletme yönetenleri tarafından karar verilip teşebbüse geçilmiş bulunması,

3-Yenileme fonunun alımında kullanılan duran varlığın daha önce satılan veya hasara uğrayan duran varlık ile aynı türden olması.

Yenileme fonuna alınan kârın üç yıl içinde kullanılması zorunludur. Duran varlığın satılması veya afet sonucu zayi olması nedeni ile alınan sigorta tazminatı sonucunda ayrılan yenileme fonunun en fazla üç yıl içinde kullanılması gereklidir. Her ne sebeple olursa olsun üç yıl içinde kullanılmayan fon tutarı üçüncü yılın vergi matrahına eklenir. Üç yıllık sürenin hesabının amortismanına tabi iktisadi kıymetin satıldığı tarihten itibaren üç yıl olarak gözönüne alınması gerekir. Yenileme fonu, işin devri, terk edilmesi veya tasfiye edilmesi halinde o yılın vergi matrahına eklenir.²⁶⁹

İşletmelerin enflasyonun etkisini azaltmak için duran varlık yenilemesinde yararlanabileceği yenileme fonu vergi avantajı sağlama yanında bir teşvik uygulamasıdır. Enflasyon ortamında yenileme fonu oluşturulması işletmelerin gelecekte duran varlık yenilemeleri için yardımcı olmakta, vergi erteleme yoluyla otofinansman olanağı sağlayan önlem olmaktadır. Esasen bu fonlar enflasyon dolayısıyla ortaya çıkmış enflasyon kârlarından ayrılmaktadır. Bu nedenle belirli şartlar altında enflasyon kârlarının vergilenmesi ertelenmekte veya engellenmektedir.²⁷⁰

3.4.4.Alacak ve Borç Senetlerinin Reeskontu

Alacak ve borç senetlerinin reeskonta tabi tutulmasında amaç, bunların değerlerini değerleme günündeki değerlerine indirgemektir. Çünkü değerleme gününde senedin nominal değeri, değerleme günü ile senedin vade tarihi arasındaki süreye düşen faizi de kapsamaktadır. Reeskont işlemi ile bu faiz tutarı saptanmaktadır.

²⁶⁸ Hacırüstemoğlu, a.g.e, s.27.

²⁶⁹ Pınar, a.g.e., s.280.

²⁷⁰ ASOMEDYA, a.g.e., s.36.

Saptanan tutar işletmelerin mali kârlarının hesaplanmasında gözönüne alındığından mükelleflerin vergi matrahları gelecek dönem gelir ve giderlerinden arındırılmaktadır. Bu olayda enflasyon nedeni ile bilançosu borç ağırlıklı işletme ile alacak ağırlıklı işletme ile farklı sonuçlar çıkmaktadır.²⁷¹

VUK'un 281.maddesine göre alacaklar mukayyet değeri ile değerlendirilir. Vadesi gelmemiş senede bağlı alacaklar değerlendirme gününün kıymetine getirilir. Senette faiz oranı açıklanmış ise bu oran, açıklanmamış ise TC. Merkez Bankası resmi iskonto oranı uygulanır. Banka, banker ve sigorta şirketleri ya Merkez Bankası ya da işlemlerinde uyguladıkları oranı kullanarak değerlendirme yaparlar. 285.maddede aynı mantıkla borçları değerlemektedir.²⁷²

Reeskonta tabi tutulacak alacak ve borçların özellikleri; alacak ve borcun senede bağlı olması, senedin vadeli olması, değerlendirme gününde senedin vadesinin gelmemiş olması, alacak senedinin gelir veya hasılat yaratıcı olması (avans senedi, teminat senedi, hatır senedi olmaması), alacak ve borç senedinin aktife kayıtlı olması (tahsile ve teminata verilenler dahil) şeklinde sıralanabilir.

Vadesi gelmemiş senede bağlı alacakların reeskontu sonucu yazılı (mukayyet) değer ile değerlendirme günündeki değer arasındaki fark dönem matrahından düşülür. Vadesi gelmemiş senede bağlı borcun reeskontu sonucu yazılı ve değerlendirme sonrası değeri arasındaki fark dönem matrahına ilave edilir.

Alacak senetlerini reeskonta tabi tutup reeskont tutarını kâr/zarar hesabına zarar yazan mükellefler borç senetlerini de reeskonta tabi tutup iskonto tutarını kâr/zarar hesabına kâr yazmak zorundadırlar. Ancak borç senetlerine reeskota tabi tutan mükellefler alacak senetlerini reeskonta tabi tutmak zorunda olmayıp isteye bağlı olmaktadır.²⁷³

Alacak ve borç senetlerinin reeskont tutarının hesaplanması için iki formül vardır.

$$\text{Dış iskonto} = \frac{\text{Nominal değer} \times \text{faiz oranı} \times \text{gün sayısı}}{36.500}$$

$$\text{İç iskonto} = \frac{\text{Nominal değer} \times \text{faiz oranı} \times \text{gün sayısı}}{36.500 + (\text{Faiz oranı} \times \text{gün sayısı})}$$

²⁷¹ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.31.

²⁷² Pınar, a.g.e, s.264-265.

²⁷³ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.32.

Reeskont miktarının daha hassas hesaplanması istendiğinde iç iskonto formülünü kullanmak gerekir. Danıştay 4. Dairesinin kararı da bu yöndedir.²⁷⁴ İç iskonto, bir senedin hali hazır değeri üzerinden hesaplanan iskontoya denir. İç iskonto yöntemi, senet üzerindeki vadeye kadar olan gün farkı ve iskonto haddi dikkate alınarak senedin hali hazır değeri üzerinden iskonto tutarı hesaplanması esasına dayanır.

İşletmelerin bilançolarında senetli alacaklar ve borçların enflasyonda gerçek değerlerinin saptanması ancak bunların reeskonta tabi olmasıyla sağlanır. Böylece hem gerçek borç-alacak rakamı hem de olumlu-olumsuz reeskont sonucu gerçek kâr ortaya çıkar. Vadeli alış ve satışlar için düzenlenen alacak ve borç senetlerinde gelecek hesap dönemlerine ait olan gelir ve giderlerin ait olduğu dönemlerin gelir ve giderlerine kayıt edilmeleri için alacak ve borç senetlerinde reeskont yapılarak enflasyon etkisi dışındaki gerçek kâr bulunmaya çalışılır. Alacak ve borç senetlerindeki vade farkları reeskont işlemi ile giderilmeye çalışılmaktadır. Böylece enflasyonun dönem kârlarına etkisi reeskont ile vergi ertelemesi şeklinde yok edilir.

3.4.5.Finansman Fonu

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin yatırımlarına daha rahat kaynak sağlamak amacıyla ödeyecekleri kurumlar vergisini belli bir süre ertelemesi ile ilgili hüküm finansman fonudur. Finansman fonu, safi kurum kazancının bir kısmının en az bir hesap dönemi için kurumlar vergisinden hariç tutulmak suretiyle yaratılan fonun teşvik belgesine bağlanmış yatırım harcamalarında kullanılmasına imkan veren bir uygulamadır.²⁷⁵ Finansman fonundan anonim şirketler, limited şirketler, hisseli komandit şirketler, kooperatifler ve iş ortaklıklarından yatırım indirimi belgesi alanlar yararlanabileceklerdir. Ancak yatırım indirimi belgesi yatırımın belli bir aşamaya gelmesi halinde verildiğinden başlangıçta finansman fonu ayrılması için teşvik belgesi alınması yeterlidir. Finansman fonu, yatırım teşvik belgesinde gösterilen süre ve yatırım tutarı ile sınırlıdır. Finansman fonunun hesaplanmasında öncelikle tüm istisna işlemleri düşürülmeli ve kalan tutara %20 uygulanmalıdır. Finansman fonu kurumlar vergisi matrahının %25 ile sınırlandırılmıştır.

Ayrılan finansman fonunun Merkez Bankası'nda açılacak her an paraya çevrilebilir Devlet Tahvili Hesabına Kurumlar Vergisi beyannamesinin verildiği

²⁷⁴ Muhasebe Uygulamaları, Anadolu Üniv. Açıköğretim Fak. Yayınları, No:478, Cilt:1, Ünite 1-10, Eskişehir 1995, s.56.

²⁷⁵ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.32-33.

tarihe kadar yatırılması zorunludur. Bu hesaptan çekişler Devlet Planlama Teşkilatı tarafından düzenlenecek çekiş belgelerine dayanılarak yapılır ve yıl içinde yapılan yatırım tutarını aşamaz. Bir önceki yılda çekilemeyen fon tutarı izine bağlı olmaksızın gelecek yıl serbest bırakılır. Bir önceki yıl safi kurum kazancından finansman fonu olarak ayrılan tutar hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenir.²⁷⁶

Bir sonraki yılın Kurumlar Vergisi matrahının belirlenmesinde öncekiyıldan gelecek finansman fonu unutulmamalı ve muhasebe tekniği olarak önceki dönem finansman fonu bu dönemin gelir tablosu hesaplarıyla karıştırılmamalıdır.

Finansman fonu enflasyonda işletmelerin yatırım kararlarındaki isteksizliklerini gidermek ve onları teşvik etmek için oluşturulmuş bir müessesedir. Finansman fonu ile işletmelere finansal açıdan rahatlık sağlanmakta ve enflasyon kârlarından ayrılan vergilere erteleme getirilerek enflasyon kârlarının vergilendirilmesi önlenmektedir.²⁷⁷

3.4.6. Gayrimenkul ve İştirak Satışlarından Doğan Kârın Sermayeye Eklenmesinde Vergi İstisnası

Kurumların bilançolarında kayıtlı gayrimenkul ve iştiraklerinin işletmede uzun yıllar maliyet bedeli ile yer alması bunların elden çıkarılmasında enflasyon kârlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu konuya ilişkin son düzenleme 4108 sayılı Kanunla eklenen geçici 23/a maddesidir. Böylece gelir tablolarında yer alan gayrimenkul ve iştirak satış kârları vergilendirilmeyerek işletmelerin enflasyona karşı önlem alması sağlanmıştır.²⁷⁸

Kurumlar Vergisi Kanunu'na 4108 sayılı Kanunla eklenen geçici 23.maddenin (a) bendi aşağıdaki gibidir.

"1.1.1994-31.12.1998 tarihleri arasında uygulanmak üzere, tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından doğan kazancın, satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilen kısmı, kurumlar vergisinden müstesnadır. Şu kadar ki, vadeli satış halinde, satışın yapıldığı hesap dönemini takip eden ikinci hesap döneminin sonuna kadar tahsil edilen kazançların tutarı, ilgili yıl kurum kazancından indirilir. Bu tarihten sonra yapılacak

²⁷⁶ Pınar, a.g.e., s.135-136.

²⁷⁷ ASOMEDYA, a.g.e., s.36.

²⁷⁸ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.35.

tahsilat için bu hüküm uygulanmaz. İlk yapılan tahsilatın iştirak hissesi veya gayrimenkulün maliyet bedeline ilişkin olduğu kabul edilir.

Bu hüküm, kurumların üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerinin tamamının veya bir kısmının, teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak olan bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması durumunda da uygulanır. Bu durumda yeni kurulacak şirketin tam mükellef ve yapacağı yatırımın asgari 5 milyon ABD \$ veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası olması şarttır. Bu şartlara ilave olarak yabancı ortaklı sermaye şirketinde yabancı ortağın sermaye payının 1 milyon ABD \$'ı veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası ve %20'den az olmaması ve kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi gerekir.

Bu kazançların sermayeye ilavesi kâr dağıtımı sayılmaz. Kurumlar vergisinden müstesna tutulan kazançlar, bu kanunun 25.maddesinin 2.fıkrasına göre %20 kurumlar vergisine tabi tutulmaz. Üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerin tamamının veya bir kısmının teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulmasından doğan ve bu maddeye göre vergiden müstesna tutulan kazançlar, gelir vergisi kanununun 94.maddesinin 1.fıkrasının 6 numaralı bendinin (b) alt bendine göre vergi tevkifatına tabi tutulmaz. Bu hüküm uyarınca vergiden istisna edilen diğer kazançlar için ise bu vergi tevkifatı %10 olarak uygulanır.

Kurumların iki tam yıl süreyle aktifinde yer almayan iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından elde ettikleri kazançlar ile menkul kıymet veya gayrimenkul ticareti ile uğraşan kurumların ellerinde bulundurdıkları değerlerin satışından elde ettikleri kazançlar, istisna kapsamı dışındadır.

Rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen hisse senetleri ile iştirak edilen kurumun ihtiyat akçeleri, banka provizyonları ve Vergi Usul Kanunu'na göre ayrılan yeniden değerlendirme fonlarının sermayeye ilavesi dolayısıyla bedelsiz alınan hisse senetlerinin en az iki yıl öncesinde iştirak edilen şirketlere ait olması halinde, rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen veya bedelsiz alınan bu hisse senetleri iki yıl önce iktisap edilmiş sayılır.

Sermayeye eklenen bu kazançların beş yıl içinde herhangi bir suretle işletmeden çekilmesi veya bu süre içinde işletmelerin tasfiyesi halinde, bu kazançlar o yılın kazancı sayılarak vergiye tabi tutulur.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na ya da özel kanunlara göre kurulan kooperatifler, ortağın sahip olabileceği en fazla pay tutarı dikkate alınmaksızın gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazanç istisnasından yararlanırlar. Ancak, iştirak hisseleri ile gayrimenkullerin satışından doğan kazanç; sermayeye eklenmeyerek özel bir fon hesabında gösterilir ve hiçbir şekilde ortaklara dağıtılmaz, kooperatifin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 391.maddesinin bu suretle gerçekleştirilecek sermaye artırımına aykırı hükümleri uygulanmaz.

Bu hükümden yararlanan kurumların gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın tesbitinde, gelir vergisi kanununun 38.maddesinin son fıkrası hükmü uygulanmaz.

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra da bu madde kapsamında yapılacak tescil işlemleri tapu ve kadastro harcından, lehe alınan paralar banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesnadır".²⁷⁹

Birkaç yıl sonra gayrimenkul ve iştirak satışlarından doğan kârın enflasyon kârı olduğu bilindiğine göre bu önlem ile enflasyon kârlarının vergisi ödenmemekte, bu kârların sermayeye ilavesi ile de özkaynak güçlendirilmektedir. Gayrimenkul ve iştirakler nakde dönüştürülerek enflasyonda işletmelerin sıkıntısını çektiği nakit karşılanmaktadır. Ayrıca sermaye artışı ile sermaye erozyonu önlenmeye çalışılmakta, bilançonun pasif tarafı gerçek değerine yaklaştırılmaktadır.

3.4.7. Maliyet Bedeli Artırımı

Enflasyon dönemlerinde işletmeler daha fazla işletme sermayesi gereksinimi içindedirler. Bu gereksinime cevap vermek için işletmelerin öncelikle atıl duran varlıklarının harekete geçirilmesi gerekir. Enflasyona önlem olarak aktifteki gayrimenkul ve menkul kıymetlerin nakde dönüşümleri teşvik edilmektedir. Burada hem özkaynak güçlendirilmekte hem de enflasyon kârlarının vergi matrahı dışında tutulması amaçlanmaktadır.²⁸⁰ Maliyet bedeli artırılması ile ilgili GVK'nun 38. maddesinin son fıkrası 4108 sayılı yasanın 18. maddesi ile şöyle değiştirilmiştir.

"Mükelleflerin iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle işletmelerinde kayıtlı bulunan gayrimenkul, iştirak hisseleri ve amortismanı tabi diğer iktisadi kıymetleri elden çıkarmaları halinde, bu kıymetlerin maliyet bedeli bunların iktisap edildiği ve elden çıkardıkları yıllar hariç olmak üzere her takvim

²⁷⁹ Pınar, a.g.e., s.165-167.

²⁸⁰ Hacıüstemoğlu, a.g.e., s.38.

yılı için VUK hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak kazancın tesbitinde dikkate alınabilir. Bu hüküm 39. madde gereğince işletme hesabı esasına göre ticari kazancın tesbitinde de uygulanır. Bilanço esasında defter tutan mükellefler tarafından artırılan maliyet bedeline tekabül eden kazançlar bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir. Bu fon sermayeye ilave dışında herhangi bir suretle başka bir hesaba nakledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde; o yılın kazancına dahil edilerek vergiye tabi tutulur. Söz konusu iktisadi kıymetlerin alım satımı ile devamlı olarak uğraşanlar, alım satımını yaptıkları iktisadi kıymetler için bu hükümden yararlanamazlar. Şu kadar ki, inşaat yapımına tahsis edilen arsa ve arazilere ilişkin olarak inşaatın bitimine kadar geçen süre için bu fıkra hükmüne göre maliyet bedeli artırımı yapılabilir. Ancak, inşaatın tamamlanmasından önce satışı yapılan gayrimenkuller için maliyet artırımı satışın yapıldığı tarihe kadar uygulanır. Bu fıkra hükmünün uygulanmasına ilişkin usul ve esasları tespit etmeye Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir." 281

Maliyet bedeli artırımı, işletmelerin enflasyon dönemlerinde duran varlık satış kârlarının oluşmaması için bir önlemdir. Duran varlıkların maliyet bedeli artırılarak enflasyonun oluşturduğu kârların ortaya çıkması önlenir. Böylece, işletmeler enflasyon kârlarının vergilerinin ödenmesine önlem almış olurlar. Diğer yandan maliyet bedeli artırımı avantajı ile işletmelerin atıl duran varlıklarının öncelikle nakde dönüşmesi sağlanır. Ayrıca işletmeler özkaynaklarını güçlendirme fırsatı bulurlar ve enflasyonun sermayelerini erozyona uğratmasına karşı önlem alırlar.²⁸²

3.4.8.Stokların Değerlendirilmesinde LİFO Yöntemi

4008 sayılı Kanun ile VUK'nun 274. maddesi "Mükellefler satın aldıkları veya ihmal ettikleri emteanın maliyet bedelini LİFO yöntemi uygulamak suretiyle de tespit edebilirler. Bu yöntemi seçenler en az beş yıl süre ile bu yöntemden vazgeçemezler" şeklinde değiştirilmiştir.²⁸³ Kanun değişikliğinin gerekçesi"para değerindeki düşüşlerin stok değerinde yarattığı suni artışlar yoluyla mükelleflerin enflasyon kazançları üzerinden vergi ödemelerinin önlenmesi" olarak ifade edilmiştir.

1.1.1996 tarihinden itibaren uygulanacak olan LİFO yönteminin beklenen sonucu vermesinin ön koşulu işletmenin mal stoklarının bulunmasıdır. Yöntemin

281 Pınar, a.g.e., s.31-32.

282 Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.40.

283 Pınar, a.g.e., s.262.

birden fazla hesap döneminde etkili olarak kullanılabilmesi dönemler itibariyle fiyat artışlarının aynı yönde olmasına ve stok düzeyinin azalmasına bağlıdır.

"VUK hükümlerine göre, dönemsonu stoklarını son giren ilk çıkar yöntemine göre değerleyen veya amortismanına tabi iktisadi kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutan mükelleflerin, işletmede kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kâr payı, kur farkı vb. adlar altında yaptıkları giderler ve maliyet unsurları toplamına (yatırım maliyetine eklenenler hariç) aşağıdaki indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın %25'i gider yazılmaz.

İndirim oranı, VUK' hükümlerine göre o yıl için tesbit edilmiş olan yeniden değerlendirme oranının, kuruluşlardan alınan bilgilere göre Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca ilgili yıl için hesaplanan ortalama ticari kredi faiz oranına bölünmesi suretiyle bulunur.

Sanayi siciline kayıtlı imalatçıların imalat faaliyetlerinde kullandıkları yabancı kaynaklara ait gider ve maliyet unsurlarına bu bent hükmü uygulanmaz.

Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse; yeniden değerlendirme oranının %70 ortalama ticari kredi faiz oranının %90 olması halinde; indirim oranı $(70/90=)$ %77 olacaktır. İşletme 100 milyon TL. faiz ve komisyon gideri yapmış ise finansman giderinin $(100 \text{ milyon TL.} \times \%77 =)77 \text{ milyon TL.} \times \%25 = 19.250.000\text{-TL.}$ lik kısmı gider ve maliyet olarak dikkate alınmayacaktır.

Yeniden değerlendirme işlemi yapan veya dönem sonu stoklarını LİFO yöntemiyle değerleyen mükellefler 1.1.1996 tarihinden itibaren işletmelerinde kullandıkları yabancı kaynaklar için ödedikleri finansman giderlerinin bir kısmını ticari kazancın tesbitinde gider ve maliyet olarak dikkate alamayacaklardır. Bu nedenlerle mükellef ve uygulayıcıların dönem sonu gelmeden bu konuyu gözönünde bulundurmaları gerekmektedir.

Yeni uygulamadan özellikle yeniden değerlendirme yapan ticaret ve hizmet işletmeleri etkilenecektir. İmalat işletmeleri, bankalar, sigorta şirketleri ve finans kurumları söz konusu uygulamanın dışında bırakılmışlardır.²⁸⁴

Bu yöntemin uygulanması ile mükellefler bu yıl ödeyecekleri verginin bir kısmını gelecek yıl ödeyeceklerdir. Başka bir deyişle LİFO yöntemi, enflasyon dönemlerinde vergi erteleme etkisi göstermektedir.

LİFO yöntemi, yeniden değerlendirme yöntemine benzemektedir. Yeniden değerlendirme sabit kıymetlerin kayıtlı değerlerini gerçek değerlere yükseltirken, LİFO yöntemi de ticari malların defterde kayıtlı değerlerini gerçek fiyatlara farklı bir yöntemle

²⁸⁴ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.40-42.

yükseltmiş olmaktadır. Burada malların kayıtlı değerleri gerçek değer altına görünmekte, ancak vergi uygulaması yönünden firmanın "gerçek" kârı vergilendirilmektedir.²⁸⁵

3.4.9.Araştırma ve Geliştirme Fonu

KVK'nun 14.maddesinin 6 nolu bendine eklenen hüküm ile kurumların işletme içi Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinde bulunmaları teşvik edilmiştir. Getirilen bu hükümle; kurumların yıl içinde yaptıkları Ar-Ge harcamaları tutarını geçmemek üzere ilgili dönemde ödemeleri gereken yıllık Kurumlar Vergisinin %20'sinin yasal süreler içinde tahsilinden vazgeçilerek, bu orana isabet eden vergi üç yıl süre ile faizsiz olarak ertelenebilecektir. Ertenen bu vergi üç yıl içinde kurumlar vergisinin ödeme taksitleri ile birlikte eşit taksitler halinde geri ödenecektir. Ancak sözü edilen Ar-Ge faaliyetlerinin yeni teknoloji arayışına yönelik faaliyetler olması istenmektedir. Aksi durumda da istisna ya da vergi ertelemekten yararlanmak olası değildir.²⁸⁶

Ar-Ge fonu vergi erteleme yoluyla enflasyon kârlarının ödenmesini geciktirerek işletmelere kaynak sağlamakta, bu da işletmelerin kaynak olarak bu fondan yararlanmasına ve Ar-Ge faaliyetlerini artırmaya olanak sağlamaktadır.²⁸⁷

3.4.10.Yatırım İndiriminde Yeniden Değerleme (İndeksleme)

GVK'nın ek 4.maddesinde 4108 sayılı kanunla yapılan değişiklikle 1.1.1995 tarihinden sonra alınan yatırım teşvik belgelerine ilişkin yatırım harcamalarına uygulanmak üzere yeniden değerlendirme (İndeksleme) uygulaması getirilmiştir.

Uygulamaya göre; yatırımcıların ilgili yıl kazancının olmaması veya yeterli kazancın bulunmaması nedeniyle indirilemeyen yatırım indirim tutarları, VUK hükümlerine göre bu yıllar için belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanacaktır. Bu uygulama devreden yatırım indirimi tutarı için, indirilmeyen yılı takip eden üç yıl boyunca tatbik edilecektir.²⁸⁸

Uygulamanın amacı, işletmelerin kazançlarından indiremedikleri yatırım harcaması tutarlarını, daha sonraki yıllarda enflasyon nedeni ile uğramış oldukları kayıpları telafi ederek indirmelerini sağlamaktır. Böylece enflasyon ortamında işletmelerin yatırım indirimi hakkında gerçekçi bir şekilde yararlanmaları temin edilmiş olmakta, sermayenin etkin kullanımı istenmektedir.²⁸⁹

²⁸⁵ ASOMEDYA, a.g.e., 1996, s.37.

²⁸⁶ Pınar, a.g.e., s.140.

²⁸⁷ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.44.

²⁸⁸ Pınar, a.g.e., s.28.

²⁸⁹ Hacırüstemoğlu, a.g.e., s.44.

SONUÇ

Muhasebenin ana amacı, işletme ilgililerine işletmenin ticari ve mali işlemleri ve ekonomik faaliyetleri hakkında doğru bilgiler vermektir. Muhasebe; yönetici grubu dışındaki ilgililer için, işletmenin dönem içerisinde finansal bakımdan ne yönde ilerlediğini ve dönem sonunda nereye ulaştığını belirtmek üzere bilanço ve gelir tablosu gibi tablolar hazırlamaktadır. Böylece işletme birimi ile ilgili olan kişiler, söz konusu tabloları inceleyerek işletme hakkındaki yargılarını biçimlendirmekte ve işletmeden olan beklentilerini belirlemektedirler. Diğer taraftan yönetici grubu ise, fiyat politikasının belirlenmesinde, planlama ve bütçe konularında, fonların yönetiminde, yatırım kararlarının verilmesinde ve üretim maliyetlerinin saptanmasında büyük ölçüde finansal tablolardaki verilerden yararlanmaktadırlar. Bu nedenle işletme için hayati önem taşıyan sözkonusu bilgilerin, doğruyu yansıtmayı büyük önem taşımaktadır. Ancak fiyat hareketlerinin istikrarsız olduğu dönemlerde, geleneksel muhasebenin işletme ilgililerinin muhasebeden beklentilerini karşılayamadığı ve muhasebenin amaçlarını bu beklenti boyutları içinde gerçekleştirmekte yetersiz kaldığı görülmektedir.

Geleneksel muhasebenin değerlemede maliyet ilkesinden hareket etmesi ve para değerinin değişmez olduğu varsayımı altında işlemlerini sürdürmesi, enflasyon ortamında işletme ilgililerinin gereksinimlerine yanıt verememesine yol açmaktadır. Söz konusu prensiplere bağlılık içinde tutulan kayıtlar ve raporlar, muhasebe sisteminden beklenen bilgilerin güvenilirliğini ve doğruluğunu büyük ölçüde bozmaktadır.

Fiyat hareketlerinin işletmelerin finansal durum tablosu üzerindeki etkilerini incelerken, gerek aktif kalemlerin gerekse pasif kalemlerin "parasal" ve "parasal olmayan" kalemler şeklinde bir ayrıma tabi tutulması gerekmektedir. Parasal kalemler, para değerindeki değişimle birlikte nominal değeri değişmeyen, fakat reel olarak (satılma gücü bakımından) değişen kalemlerdir. Parasal olmayan kalemler ise, paranın değerindeki değişim ile birlikte nominal olarak değeri değişen, fakat reel anlamda değerinde bir değişiklik ortaya çıkmayan aktif ve pasif kalemlerdir. İşletmeler paranın değerindeki değişimleri dikkate alırken her iki bilanço kalemi için ortaya çıkan etkileri gözönünde bulundurması gerekmektedir. Nominal olarak sermayesini korumayı amaçlayan bir işletmenin enflasyonist ortamda reel anlamda

sermaye kaybına uğrayacağı muhakkaktır. Diğer taraftan tarihi maliyetlerle kaydedilmiş varlıkların nakit değerinin aynen ifade edilmesinin gerçeği yansıtmayacağını; işletmenin aktif ve pasif bünyesini doğru olarak gösteremeyeceğini belirtmek gerekir. Tarihi maliyet ilkesine göre tesbit edilen maliyet değeri üzerinden ayrılan amortismanlar da kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getiremeyecektir. Amortismanların düşük değerler üzerinden ayrılması sebebiyle, giderleştirilmesi durumunda maliyetlerin çok düşük olmasına neden olacak, bunun sonucu olarak da faaliyet kârları aşırı şişkin görülecektir. Ayrıca söz konusu amortismanlar aynı varlığın yenilenmesi için gerekli fonları karşılayamayacak kadar düşük olacaktır.

Satılan malın maliyetini oluşturan en önemli kalem olan hammadde ve malzemelerin düşük maliyetle elde edilmeleri ve sonuç hesaplarına iktisap edildikleri tarihteki değeri üzerinden yansıtılmaları sebebiyle, satılan malın maliyeti çok düşük çıkmakta, buna mukabil gelirler daha sonra yükselen fiyatlar üzerinden hesaplandığından aradaki fark olan kâr rakamları çok büyük görünmektedir. Gerçekte sözkonusu kârlar, içinde fiyat artışlarının da etkisini taşıyan zahiri (fiktif) kârlar ve varsa reel kârdan oluşmaktadır. Fiyatlardaki değişmeyi dikkate almadan hesaplanacak kâr üzerinden devlete vergi, hissedarlara dividant ve işletmede çalışanlara ücret veya maaş verilmesi durumunda işletmenin varlığı tehlikeye düşecek, giderek üretim ve satılma gücü bakımından zayıflayacaktır. Kârdaki fiktif miktarın tesbiti için satılan mal miktarının cari maliyetinin tesbit edilmesi gerekmektedir.

Ekonomik hayattaki fiyat istikrarsızlıkları, karar almak için en önemli temeli teşkil eden finansal tabloları güvenilmez kıldığından, yöneticiler normal zamanlarda olduğundan daha karmaşık durumlarla karşı karşıyadırlar.

Enflasyonla birlikte artan geleceğin belirsizliklerini de hesaba katmak yöneticilerin karar almalarını daha da zorlaştırmaktadır. Yapılacak üretimin miktar, bileşim ve zamanını tesbit etmek, stokta bulundurulacak hammadde ve mamüllerin miktarının tayini işletme için hayati öneme sahip kararlardır. Eğer işletme enflasyondan olumsuz yönde etkilenen gruplarla ilgili mal ve hizmet ürettiyorsa, bu takdirde işletmenin üretimini azaltması şart olacaktır. Artan talep yönünde üretimini artırabilmek ise, işletmeyi özellikle finansal açıdan zor durumda bırakabilir. Enflasyonist ortamlarda işletmelerin kârlı olacağı yönündeki görüşler uzun vadede düşünüldüğü zaman haklı görülmemektedir. Devletin fiyatlar konusundaki sınırlamaları yanında işletmenin devamlılığı dikkate alındığında maliyet ve satış fiyatı arasındaki aşırı farktan sağlanan toplam kârlar, işletmenin performansı için güvenilir bir gösterge olmamaktadır.

Fiyatların artış gösterdiği dönemlerde mevcut üretim gücünü koruyarak işletmenin varlığını sürdürebilmesi için gerekli işletme sermayesi artış göstermektedir. Buna karşılık sermaye arzedenler cihetinde ise, harcama fazlası fonlar işletmelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik alanlardan ziyade, kısa vadeli, spekülâtif ve üretken olmayan alanlara kanallize edilmektedir. Uzun vadeli borç toplama aracı olan tahvillere rağbette faizlerin sabitliği yüzünden sürekli azalmaktadır. Piyasa faiz oranlarının devamlı yükseliş göstermesi, yatırımcıların tahvilden kaçışına sebep olmaktadır. Bu arada borçla finanse etmenin şirket açısından enflasyonist ortamda özvarlıkla finanse etmeden daha faydalı olacağı belirtmek gerekir. Bunun sebebi paranın satınalma gücündeki azalmalara karşılık ödenecek borç miktarının değişmemesidir.

İşletmelerin fiyat hareketleri karşısında yüz yüze olduğu problemlerle ilgili olarak bir çok tedbir ve teklif üzerinde durulmuştur. Bu tedbirlerin bir kısmı geçici ve kısmi nitelikte olup problemi tam olarak çözmeye yönelik değildir. Hızlandırılmış amortisman metodlarının uygulanması, stokların değerlendirilmesinde LIFO yönteminin kullanılması, yeniden değerlendirme özel fonlarının uygulanması gibi kısmi tedbirlerin hepsi enflasyon dolayısıyla artan maliyet fiyatlarını cari maliyetlere yaklaştırmaya yöneliktir. Günümüz şartlarında enflasyonun süreklilik kazanması ve işletmelerin enflasyonla birlikte yaşama zorunlulukları nedeniyle geçici vasıflı tedbirler yetersiz kalmıştır. Bu da işletme ilgililerini; geleneksel muhasebe yerine geçebilecek yeni bir muhasebe sistemi arayışı içerisine itmiştir. Böylece fiyat hareketlerinin işletme sonuçları üzerindeki olumsuz etkilerini gidererek, işletme sonuçlarının gerçeği göstermesine olanak veren "enflasyon muhasebesi" sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Enflasyon muhasebesi, geleneksel muhasebedeki bazı evrensel ilkelere yeni bir anlayış getirmiştir. Değerlemede tarihi maliyetlerin yerine geçecek yeni değerlendirme esasları getirerek, gerek işletmenin mali yapısının ve gerekse faaliyet sonuçlarının gerçeği göstermesine olanak vermektedir. Günümüzde büyük ilgi gören enflasyon muhasebesi yöntemlerinin başında, genel fiyat düzeyi muhasebesi ve cari değer muhasebesi gelmektedir.

Fiyatlar genel düzeyi muhasebesinde kayıtlar ve buna dayalı olarak oluşturulan finansal tablolar yine tarihi maliyet ilkesine göre tutulmakta, daha sonra fiyat indeksleri kullanılarak finansal tablolardaki rakamlar aynı satın alma gücünü ifade eden rakamlar haline dönüştürülmektedir. Bu haliyle uygulanması kolay olan bu metodda en önemli sorun uygun indeksin seçimidir. Cari yenileme maliyeti yönteminde ise, firmanın varlık ve borçları cari değer üzerinden yeniden ifade edilmektedir. Cari

değer kavramı hakkında farklı düşüncelerin oluşu, bu yöntemin farklı şekillerde uygulanması sonucunu doğurmuştur. Bu farklılık nedeniyle değerlemenin subjektif yargılara dayanacağı ve bunun suistimallere sebep olabileceği ileri sürülmektedir.

Bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağı ulaşılmak istenen amaca bağlı olarak değişebilir. Eğer işletme sermayesini satınalma gücü olara korumak istiyorsa, bu takdirde fiyatlar genel düzeyi muhasebesini kullanması daha uygundur. Çünkü bu yöntemde düzeltme aracı olarak kullanılan indeksler, paranın satınalma gücündeki genel değişmeyi göstermektedir. İşletme sermayesini fiziki üretim gücü olarak korumak istiyorsa, o zaman cari yenileme maliyetini kullanması daha uygun olacaktır. Yönetimin alacağı kararlar içinde en doğru bilgileri cari değerler yansıtacağından bu yöntem, işletme için daha faydalı olarak kabul edilmektedir.

Fiyatların istikrarsızlığı nedeniyle paranın satınalma gücünün sürekli azaldığı ülkemizde, bu problemin çözümü için gerekli çalışmalar uzun süre ihmal edilmiştir. 1963 yılında Vergi Usul Kanunu'ndaki bir değişiklikle yeniden değerlendirme için yapılan çalışmalar, konuyla ilgili oranlar Maliye Bakanlığı'nca ilan edilmediği için sonuçsuz kalmıştır. Bu konudaki ilk düzenleme 1983 yılı başlarında yapılmıştır. Kısmi nitelikte de olsa yeniden değerlendirme ülkemizde özellikle kurumlara sağladığı avantajlar nedeniyle çok büyük oranda uygulanmaktadır. Bu uygulama ile gelişmekte olan sermaye piyasalarına da önemli katkılar sağlanmıştır.

Fiyat artışlarının meydana getirdiği olumsuz etkilerle tartışmasız bütün işletmeler karşı karşıya olduklarına göre, yeniden değerlendirme uygulamasının isteğe bağlı olmaması ve enflasyondan etkilenebilecek kalemlerin tamamını içine alacak şekilde uygulanması gerekir. Böyle bir uygulama için ülkemizde TÜRMÖB ve TMUDESK tarafından çalışmalara başlanmış ve finansal tabloların tüm verilerinin fiyat hareketlerine göre sürekli olarak düzeltilmesi konusunda "yüksek enflasyon dönemlerinde finansal raporlama" isimli 2 nolu Türkiye Muhasebe Standardı 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu standardın uygulanması şu anda zorunlu olmasa bile, en kısa zamanda uygulama zorunluluğu getirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Enflasyonu durdurmak elbette asıl hedef olacaktır. Ancak bu konuda uzun yıllar süren bir başarısızlık söz konusu olduğuna göre, etkilerini hafifletecek önlemler de mutlaka düşünülmelidir. İlke olarak enflasyon ortamında geleneksel muhasebenin ürettiği ve sunduğu bilgilerle yetinilemeyeceği benimsendikten sonra, ülke koşulları ve olanakları içerisinde modellerden herhangi birinin seçilmesi ve uygulanması, enflasyonla birlikte yaşayabilmek ve yararlı bilgiler üretmek amacı için atılmış önemli ve büyük bir adım olacaktır.

Firmalarımızın yalnızca yasal sınırlar içinde kalarak kısmi yeniden değ erleme yapmaları yerine, bu şekilde düzenledikleri finansal tablolar yanında enflasyon muhasebesi ilkelerine göre d z ltilmiş ek tablolar yayınlamaları sosyal sorumluluklarının bir gereği sayılmaktadır. Ayrıca bu durum, şirketlere olan güveni de artırıcı bir etki yaratmaktadır.

Ancak bu geçiş yapılırken, ekonominin bir bütün olarak gözönünde bulundurulması, gerekli hazırlıkların ve yasal düzenlemelerin yapılması zorunludur.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Nalan. **Enflasyon Muhasebesi**. Ankara: Kalite Matbaası, 1980.
- AKDOĞAN Nalan, Hamdi Aydın. **Muhasebe Teorileri**. Ankara: Ankara Üniv. Basımevi, 1987.
- AKDOĞAN Nalan, Nejat Tenker. **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**. Genişletilmiş 5.Baskı. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., 1997.
- _____ **Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Mali Tablolar ve Oran Analizi**. İstanbul: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, 1994.
- AKGÜÇ, Öztin. **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**. Genişletilmiş 5.Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1991.
- _____ **Mali Tablolar Analizi**. Genişletilmiş 9.Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1995.
- AKGÜL, Aziz A.. "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", **ODTÜ Gelişme Dergisi**.9 (2), 1982, ss.187-212.
- AKINCI Nejat, Müjdat Ünler. **Mali Tablolar Analizi**. İzmir: Bilgehan Basımevi,1985.
- AKINCI Nejat , Necmettin Erdoğan. **Finansal Tablolar Analizi**. Güncelleştirilmiş 3. Baskı. İzmir: Ege Üniv. Basımevi, 1994.
- ASOMEDYA, "Enflasyon Muhasebesi", Ankara Sanayi Odası Yayını, Ağustos 1996, ss.25-40.
- ATAMAN, Ümit. **Genel Muhasebe-Muhasebede Dönem İçi İşlemleri** Cilt:1., Güncelleştirilmiş 3.Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 1997.
- AYSAN, Mustafa. "Özel Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama ve Uygulama Önerileri", adlı Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.
- BURSAL, Nasuhi. **Muhasebe-Maliyet-Finans Kontrol Konuları**. İstanbul: Sermet Matbaası, 1976.
- CİLLOV, Haluk. **İktisadi Olaylara Uygulanan İstatistik Metodları**. İstanbul: Gür-Ay Matbaası, 1984.
- ÇETİNER, Ertuğrul. **İşletmelerde Mali Analiz**. 3.Baskı. Ankara:Tutibay Ltd. Şti., 1996.

- DAVIDSON Sidney, Clyde P.Stickney, Roman L.Weil. **Inflation Accounting-A Guide for the Accountant and the Financial Analyst**. New Delhi:TATA McGraw-Hill Publishing Co. Ltd., 1978.
- DEMİR, Ahmet. **Mali Tablolar ve Uygulaması**. Genişletilmiş 2.Baskı. İstanbul: Çağdaş Müşavirlik Pazarlama ve Tic. Ltd.Şti.,1996.
- DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1997, Ankara, Nisan 1998.
- DÜĞER, İsmail Hakkı. **Enflasyon ve Parasal Dinamikler**. Eskişehir:Anadolu Üniv. Yayını, No:23, 1983.
- EL-AGRAA, Ali M. **The European Union- History, Institutions, Economics and Policies**. Fifth Edition. London: Prentice Hall Eorope, 1998.
- ERKAN, Mehmet. **Enflasyonist Ortamlarda İşletmelerin Ticari Kredi Yönetimi.**, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yayınları No:380, 1990.
- GÖNENLİ, Atilla. **Finansal Tablolar Analiz ve Yorum**. Genişletilmiş 2.Baskı. İstanbul: Sermet Matbaası, 1979.
- _____. **İşletmelerde Finansal Yönetim**.5.Baskı. İstanbul: Venüs Ofset Matbaası, 1985.
- GÜCENME, Ümit. **Mali Tablolar Analizi**. Bursa: Marmara Kitabevi Yayınları, 1996.
- GÜLLAP, Talat. **Enflasyon Olayı**. Erzurum: Atatürk Üniv. İşletme Fak. Yayını No:69, 1979.
- GÜREDİN, Ersin. **Denetim**. 6.Baskı. İstanbul: Beta Basım-Yayın Dağıtım A.Ş., 1994.
- HACIRÜSTEMOĞLU, Rüstem, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Azaltmak İçin Türkiye'de Uygulanan Önlemler", "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama ve Uygulama Önerileri", Adli Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Yayını, 1996.
- HİÇ, Mükerrerem. **Para Teorisi**. İstanbul:Ar Yayın Dağıtım, 1982.
- _____. **"Enflasyonist Fiyat Artışları ve Normal Fiyat Artışları"** Türkiye'de Enflasyon, İstanbul, Sermet Matbaası, 1979.
- HİÇ, Süreyya. **Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Menteş Kitabevi, 1988.
- HİÇŞAŞMAZ, Mazhar. **İşletme Hesaplarının İncelenmesi**. Ankara: A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu Basımevi,1982.

- KARAKAYA, Mevlüt. "Enflasyon Muhasebesi". **Hürses Gazetesi**, 20 Haziran 1996.
- _____ "Enflasyonun Stoklara Etkisinin Finansal Tablolar Analizi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 1988.
- KILIÇBAY, Ahmet. **Türkiye Ekonomisi**. 5.Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:263, 1984.
- KIRKMAN, Partrick R.A.. **Accounting Under Inflationary Conditions**. London: George Allen & Unwa Ltd., 1974.
- _____ **Inflation Accounting-A Guide for Non-Accountants**. New York: Halsted Press, 1975.
- KIZIL, Ahmet. "Enflasyon Muhasebesi". İstanbul Üniv. İşletme Fak. **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl:3, Sayı:7, Şubat 1997/1, ss. 23-29.
- KÜÇÜKSAVAŞ, Nihat. **Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması**. Genişletilmiş 6.Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1997.
- LİMMACK, Robin John. **Financial Accounting and Reporting- an Introduction**. London: McMillan Puplicher Ltd., 1991.
- MCMULLEN, Steward Yarwood. **Financial Statements Form, Analysis and Interpretation**. Seventh Edition. Illinois: Richard D. Irwin Inc., 1979.
- MEİGS Robert F., Walter B. Meigs. **Accounting: The Basis for Business Decisions**. Ninth Edition. New York: McGraw -Hill Inc., 1993.
- MOSİCH, A.N.. **Intermediate Accounting**. Sixth Edition. New York: McGraw-Hill. Book Company, 1989.
- Muhasebe Uygulamaları, Anadolu Üniv. Açıköğretim Fak. Yayınları, No:478, Cilt:1, Ünite 1-10, Eskişehir, 1995.
- NEEDLES Belverd E., Jr. Henry R. Anderson, James C. Caldwell, Sherry, K. Mills., **Accounting of Principles**. Sixth Edition. Boston: Houghton Mifflin Company, 1996.
- ÖKSÜZ, Fuat. "TMS-2 Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Uygulamasında Alınması Gereken Önlemlerle İlgili Öneriler" "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama ve Uygulama Önerileri" Adlı Türkiye MUhasebe Standartları Sempozyumu I, İzmir, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 1996.
- ÖZÇÖREKÇİ, Mustafa. **Enflasyon Ortamında Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi**. Ankara: TC. Başbakanlık DPT Yayını No:415, 1986.

- ÖZER, İlhan. **Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflasyonu**. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma-Geliştirme, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1984/26.
- ÖZGÜVEN, Ali. **İktisat Bilimine Giriş**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi., 1991.
- PARKER, James E.. "Impact of Price - Level Accounting", **The Accounting Review**. Vol. LII, No:1, January 1977, ss. 69-95.
- PEKER, Alparslan. **Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO**. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975.
- _____. **Modern Yönetim Muhasebesi**. 4.Baskı. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1988.
- PEKİN, Tevfik. **Makro Ekonomi (Para-Milli Gelir-İstihdam)**. İzmir: Bilgehan Basımevi, 1988.
- PEKİNER, Kamuran. **İşletme Denetimi**. 3.Baskı. İstanbul: Sermet Matbaası, 1980.
- PINAR, İbrahim . **Yürürlükteki Tüm Vergi Kanunları**. Ankara: Kanun Metinleri Serisi: 15, Seçkin Yayınevi, 1998.
- SAYARI, Mehmet . **Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması**. Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayın No: 146, 1981.
- SEVGİNER A.Sait, Rüstem Hacırüstemoğlu. **Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerine Göre Yönetim Muhasebesi**. Güncelleştirilmiş 5.Baskı. İstanbul: Alfa Basım-Yayın Dağıtım, 1998.
- SEVİLENGÜL, Orhan. **Genel Muhasebe-Tekdüzen Muhasebe Sistemiyle Uyumlu**. 3.Baskı. Ankara: 1994.
- SOLOMON Lanny M., Larry M. Walter, Richard J. Vargo. **Financial Accounting**. third Edition. New York: West Publishing Company, 1992.
- STICKLER Alan D., Christina S.R. Hutchin. **General Price-Level Accounting**. Canada: Price Water House & Co., 1975.
- SÜMER, Enver. "Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Sisteme İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Örnek Bir Uygulama", (Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum 1996.
- ŞANLI, Çetin. "Ekonomik Gelişmelerin Işığında Muhasebe Uzmanlığı Mesleğinin Artan Önemi ve Önceliği", İstanbul, **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**. Yıl:9, Sayı: 33, Ağustos, 1983-III, ss. 27-32.
- TURAN, A.Kadir. **Yönetim Muhasebesi**, Adana: Kemal Matbaası, 1976.

TÜRK, İsmail. **Maliye Politikası**. Ankara: S Yayınları, 1997.

Türk Ticaret Kanunu.

Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK), Türkiye Muhasebe Standartları 1997 "Türkiye Muhasebe Standardı II- Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" Ankara, TMUDEKS Yayını No:32.

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, (TÜRMOB), Muhasebenin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı, Ankara, TÜRMOD Yayınları No:18, Ümit Yayıncılık Basımevi, 1995.

ULUATAM, Özhan. **Makro Ekonomi**. Genişletilmiş 8.Baskı. Ankara: Savaş Yayınları, 1995.

UMAN, Nuri. **Enflasyon Muhasebesi** (Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi-Teori-Uygulama). İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yay. No:155, 1979.

_____ "Enflasyon Ortamında İşletmeler ve İzlenecek Finansman Politikaları", **Endüstriyel İlişkiler**. İstanbul, Erkmen Matbaası, 1979,ss. 95-120.

_____ **Yeniden Değerleme** (Teori-uygulama). İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1983.

URAGUN, Mehmet. **İşletme Muhasebesi**. Ankara: Mors Matbaası, 1978.

ÜSTÜNEL, Besim. **Makro Ekonomi**. 5.Baskı. İstanbul: Mısırlı Matbaacılık A.Ş., 1990.

WELSH Glenn A. Charles T. Zlatkovich. **Intermediate Accounting**. Eight Edition. Boston: John Wiley & Sons Inc., 1989.

WEYGANDT Jerry J. Donald E. Kieso. **Intermediate Accounting**. Sixth Edition. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1989.

_____ **Financial Accounting**. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1995.

WHITTINGTON, Geoffery. **Inflation Accounting-An Introduction to the debate**. Cambridge: Cambridge university Press, 1983.

WILLIAMS Jan R. Keith G. Stenga, William W. Holder. **Intermediate Accounting**. Fifth Edition. New York: Harcourt Brace & Company, 1995 .

YALKIN, Yüksel Koç. **Genel Muhasebe İlkeleri-Uygulaması ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamaları**. Genişletilmiş 8.Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 1994.

YÜCEL, Göksel. "Türkiye'de Finansal Tablo Analizlerinin Güçlükleri", **Muhasebe Dergisi**. Yıl:34, Sayı:31, Temmuz-Ağustos 1992, ss. 17-20.

YÜKSEL, Ahmet. **Enflasyon Muhasebesi** (Fiyat Artışlarının Finansal Tablolara Yansıtan Muhasebe Modelleri). İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985.

ZALOĞLU, Mesut. "Enflasyonun Mali Tablolara Etkileri ve Öneriler", "Enflasyon Muhasebesi Sistemi ve AB Gümrük Birliği ve Türkiye Toplantıları" Antalya Tic ve San. Odası Yayını, 1994.

26 Aralık 1992 tarih ve 21447 sayılı Resmi Gazete'de Yayınlanan 1 seri nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

ÖZGEÇMİŞ

Serap Geyik, 1972 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladıktan sonra 1995 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitede Muhasebe-Finansman Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.